

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

SELİM İLERİ VE EDEBİ TENKİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ceylan YENİDOĞAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN**

Ankara-2013

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

SELİM İLERİ VE EDEBİ TENKİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

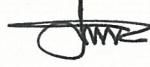
Hazırlayan
Ceylan YENİDOĞAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN

Ankara-2013

ONAY

Ceylan Yenidoğan tarafından hazırlanan "[Selim İleri ve Edebi Tenkit]" başlıklı bu çalışma, [24.12.2013] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Türk Dili ve Edebiyatı/Yeni Türk Edebiyatı] dalında [Yüksek Lisans] tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza] Doç. Dr. Nezihat Özcan

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

[İmza]

Başkan

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Mustafa Cebir

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. Ayfer Yılmaz

ÖZET

İLERİ, Selim. Selim İleri ve Edebi Tenkit, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Bu çalışma, kırk yılı aşkın süredir edebiyatımıza roman, öykü, deneme, anı, inceleme türünde eserler vermiş son dönem Türk edebiyatının en verimli yazarlarından biri olan Selim İleri'nin eleştiri anlayışını ortaya koymak için hazırlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Selim İleri'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümünde İleri'nin sanat anlayışı ve Tanzimat Döneminden Cumhuriyet'e edebi türler ve bu türlerde verilen eserler hakkındaki yorumları değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise İleri'nin görsel ve dramatik sanatlara dair görüşleri yer almaktadır.

Selim İleri'nin gazete ve dergi yazıları, kurmaca dışı kitapları ve bazı röportajları yazarın eleştiri anlayışını ortaya koymaktadır. Gazete ve dergi yazılarında duru ve akıcı bir dil kullanan İleri'nin samimi bir üslubu vardır.

Selim İleri'nin sanatın hemen her dalında görüşlerini ortaya koyduğu gazete ve dergi yazılarının, kurmaca dışı kitaplarının incelenmesiyle ortaya çıkan bu çalışma İleri'nin bir 'tenkitçi' olarak portresini çizer.

Anahtar Sözcükler:

1. Selim İleri
2. Sanat
3. Edebiyat
4. İnceleme
5. Eleştiri

ABSTRACT

İLERİ, Selim. Selim İleri and Literary Criticism, Postgraduate Thesis, Ankara, 2013.

This study has been made to put forth the sense of criticism of Selim İleri who has been known as the most productive authors of the recent Turkish literature and gave love novels, short stories, essays, memoirs for our literature over the past forty years. In the first section of the study, information on the life and literary personality of Selim İleri has been given and in the second section, İleri's understanding of art and comments about literary genres from Tanzimat Period to Republic Period has been evaluated. And in the third section of the study, İleri's opinions about visual and performing arts has taken place.

Selim İleri's newspaper and magazine articles, non-fiction books and interviews reveal the sense of the author's criticism. The author using a clear, limpid and fluid language in his newspaper and magazine articles and has got a sincere style.

This study which has explain the Selim İleri's opinions about every branch of art by analyzing his newspaper and magazine articles and non-fiction books defines him as a censorious.

Keywords:

1. Selim İleri
2. Art
3. Literature
4. Analysis
5. Criticism

ÖNSÖZ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında öne çıkan isimlerden biri Selim İleri'dir.

Bu çalışma, Selim İleri'nin *Düşünce ve Duyarlık*, *Kamelyasız Kadınlar*, *Kar Yağıyor Hayatıma*, *Çağdaşlık Sorunları*, *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*, *Yıldızlar Altında İstanbul*, *İstanbul Hatıralar Kolonyası*, *İstanbul İlk Romanımda Leylak*, *İstanbul Seni Unutmadım* adlı deneme ve inceleme kitapları, *Radikal Kitap'ta* (17.11.2006-29.09.2012) ve *Zaman* gazetesinde (16.09.2006-30.12.2012) yayımlanan yazılarından hareketle Tanzimat edebiyatından Cumhuriyet devri Türk edebiyatına kadar edebi ortama dair bilgiler içermektedir. Bu çalışmada Selim İleri'nin sanat, edebiyat tarihi, edebi türler, görsel ve dramatik sanatlar hakkındaki yazıları ele alınmıştır. Bu konularda Selim İleri'nin düşünce, tenkit ve yorumları bir plan dâhilinde değerlendirilmiştir. Böylece söz konusu yazıların ışığında, Tanzimat'tan günümüze kadar kaleme alınmış eserler ve sanatçılar ve edebi topluluklar üzerinde durulmuştur. Bu sayede Selim İleri'nin kültür ve sanat hayatımızdaki yeri ve önemi gözler önüne serilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında bilgi ve deneyiminden yararlandığım, samimi desteğini ve ilgisini benden esirgemeyen değerli hocam Doç.Dr. Nezahat ÖZCAN'a; maddi ve manevi yardımlarıyla her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ceylan YENİDOĞAN

Aralık, 2013

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET	i
İNGİLİZCE ÖZET	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SELİM İLERİ'NİN HAYATI

1.1. AİLEDEN SANATA	2
1.1.1. Aile Çevresi	2
1.1.2. Tahsil Hayatı	3
1.1.3. Yazı Hayatı	3
1.1.4. Eserleri	6
1.1.5. Ödülleri	11

İKİNCİ BÖLÜM

SELİM İLERİ VE EDEBÎ TENKİT

2.1. SELİM İLERİ VE SANAT ANLAYIŞI	12
2.1.1. Sanat Eserinde Gerçeklik	15
2.1.2. Sanat Eserinde Törel Baskı	19
2.2. SELİM İLERİ VE EDEBİYAT TARİHİ	22
2.2.1. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı	23
2.2.2. Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı	28
2.3. SELİM İLERİ VE EDEBÎ TÜRLER	30
2.3.1. Roman	30
2.3.1.1. Tanzimat Romanı	32
2.3.1.1.1. Ahmet Mithat Efendi	33

2.3.1.1.2. Namık Kemal	35
2.3.1.1.3. Samipaşazade Sezai	38
2.3.1.1.4. Rezaizade Mahmut Ekrem	40
2.3.1.2. Servet-i Fünun Romanı	42
2.3.1.2.1. Halit Ziya Uşaklıgil	42
2.3.1.2.2. Mehmet Rauf	45
2.3.1.3. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romancılığı	46
2.3.1.4. Fecr-i Ati Romanı	49
2.3.1.5. Milli Edebiyat Romanı	50
2.3.1.5.1. Reşat Nuri Güntekin	51
2.3.1.5.2. Halide Edip Adıvar	54
2.3.1.5.3. Yakup Kadri Karaosmanoğlu	56
2.3.1.6. Cumhuriyet Dönemi Romanı	58
2.3.1.6.1. Roman ve Romantizm	58
2.3.1.6.2. Roman ve Mahremiyet	60
2.3.1.6.3. Aşk ve Karasevda Romanları	61
2.3.1.6.3.1. Kerime Nadir	63
2.3.1.6.3.2. Muazzez Tahsin Berkant.....	64
2.3.1.6.3.3. Refik Halit Karay.....	65
2.3.1.6.4. Köy Romanları	66
2.3.1.6.5. Tarihi Romanlar	68
2.3.1.6.6. Polisiye Romanlar	69
2.3.2.Hikâye	70
2.3.2.1. Tanzimat Dönemi Hikayesi	71
2.3.2.2. Servet-i Fünun Hikayesi	73
2.3.2.3. Cumhuriyet Dönemi Hikâyesi	74
2.3.3. Şiir	80
2.3.3.1. Tanzimat ve Servet-i Fünun Şiiri	80
2.3.3.2. Garip Şiiri	83

2.3.3.3. Behçet Necatigil'in Şiiri	86
2.3.3.4. II. Yeni Şiiri	90
2.3.4. Anı	91
2.3.5. Günce	93
2.3.6. Eleştiri	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELİM İLERİ VE GÖRSEL/DRAMATİK SANATLAR

3.1. SELİM İLERİ VE GÖRSEL SANATLAR.....	96
3.1.1. Resim	96
3.2. SELİM İLERİ VE DRAMATİK SANATLAR.....	99
3.2.1. Tiyatro	99
3.2.1.1. Tanzimat ve Servet-i Fünun Tiyatrosu	99
3.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu	101
3.2.2. Opera	103
3.2.3. Sinema	104
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	111
EKLER	125

KISALTMALAR

Age.: Adı geçen eser

Agy.: Adı geçen yazı

Ank.: Ankara

Ans.: Ansiklopedi, Ansiklopedisi

Bak. : Bakanlığı

bkz.: Bakınız

bs. : Baskı / basım

C. : Cilt

ev. : Çeviren

DD: Düşünce ve Duyarlık

Der. : Dergisi

Ed.: Editör

İst.: İstanbul

KK: Kamelyasız Kadınlar

KİŞ: Kırık İnceliklerin Şairi Behçet Necatigil

KYH: Kar Yağıyor Hayatıma

S. : Sayı

s. : Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

Ünv. : Üniversite

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Selim İleri'nin çok yönlü bir edebiyat adımı olduğunu çeşitli alanlarda ortaya koyduğu eserler bize gösterir. İleri roman, öykü, şiir, anı, senaryo, oyun, deneme, inceleme türlerinde kırk yılı aşkın bir süredir eser verme çabasını sürdürmektedir.

Çalışmada Selim İleri'nin *Düşünce ve Duyarlık*, *Kamelyasız Kadınlar*, *Kar Yağıyor Hayatıma*, *Çağdaşlık Sorunları*, *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*, *Yıldızlar Altında İstanbul*, *İstanbul Hatıralar Kolonyası*, *İstanbul İlk Romanında Leylak*, *İstanbul Seni Unutmadım* adlı deneme ve inceleme kitapları, *Radikal Kitap*'ta (17.11.2006-29.09.2012) ve *Zaman* gazetesinde (16.09.2006-30.12.2012) yayımlanan yazıları incelendi ve değerlendirildi. Bu eserlerde yer alan yazılardan hareketle yazarın tenkit anlayışı ortaya kondu.

Çalışma bütün itibarıyla üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde Selim İleri'nin hayatı, yazarlık serüveni ve eserleri, ikinci bölümde sanat anlayışı ve edebi türler hakkındaki değerlendirmeleri, üçüncü bölümde yazarın görsel ve dramatik sanatlara dair yorumları yer almaktadır.

Selim İleri'nin sanata dair görüşleri, edebiyat tarihimize bakışı, Tanzimat'tan günümüze edebi türleri yorumlayışı 'Selim İleri ve Edebi Tenkit' başlığıyla verildi. Bu sayede yazarın edebiyatımız hakkındaki yorumları değerlendirildi. 'Selim İleri ve Görsel/Dramatik Sanatlar' başlığı altında İleri'nin resim, tiyatro, opera ve sinema sanatları hakkında yaptığı yorumlar bir araya getirildi. Böylece yazarın salt edebiyata değil sanatın hemen tüm dallarına eleştirel gözle yaklaştığı saptandı.

BİRİNCİ BÖLÜM

SELİM İLERİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. SELİM İLERİ'NİN HAYATI

1.1.1. Aileden Sanata

1.1.1.1. Aile çevresi

Selim İleri, 30 Nisan 1949'da Kadıköyü Bahariye Caddesi'nde bulunan Geren Apartmanı'nın giriş katındaki dairede İleri ailesinin ikinci ve son çocuğu olarak dünyaya gelir.¹

Selim İleri'nin babası, on altı yaşındayken Kıbrıs'tan İstanbul'a gelmiş olan Teknik Üniversite profesörlerinden Hasan Hilmi İleri'dir. Annesi Süheyla İleri ise aslen Adapazarlı olan bir ev hanımıdır. Ailenin ilk çocuğu 1940 yılında İstanbul'da doğan Meral İleri'dir.

Selim İleri'nin annesi içedönük, edilgen, kendi halinde bir kadındır. Babası ise ailesine düşkün olmasına rağmen daima mesafelidir. Temeli aşka değil mantığa dayanan bu evlilik İleri'nin hem hayatına hem de sanatına tesir eder.²

¹ H. İnci, *Şimdi Seni Konuşuyorduk*, s. 15.

² S.İleri, *Annem İçin*, s. 7.

1.1.2. Tahsil Hayatı

Selim İleri 1955 yılının eylül ayında Cihangir İlkokulu'nda eğitim hayatına başlar. İlkokul birinci sınıfta geçirdiği zafiyet sonucu okula düzenli şekilde devam edemez. Okuma yazmayı evde annesinin gayretiyle öğrenir. İlkokul ikinci sınıfta Firuzzağa İlkokulu'na naklolur. İlkokul üçüncü sınıfta Okuma Kitabı'nda Reşat Nuri Güntekin'in "Kirazlar" öyküsünü okur ve edebiyata merakı böylece başlar. İlerleyen yıllarda Halide Edip Adivar ve Refik Halit Karay'ın eserleri ile tanışan İleri'nin edebi zevkinin temelleri atılır.

1960 yılında Galatasaray Lisesi'ne kaydolan İleri, yazar olmaya bu yıl karar verir. 1961'de ilk romanı olan "*Dolu Yıllar*"ı yazar. İleri 1962 yılında da bazı hocalarının desteği ile roman yazma çabasını sürdürür. Galatasaray Lisesi'nin hazırlık ve orta kısmını bitiren Selim İleri lise birde sınıfta kalır. Sınıf tekrarı yapmamak için 1965'te Atatürk Erkek Lisesi'ne kaydolan İleri'nin "Galatasaray kâbusu" sona erer.³ İleri, burada edebi zevkinin gelişmesine katkıda bulunan, kendisine yeni ufuklar açan Bakiye Ramazanoğlu, Vedat Günyol ve Rauf Mutluay ile tanışır. Bu yıllarda Sabahattin Ali ve Sait Faik Abasıyanık okumalarına başlar ve sosyalizme yakınlık duyar.

Selim İleri, Atatürk Erkek Lisesi'nden mezun olduğu sene babasını kaybeder. Babasının vasiyeti üzerine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırır (1968). Okuduğu bölümden memnun olmayan İleri, 1972 yılında fakülteyi bırakıp senaryo yazarlığına başlamaya karar verir.

1.1.3. Yazı Hayatı

Selim İleri'nin okuma sevgisi kazanmasında profesör olan babasından çok ev hanımı olan annesinin etkisi vardır. Roman okuma tutkusu olan

³ H. İnci, *Şimdi Seni Konuşuyorduk*, s. 20.

Süheyla Hanım, öğle uykusuna yatırmadan önce her gün oğluna sonu daima mutlu biten masallar okur. Oğlu ise gözlerini kapatıp dinlediği bütün masalları birbirine ekleyerek hüzünle biten masallar oluşturur. İleri'nin edebi yaratım süreci böyle başlar.⁴

Sıkı bir roman okuru olan Süheyla İleri'nin romanların önce sonunu okuması İleri'de sonu belirsiz romanlar yazma isteği doğurur. İleri 1961'de "*Dolu Yıllar*" isimli bir roman yazar. Toplamda otuz sayfa olan bu eser İleri'nin ilk roman denemesidir. İleri'nin roman denemeleri ilerleyen yıllarda da devam eder. Sanatçının ilk dikkatlerini yansıtmaya bakımından önemli olan bu romanlar yazar tarafından imha edilir.

Selim İleri'nin 1966'da yazdığı "*Unutulmak*" adlı romanını Hamdi Varoğlu çeşitli gazetelere ve yayınevlerine gönderse de kitap yayınlanmaz. İleri'nin Atatürk Erkek Lisesi'ndeki Fransızca öğretmeni Vedat Günyol dergilerde yayımlanması daha kolay olduğu için İleri'yi öykü yazmaya teşvik eder. İleri'nin "Savaş Çiçekleri" adlı öyküsü 1967 yılında Yeni Ufuklar dergisinde yayımlanır. Selim İleri artık "yazar Selim İleri"dir.⁵

Selim İleri öykü yazarlığını üniversite yıllarında da sürdürür. 1968'de babasını kaybeden İleri, aynı yıl yayımlanan ilk öykü kitabı "*Cumartesi Yalnızlığı*"nı babasına ithaf eder. İleri'nin ikinci öykü kitabı "*Pastırma Yazı*" 1971 yılında yayımlanır. Siyasi çalkantılar içinde olan Türkiye'de İleri'nin bu kitabı ilgi görmez.

Yazarlık isteğinden vazgeçmeyen İleri, üniversiteyi bırakarak vaktini tamamen edebiyata adar. 1973'te ilk romanı "*Destan Gönüller*" yayımlanır. Rilke ve Peyami Safa'dan üslup izleri taşıyan bu roman on bin adet basılmasına rağmen uzun yıllar depoda bekler.⁶ Bu kitabın da ilgi görmemesi üzerine öykü yazarlığına dönen İleri'nin üçüncü öykü kitabı olan "*Dostlukların Son Günü*" 1975'te yayımlanır.

⁴ H. İnci, a.g.e, s. 16.

⁵ H. İnci, a.g.e, s. 20.

⁶ H. İnci, a.g.e, s. 22.

Attila İlhan'ın desteğiyle tekrar roman yazmaya başlayan İleri'nin 1976'da yayımladığı “*Her Gece Bodrum*” romanı İleri'yi geniş okur kitleleriyle buluşturur. Her Gece Bodrum'dan sonra neredeyse her yıl bir romanı çıkan İleri, “Tek kişi olunamayacağına inandığım için, sahiden aşkla sevmeyi öğrenebilmek için roman yazıyorum. Salt bunlar için. Ölünceye kadar da yazmak istiyorum.” cümleleriyle roman yazmanın kendisi için ne derece önemli olduğunu belirtir.⁷ Yazarlık serüvenine senaryo ve oyun yazarlığını da ekler.

Yayın hayatına öyküyle girip romanla devam eden Selim İleri'nin 1986 yılında yayımladığı “*Ayışığı*” isimli bir de şiir kitabı vardır. Kendi şairliğini beğenmeyen İleri bir daha şiir kitabı yayımlamaz.

Selim İleri edebiyattaki yerini edebi eserlerinin yanında inceleme türündeki kitaplarıyla da sağlamlaştırır. Bu tezin esas konusunu İleri'nin kurmaca dışı kitapları ve gazete yazıları oluşturduğu için bu kitaplara ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Edebiyatı bir bütün olarak algılayan ve kronolojik okumayı önemseyen Selim İleri, birçok seçkiye imza atar. İleri seçkilerine sevilen sanatçıların yanı sıra unutulmaya yüz tutmuş ya da toplumun ilgisini bir türlü çekememiş sanatçıların eserlerini de alarak bu sanatçıları genç kuşağın dikkatine sunar.

1972'de üniversiteden ayrılmasıyla profesyonel yazarlık hayatına başlayan İleri geçimini yazı yazarak sağlar. *Yazko Edebiyat*, *Eşik Cini*, *Gösteri*, *Hece* gibi edebiyat dergilerine yazı gönderen İleri, *Argos* dergisinin editörlüğünü yapar. *Milliyet*, *Dünya*, *Politika*, *Cumhuriyet* gazetelerinde köşe yazarlığı yapan İleri, 2006–2012 yılları arasında *Radikal Kitap*'ta “Bir Kitap Kapağı” başlığı altında yazılar kaleme getirir. İleri ayrıca 2006'dan bu yana (2013) *Zaman* Cumartesi'de yazılarını yayımlamaktadır.

⁷ *Düşünce ve Duyarlık*, s. 249

1.1.4. Eserleri

Selim İleri 45 yıllık (1968–2013) yazarlık hayatında hikaye, roman, şiir, senaryo, oyun, hatıra, deneme, eleştiri-inceleme, anı, seçki, söyleşi ve çeviri türlerinde toplam yetmiş altı adet eser vermiş çok yönlü bir sanatçıdır. *Cumartesi Yalnızlığı*'ndan (1968) *Mel'un'a* (2013) kadar bütün çalışmaları türlerine göre ayrılıp kronolojik olarak aşağıda sıralanmıştır:

1.1.4.1. Öyküleri

Cumartesi Yalnızlığı (1968)

Pastırma Yazı (1971)

Dostlukların Son Günü (1975)

Bir Denizin Eteklerinde (1978)

Eski Defterde Solmuş Çiçekler (1982)

Son Yaz Akşamı (1983)

Hüzün Kahvesi (1991)

Otuz Yılın Bütün Hikâyeleri (1997)

Fotoğrafı Sana Gönderiyorum (2006)

Yağmur Akşamları (2011)

1.1.4.2. Romanları

Destan Gönüller (1973)

Her Gece Bodrum (1976)

Ölüm İlişkileri (1979)

Bir Akşam Alacası (1980)

Cehennem Kraliçesi (1980)

Yaşarken Ve Ölürlen (1981)

Ölünceye Kadar Seninim (1983)

Yalancı Şafak (1984)

Saz Caz Düğün Varyete (1985)

Hayal Ve İstirap (1986)

Kafes (1987)

Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın (1991)

Kötülük (1992)

Kırık Deniz Kabukları (1994)

Gramofon Hala Çalışıyor (1995)

Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver (1997)

Ada, Her Yalnızlık Gibi (1999)

Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin (2000)

Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak (2001)

Yarın Yapayalnız (2004)

Hepsi Alev (2007)

Kapalı İktisat (2007)

Daha Dün (2008)

Bu Yalan Tango (2010)

Mel'un, Bir Us Yarılması (2013)

1.1.4.3. Deneme/ İnceleme Kitapları

Çağdaşlık Sorunları (1978)

Aşk-ı Memnu Ya Da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri (1981)

Düşünce Ve Duyarlık (1982)

Kamelyasız Kadınlar (1983)

Seni Çok Özledim (1986)

O Yakamoz Söner (1987)

Perisi Kaçmış Yazılar (1996)

Sepya Mürekkebiyle Yazıldı (1997)

Kırık İnceliklerin Şairi Behçet Necatigil (1999)

Biten (İki) Yüzyıl (1999)

Ay Hala Güzel (1999)

Uzak, Hep Uzak (2003)

1.1.4.4. Anı Kitapları

Annem İçin (1983)

Hatırlıyorum: Kişiler Ve Zamanlar (1984)

Anılar; İssız Ve Yağmurlu (2002)

Kar Yağıyor Hayatıma (2005)

1.1.4.5. İstanbul Kitapları

İstanbul Yalnızlığı (1989)

Yıldızlar Altında İstanbul (1998)

İstanbul Seni Unutmadım (2001)

İstanbul'un Sandık Odası (2004)

İstanbul Hatıralar Kolonyası (2006)

İstanbul'un Tramvayları Dan Dan (2008)

İstanbul İlk Romanımda Leylak (2009)

Yaşadığım İstanbul (2012)

1.1.4.6. Yemek Kitapları

Evimizin Tek İstakozu (2000)

Oburcuğun Edebiyat Kitabı (2002)

Rüyamdaki Sofralar (2003)

Oburcuk Mutfakta (2010)

1.1.4.7. Söyleşi

Nam-ı diğer Kaptan/ Attila ilhan'ı Dinledim (2005)

1.1.4.8. Oyun

Cahide: Ölüm ve Elmas (1995)

Allahısmarladık Cumhuriyet (1995)

Mihri Müşfik: Ölü Bir Kelebek (1998)

1.1.4.9. Seçki

İlk Gençlik Çağına Öyküler I-II (1980)

Abdülhak Şinasi Hisar (1992)

Halide Edip Adivar (1993)

Gençlere Türk Romanından Altın Sayfalar I-II (1995)

Peride Celal'e Armağan (1996)

99 Hikâyeciden 99 Hikâye (1997)

Kurtuluş Savaşı Ve Edebiyatımız (1998)

1.1.4.10. Çeviri

Saint-Exupery/ Küçük Prens (1986)

1.1.5. Ödülleri

Dostlukların Son Günü-Sait Faik Hikaye Armağanı (1976)

Her Gece Bodrum-TDK Roman Ödülü (1977)

Yaşarken ve Ölürken-Milliyet Sanat Dergisi Yılın Romanı (1981)

Kırık Bir Aşk Hikayesi-Sinema Yazarları Derneği En İyi Senaryo Ödülü (1982)

Mavi Kanatlarıyla Yalnız Benim Olsaydın-Türkiye Yazarlar Birliği Roman Ödülü (1991)

Allahısmarladık Cumhuriyet-Avni Dilligil Ödülü (1997)

Allahısmarladık Cumhuriyet-Afife Jale Ödülü (1997)

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Kültür Sanat Ödülü/Televizyon Alanı (1999)

Dialog Medya Ödülü/Raydı Alanı (1999)

Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak-Orhan Kemal Roman Ödülü (2001)

Uzak, Hep Uzak-Sedat Simavi Edebiyat Ödülü (2003)

İstanbul'un Sandık Odası-Türkiye Yazarlar Birliği Hatıra-Gezi Ödülü (2005)

Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü/Edebiyat Dalı (2012)

Yağmur Akşamları-Aydın Doğan Ödülü (2012)

İKİNCİ BÖLÜM

SELİM İLERİ VE EDEBİ TENKİT

2.1. SELİM İLERİ'NİN SANAT ANLAYIŞI

Selim İleri, Türk edebiyatının son kırk beş yılına damgasını vurmuş, edebiyatın hemen her dalında eser vermiş çok yönlü bir sanatçıdır. Öykü, roman, şiir, deneme, anı, senaryo, oyun vb. birçok türde eseri bulunan İleri Modern Türk Edebiyatı'nın mihenk taşlarından biridir. Henüz on bir yaşında yazar olup insanların acılarını anlatma isteğine kapılan İleri sanatın bir nevi mutsuzluk olduğu inancını taşır.⁸

Selim İleri, gazete ve dergi yazılarında, kurmaca dışı kitaplarında, roman ve öykülerinde sanatın tanımı, işlevi, ereği, sanat-toplum ilişkisini sıkça irdeler. Birsen Ferahlı'nın Selim İleri'nin sanat anlayışını özetlediği şu cümleler dikkat çekicidir:

“Hayat bir düş bozumuysa eğer, edebiyat da bunu dile getirmelidir. Anılarında henüz yazarlık serüveninin en başında olduğu dönemlerden söz ederken bile, ‘İnsanların acılarını, kalp kırıklıklarını, hüznü yazmak isteği ile doluydum.’ diyor. İssiz ve yağmurlu kırk yılın ardından görüşünü yineliyor Selim İleri: ‘Mutluluğun sanatı yoktur. Sanat mutsuzluktur.’ ” (Ferahlı, 2007:36)

Selim İleri, gazete ve dergi yazılarında, kurmaca dışı kitaplarında, roman ve öykülerinde sanatın tanımı, işlevi, ereği, sanat-toplum ilişkisi, sanat geçmişi, sanatta modanın etkisi gibi konuları sorgular.

⁸ H. İnci, a.g.e, s. 19.

Selim İleri'nin sanatı, hem edebiyat geçmişinden hem de diğer sanat dallarından etkilenişler taşır. İleri, "Sanatlar Arası Kardeşlik" yazısında bu durumu şöyle anlatır:

"... Hayattan, gerçek kişilerden yola çıkarak romanlar, öyküler yazdım. Ama onlara hayat veren hep edebiyat sanatı oldu. Okuduğum şiirler, okuduğum romanlar, tiyatro oyunları, öyküler, bazen bir deneme, bazen bir şair'in düzyazısı. Asıl onlardı yazmak dürtüsünü kışkırtan, hayat değil. Hayattan edindim, edebiyattan beslendim.

"Kırk yılı aşkın çabama bakıyorum, her kitapta başka kitapların, beni yıllarca beni yıllarca sarıp sarmalamış edebi eserlerin yansımalarını çözümlenmeye çalışıyorum. Hele bir iki romanım var ki, doğrudan doğruya edebi eserden kaynaklanmış. Halit Ziya'nın Bir Acı Hikâye'si olmasaydı Kırık Deniz Kabukları'nı yazamazdım...

"Öyleyken resim sanatından da çok yararlandığımı, çok beslendiğimi mutlaka belirtmeliyim. Özellikle kendi resim sanatımızdan, kimi ressamlarımız yazdıklarına adeta kılavuz oldu. Sanatlar arası bir kardeşlik herhalde."⁹

Sanatın her türlü siyasi yaftadan arındırılmış olması gerektiğine inanan İleri, özellikle edebiyatçıların sağ-sol olarak kutuplaştırılmasını okuyucular adına kayıp olarak değerlendirir.

"1960'ların sonundan başlayarak, Türkiye, amansız bir sağ-sol 'kamplaşmasına' sürüklendi. Uzun 'yitik' yıllar. Bir çoğumuz o dönemde, hangi dalgalanıştaysak, o dalgalanışa yakın, yatkın kitaplarla haşır neşirdik. Mesela sol, Tarık Buğra'yı, okuyorsa çekincelerle okuyordu. Sağ için Nazım Hikmet hala vatan hainiydi. Varlık Yayınları, Sabahattin Ali'nin bütün eserlerini yeniden yayımlıyordu ama bir zamanlar 'iktidar'ın hışmına uğramış "Sırça Köşk" masalını yayımlamayı göze alamayarak. Abdülhak Şinasi gibi

⁹ Sanatlar Arası Kardeşlik/**Zaman**/18.05.2008

'araf'takiler kimsenin ilgisini çekmezdi. Bugün herkesin okumak istediği Tanpınar'dan pek çok okur habersizdi.”¹⁰

Son dönem Türk edebiyatının en önemli isimlerinden olan Selim İleri Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'na dair yayımladığı yazılarla unutulmaya yüz tutmuş yazar ve eserleri günışığına çıkarmayı amaçlar. İleri, bu yönüyle bir tür “kültür koruma işlevi” yüklenmiş olur. Hasan Bülent Kahraman, İleri'nin bu misyonunu şu cümlelerle değerlendirir:

“Selim İleri, başka yazarlar gibi kültür adamı kimliğini edebiyatın dışında bir alana açılarak değil, tam tersine büyük bir gayretle edebiyatın sınırları içinde kalarak edinmiştir. Selim İleri roman ve öykülerinin dışında denemeler yazmış, incelemeler yayımlamış, ontolojiler hazırlamıştır. Bütün bu güçlü çalışmalara karşın Selim İleri romancı, daha geniş olarak söyleyeceksek, yazar kimliğini asla arkaya itmemiştir. Tam tersine onu vurgulayarak, yaptığı her işe romancı ve edebiyat adamı penceresinden bakarak yaklaşmıştır.”¹¹

Selim İleri, gazete ve dergi yazılarının yanı sıra *Düşünce ve Duyarlık* (1982), *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil* (1999), *Çağdaşlık Sorunları* (1978), *Kamelyasız Kadınlar* (1983), kitaplarında yer alan yazılarıyla Hasan Bülent Kahraman'ın deyimiyle, kitaplarında yer alan yazılarıyla bastırılmış, yok sayılmış olanı keşfeder, benimsenmiş olanı sorgular ve nihayet dışarıda kalmış olanı kuşatır.¹²

¹⁰ Okuduğum Samiha Ayverdi/**Zaman**/27.03.2010

¹¹ H. İnci, a.g.e, s. 55.

¹² H. İnci, a.g.e, s. 70.

2.1.1. Sanat Eserinde Gerçeklik

Sanat eserinde gerçeklik, sanatın tüm dallarında özellikle edebiyatta üzerinde çokça durulan bir meseledir. Selim İleri de gazete yazılarında ve kurmaca dışı kitaplarında bu konuyu inceler.

Selim İleri'ye göre sanat eserinin değeri anlattığı olayların ya da ele aldığı kişilerin gerçek yaşamdan alınmış olmasıyla ölçülemez. İleri, gerçek sanatseverlerin ve yayınevlerinin eserlerin sadece "eser" değeri üzerinde durduğunu belirtir. Bu konuyu "Edebiyat Eserinde Gerçek Kişiler" adlı yazısında Anna Karenina romanını örnek göstererek açıklar:

"Nice zamanlar, çok okunan kitaplar arasına girebilmiş Anna Karenina, dünyanın her yerinde birçok yayınevince okura sunulmuştur. Ciddi yayınevleri romanın 'roman' değeri üzerinde dururken, klasikleri sulandırarak okura ileten tecimsel yayınevleri de, Anna'nın acıklı serüveniyle Puşkin'in kızı arasında özdeşlik kurmayı savsaklamamıştır."¹³

İleri'ye göre sanatın amacı gerçeği anlatmak olmadığı gibi gerçeği anlatmak da eserin değerini artırmaz. İleri, Anna Karenina romanına dair bu gerçeklik tartışmasında "Tolstoy ve Gerçekliğin Gelişimi" adlı incelemenin yazarı Luckas'ın şu gözlemlerini okuyucu ile paylaşır:

"Anna Karenina sevmediği, alışılmış nedenlerle evlendiği bir koca ve tutkuyla sevdiği bir âşıkla kendi çevresinde diğer kadınların yaşamının aynı bir yaşam sürer. Tek ayırım, onun bu yolu uygun bir şekilde, her sonucu gözünü kırmadan kabullenerek ve çözülmez zıtlıkların, günlük yaşamın bayağılığı içinde sivri kenarlarını körleştirmesine izin vermeyerek sonuna kadar izlemesidir. Tolstoy, Anna'nın ayrıcalıklı bir

¹³ Edebiyat Eserinde Gerçek Kişiler/**Zaman**/28.10.2007

durumu olmadığını, onun diğer kadınların yaptığı şeyi yaptığını birçok kere inatla belirtir.”¹⁴

İleri’ye göre yaşamın gerçekliği, hiçbir zaman tüm yapısıyla romanın gerçekliği olamaz. Romancı yaşamdan yola çıkarak yapıtına aktardığı gerçeklikte, somut, maddi, yaşantısal gerçeklikte; ‘yazınsal’ olanı her zaman aramak, bulmak ve değerlendirmek zorundadır.¹⁵

İleri bu fikrini yine Anna Karenina romanı ile örnekler:

“Anna Karenina için de böyle bu: büyük bir olasılıkla, o dönem Rus toplumunda Anna Karenina’nın kendisi yoktu, Onu var edecek koşullar vardı buna karşılık. Romancı, yazınsal gerçekliğin, yaşam gerçekliğini ‘simgelemesi’ gerektiğine inandığından; bölük pörçük acıları, davranışları, seçimleri... belki de birçok Anna Karenina’yı, tek bir Anna Karenina’nın kişiliğinde topluyor, böylelikle yalnızca romanda yaşayacak bir kişi yaratıyordu. Bu kişi, düpedüz bir ‘odak’ olduğundan, kendisini var eden toplumsal koşulların amansızlığını gözler önüne serdi sonunda.”¹⁶

Selim İleri, sanat eserinin kişilerinin “Kimdi? Kimi yazmış? Kimi anlatıyor?” gibi sorularla irdelenmesinin, bu sorulara öznel yanıtlar bulunmasının edebiyatın gelişmesine bir katkı sağlamayacağını savunur. Bu tür sorgulamalar edebi eseri ‘okuma sanatı’nın öğrenilmemesine yol açar.¹⁷

İleri’ye göre sanatçı eserlerinde gerçek kişilerden, olaylardan söz açsa da yazınsal dilde ‘kurmaca’ denen yalanlara, uydurmalara ihtiyaç duyar.¹⁸ Sanatçı eserinde gerçek kişilerden yola çıkarsa da eseri eninde sonunda bir düşlemselliğin ürünüdür. İleri, kendi romanlarındaki kişilerin gerçeklik payını da şu cümlelerle açıklar:

¹⁴ Edebiyat Eserinde Gerçek Kişiler/**Zaman**/28.10.2007

¹⁵ **Düşünce ve Duyarlık**, s.61

¹⁶ Edebiyat Eserinde Gerçek Kişiler/**Zaman**/28.10.2007

¹⁷ Edebiyat Eserinde Gerçek Kişiler/**Zaman**/28.10.2007

¹⁸ Romanlarda Gerçek Kişiler/**Zaman**/19.05.2012

“... Şu ya da bu romanımda, hikâyemde gerçek kişilerden yararlandım. Ama onları kurarken, yazıya geçirirken ‘gerçek’ kişiler gibi görmedim. Herhalde kimse de görmemiştir.”¹⁹

Romanlardaki gerçeklik konusuna Kraliçe Victoria’yla Kılıç Ali Paşa adlı yazısında da değinen Selim İleri, bu yazısında ünlü İngiliz romancı E.M.Forster’dan şu alıntıyı yapar:

“Eğer bir roman kişisi tıpatıp kraliçe Victoria’ya benziyorsa (çok benziyorsa değil, tıpatıp benziyorsa), o zaman bu kişi gerçekten Kraliçe Victoria, o roman ya da romanın o kişiyle ilgili bütün bölümleri de bir anı kitabıdır. Anı kitabı tarihtir, kanıtlara dayanır. Roman ise, kanıt artı (x) ya da kanıt eksi (x) üstüne kurulur; buradaki (x) bilinmeyen yazarın kişiliğidir ve kanıtların etkisini durmadan değiştirir, kimi zaman büsbütün başka bir şeye dönüştürür. (...) Romancının işlevi, işte bu iç yaşamı kaynağına inerek ortaya koymak, Kraliçe Victoria hakkında bilinebilecek şeylerden daha çoğunu anlatmak, böylece tarihteki Victoria olmayan bir kişi yaratmaktır.”²⁰

Edebiyat eseri İleri’ye göre tarihtekine ya da gerçektekine benzemeyen roman kişisi kimliğinde Victoria’lar gereksinir. Edebiyat eseri kişileri ya da olayları gerçektekine uygun olarak ele alınmasıyla değil, kişilerin dile getirilişindeki başarı ile ayakta durur.

İleri, sanat eserinin değerinin belgelere sağladığı uyumla ölçülmesini şu cümlelerle eleştirir:

“Edebiyat tarihçileri, eleştirmenler, uzun yıllar boyunca, bir romanın somut gerçekliğe ne kerte uyum sağladığını başarı ölçütü saymışlar. Köyü anlatan köy kökenli romancı, Amerika’yı hiç görmeden romanı Amerika’yı yazan Kafka’dan üstün tutulmuş; köyü anlatan romancının köyden çıkmışlığı ise üstünlüğün önemli bir sebebi sayılmış.

¹⁹ Romanlarda Gerçek Kişiler/**Zaman**/19.05.2012

²⁰ Kraliçe Victoria’yla Kılıç Ali Paşa/**Zaman**/14.11.2007

“Oysa Kafka’nın Amerika’sı bugünün Amerika Birleşik Devletleri’ne hala meydan okuyor ve belki de, asıl Amerika benim! Diyor... Köyünü anlatırken somut gerçekliğe o kadar bağlı kalmış romancının çabası ise, çok tuhaf ama çok geçmeden ‘şablon’a dönüşmüş.”²¹

Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak romanının başına Andre Malraux’un “Her roman bir otobiyografidir.” sözünü özellikle koyduğunu ifade eden İleri, sanat eserinde yazarın izini süren eleştirmenleri de şu cümlelerle eleştirir:

“1970’lerin sonunda ve 1980’lerde, edebiyatımızda, ‘kendini yazmak’ tartışmaları alıp yürümüştü. Adlarını anmayı bugün artık yersiz bulduğum kimi eleştirmenlerimiz, romancının, hikâyecinin kişisel yaşamını dakikası dakikasına, saniyesi saniyesine izlemişçesine karara varıyorlar; böylelikler ‘tanrı yazar’dan sonra, ‘tanrı eleştirmen’ tipiyle yüz yüze geliyorduk. Bir iki romancımızın ‘kendini yazmak’ konusundaki sert tepkileri, böylesi bir tartışmanın birdenbire gündemden çekilmesini sağladı.

“Doğaldı bu durum. Çünkü kimse, ikinci kişinin kişisel yaşamını bütünüyle bilemez, izleyemez. İç dünya daima kişiye aittir. Edebi verim sahibine gelince; istese bile, kişisel yaşamını doğrudan doğruya yazma gücüne erişemeyecektir. Her metin kendi iç gerçekliğini gereksinir ve bu iç gerçeklik de kişisel olanın metinsel olana dönüşmesini zorunlu kılar.”²²

“Edebiyat eseri kimden bahsederse bahsetsin eninde sonunda bir düşlemselliğin ürünüdür.”²³ diyen Selim İleri, romandaki kahramanların gerçeklik payının sorgulanmasını magazinci anlayışa bağlar.

²¹ Kraliçe Victoria’yla Kılıç Ali Paşa/**Zaman**/14.11.2007

²² Edebiyat Eserinde Gerçek Kişiler/**Zaman**/28.10.2007

²³ Edebiyat Eserinde Gerçek Kişiler/**Zaman**/28.10.2007

2.1.2. Sanat Eserinde Törel Baskı

Selim İleri, “*Düşünce ve Duyarlık*”, “*Kamelyasız Kadınlar*”, “*Çağdaşlık Sorunları*” kitaplarında ve gazete ve dergi yazılarında sanat eserinde törel baskı konusunu çeşitli açılardan incelemiştir.

Selim İleri, sanat dünyasında edebiyattan müziğe, resimden heykele pek çok sanat eserinin bazı eleştirmenler tarafından törel değerlere aykırı bulunmasını eleştirir. Bu konuyu *Radikal Kitap*'ta yayınlanan “Bir Romanın Yargılanması” adlı yazısında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “*Ben Deli miyim?*” adlı romanının ahlaka mugayyer bulunarak yargılanmasıyla örnekleyen İleri, böyle bir bakış açısının hastalıklı olduğunu savunur.

1924 yılında “*Ben Deli miyim?*” romanı ‘toplumun ahlakını bozmakla’ itham edilir. Hüseyin Rahmi Gürpınar, mahkemedeki savunmasında ahlakın göreceliğine ve sanat eserinin özgürlüğüne değinir. İleri, yazısında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın şu tespitlerine yer verir:

“Adabı şaşş gözle göremeyelim. Bir hikâyede söyleyen romancının kendisi değildir. O da kariler gibi afakî bir vaziyettedir. O, tespit etiği müşahedeleriyle vakalar tertip eder. Utanma bilmeyen bir mecnunun deliliklerini tashih edemez, tabiatı göstermeye mecburdur. Bundan hikâyeciyi mesul etmek, sahnede rol iktizası çıldıran bir aktörü tımarhaneye sevke kalkışmaya benzer. Bizde bu ne tuhaf telakkidir. Hikâyedeki bütün kirlilikler, muharririn zatına atf ve isnat olunur. Fail hep odur.”²⁴

Selim İleri, 1924’te yaşanan bu türden olayların günümüzde de aynı şekilde devam edegelmesini eleştirir. 1924’te Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın teşhis ettiği bu hastalığın 2000’li yıllarda da varlığını korumasını üzüntüyle karşılar:

²⁴ Bir Romanın Yargılanması/*Radikal Kitap*/07.12.007

“Hüseyin Rahmi'nin teşhisine karşın hastalık onmayacak ağırlığını o günden şimdiye kadar korumaya devam edecektir. Ya bir roman yargılanır, ya resim sergisinden bir eser kaldıtılır. Bir tiyatro eseri yasaklanır. Bir film kesilir biçilir, kuşa çevirilir...”²⁵

Selim İleri aynı yazıda son halife Ressam Abdülmecid Efendi'nin biraz oryantalist tavrıla saraydaki kadınları resmettiği çıplak²⁶ çalışmasının ve bu türden diğer eserlerinin müstehcen olarak nitelendirilmesine karşı çıkar. İleri Ressam Abdülmecid Efendi'yi şu cümlelerle savunur:

“... Abdülmecid Efendi'nin başka ve çok daha özgün, değerli çıplak çalışmaları var. Bunlar 'müstehcen' mi? Müstehcenlik, açıksaçıklık, isteğin bayağılaştırılarak dile getirilmesi, öyle sanıyorum ki, estetik perspektifin aradan çekilmesiyle başlıyor. Ressam Abdülmecid Efendi ise estetik duyusu daima öne çıkarmış, görebildiğim her eserinde. Bu eserin bendeki izdüşümlerinden söz açmak istiyorum, ama önce, müstehceni ölçüp biçerek, deşerek.”²⁷

Sanat eserinde törel baskı konusunda İleri, sanatçının eseri oluştururken kendini baskı altında hissettiği gerçeğini *Düşünce ve Duyarlık* kitabına ismini veren yazısında ele alır.²⁸ Türk romanındaki ilk örneklerin aksine Tolstoy'un kahramanının törel baskıya aldırmandan özgür bırakması, yazınsal gerçekliğin önüne geçmemesi, kahramanı kendi dünya görüşü, ideolojisi adına yıkmak gibi eylemlere kalkışmaması İleri'nin takdirini kazanır.

“Tolstoy, yalın, kol gücüne duyarlı çalışmadan yana, eskilerin deyişle 'mazbut' bir yaşamın toplumsal kurtuluş anlamına geldiğine inanıyordu. Buna azıcık pastoral, bir hayli de Hıristiyanlık, Allah inancı eklenmeliydi. Levin de aynı şeyleri öneriyordu. Oysa Tolstoy büyük bir romancıydı, onun yarattığı Anna Karenina'ysa yalnızca mutsuzdu, yaşamı hiç de yalın değildi, hemen hiçbir iş yapmıyor, rantiyeye yaşıyordu. Gelgelelim Anna, toplumla ödeşmesinde, Levin'in tersine,

²⁵ Bir Romanın Yargılanması/**Radikal Kitap**/07.12.007

²⁶ İleri 'nü' terimi yerine 'çıplak' terimini tercih eder. Bk. a.g.y.

²⁷ a.g.y.

²⁸ **DD**, s.59

canını ortaya koydu. Bugünkü bilgilerimizle Levin'in söylediklerinde, önerilerinde 'gerici' yönsemeler yakalıyoruz. Ama Anna Karenina'nın bireysel seçimine itiraz etmeyen, onu kendi dünya görüşü adına mahkûm etmektense, romanın gerektirdiği gibi 'yazan' Tolstoy, Levin'den çok farklı biçimde, 'ileri' olanı da romancılığında içerdiğini açık seçik kanıtlıyor."²⁹

Tolstoy'un gösterdiği cesareti ilk romancılarımız gösteremez. Namık Kemal, Abdülhak Hamit'e yazdığı mektupta *Kamelyalı Kadın*'i³⁰ över. Zaten *Kamelyalı Kadın İleri*'ye göre Türk edebiyatında en çok *İntibah*'ta kendini hissettirir:

"Ne var ki, o kadar soylu bir ruh taşıyan, Verdi'ye handiyse devrimci bir ahlakın sözcüsü sayılabilecek La Travita'yı beslettiren Kamelyalı Kadın, *İntibah*'ta törel çatışmalar uğruna kurban verilir. 'Margarit Gotye' bizde yenik düşer."³¹

İleri'ye göre pek çok sanatçıya ilham veren, sevdiği adamın hayatından ölümü pahasına uzaklaşan, bedenini parayla satmasına karşın ruhunu temiz tutabilmiş Margarit Gotye, Namık Kemal'in romanında, gözü dönmüş, her türlü ruh inceliğinden mahrum bırakılmış bir kadına dönüşür. İleri, Namık Kemal'in zavallı fahişesine beyaz, iri bir kamelya sunmayı unuttuğunu savunur.³² Bu unutuşun sebebi Namık Kemal'in şahsi kanaatinden çok kemikleşmiş törel baskıdır:

"Böylesi bir unutuşun sebepleri üzerinde durursak; eski toplumumuzdaki kemikleşmiş törel değerlerin ilk romancılarımızı yazı planında ne kadar çok etkilediğini gözlemleriz. Yola çıkış, yaygın anlayışa aykırı bir yaşayışı, çöküşü hoş görmekten, farklı bir yaşamın haklarını savunmaktan kaynaklanmışken; yol alışı, bir takım sapaklara, dönemeçlere yenik düşülerek, bir labirentte ilerledikten

²⁹ DD, s.60

³⁰ **Kamelyalı Kadın** (Fransızca: La Dame aux camélias), Alexandre Dumas tarafından yazılmış, ilk baskısı 1848 yılında yapılan roman.

³¹ Kamelyalı Kadın'dan Mahpeyker'e/**Radikal Kitap**/07/08/2009

³² Kamelyalı Kadın'dan Mahpeyker'e/**Radikal Kitap**/07/08/2009

sonra, tekrar başlangıç noktasına, ikiyüzlü sürü ahlakına geri dönülür. İntibah'ın sonunda Mahpeyker tırnak içinde hak ettiği cezayı bulacaktır...³³

Selim İleri'ye göre ilk romanlarımızın kadın kahramanları yığınla denetimin boyunduruğu altındadır.³⁴ Yazarlar da ister istemez törel baskıya boyun eğip yazdıklarının törel ahlak açısından nasıl karşılanacağına bir özdenetim gibi algılamak zorunda kalır.³⁵

Sanattaki törel baskının bugün de devam etmesinde okuyucunun sanatın önemini fark edememesi de etkilidir. İleri'ye göre gençler edebiyatına, yazılıp çizilenlere, onca birikime gitgide daha da aldırıışsız hale gelmektedir. Bunun sebebi de okullarımızdaki eğitimin edebiyatı hayatın kurgusunda var edemiyor olmasıdır. Okullarda edebiyat eğitiminin şair ve yazarların doğum-ölüm tarihine indirgenmesi nitelikli okurun yetişmesini sekteye uğratır.³⁶

2.2. SELİM İLERİ VE EDEBİYAT TARİHİ

Selim İleri'nin kurmaca dışı kitaplarından, gazete ve dergilerde yayımladığı yazılardan hareketle sanatçının İslam Öncesi Türk Edebiyatı, Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatı konularında herhangi bir inceleme yapmadığı görülür. İleri, bu yazılarında Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Ati ve Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatına dair düşüncelerini çeşitli vesilelerle dile getirir. İleri, çünkü yazarlarımız ve edebi dönemlerimiz üzerinde durmanın eli kalem tutan herkes için görev olduğunu savunur:

“Bir görev olmasına karşın, biz bu göreve nice zamanlardan beri yan çiziyoruz. Bir yazarı ve eserini kavramak, anlamak, kavrayıp

³³ Kamelyalı Kadın'dan Mahpeyker'e/**Radikal Kitap**/07/08/2009

³⁴ **KK**, s.18

³⁵ **KK**, s.19

³⁶ Yine Sezai/**Radikal Kitap**/21.10.2011

alılmadıklarımız yazıya geçirerek başkalarıyla paylaşmak, yeni yeni yorumlarla dünkü edebiyatımızı bugün de 'yaşar' kılmak... Bunu her zaman önemsedim. Ama yazarın ve eserin çağını unutmuyarak. Bir eserin ortaya çıkışı, çağının koşullarıyla epey ilintili diye düşünüyorum.”³⁷

2.2.1. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı

Selim İleri, Tanzimat dönemi Türk edebiyatında Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Samipaşazade Sezai, Abdülhak Hamit Tarhan ve Ahmet Vefik Paşa'nın sanat anlayışları ve eserlerinden hareketle bu dönemin eleştirisini yapma imkânı bulur.

Selim İleri, “Tanzimat Aydını Kimdi ?”³⁸ başlıklı yazısında Tanzimat aydınlarının hem sağ hem de sol kesim tarafından küçümsendiği, hor görüldüğü, hatta aşağılandığı tespitini yapar. İleri'ye göre Tanzimat'ı olumlayanlar da Tanzimat'ın getirdiklerini yoldan çıkmışlık sayanlar da Tanzimat aydınlarının yapıp ettiklerinden topluma zarar geldiği düşüncesinde birleşir. Osmanlı Devleti'nin en karışık zamanlarında yetişen bu aydınları tanımak ve tanıtmak için Selim İleri, edebiyat tarihimize bakmayı salık verir.

İleri'ye göre Akif Paşa, Cevdet Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Abdülhak Hamit Tarhan ve Samipaşazade Sezai dönemin tüm özgürlük sorunlarına karşın Türk edebiyatının bugünkü düzeyine gelmesine katkıda bulunmuş sanatçılardır:

“Namık Kemal'in İntibah'ına, Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt”ine acemi, zayıf roman diyebilmek; o dönemde bu romanları aşmış, yetkin romalarımız vardı demekle eş anlamlı değil midir?” Ne yazık ki yoktu. Üstelik Namık Kemal romanının ismini bile seçmekte özgür değildi.

³⁷ Dünkü Yazarlarımız ve Biz/**Zaman**/23.12.2007

³⁸ Tanzimat Aydını Kimdi?/**Zaman**/21.01.2007

Sezai, Sergüzeşt'i kaleme getirirken, kapısının önünde dolaşan hafiyelerin ayak seslerini işittiğini yakınlıkla belirtir.³⁹

Selim İleri, "Dünkü yazarlarımızla özdeşlik kurmadıkça, onların eserlerini haksız yere hırpalıyor, bu hırpalayışlara 'eleştiri' adını takıyoruz." der. Tanzimat romanı ile ilgili derin incelemeler yaptığı *Kamelyasız Kadınlar*'ı neden yazdığını şu cümlelerle açıklar:

"Lise son sınıfta öğretmenim olan Rauf Mutluay, çok değerli bir öğretmendi. O, kim bilir kaç kuşak öğrenciyeye Türk Dili ve Edebiyatı derslerini bir şölen kıldı. Gelgelelim 'eleştirmen', 'edebiyat tarihçisi' Mutluay, kalemi eline alınca adeta asabileşir, çünkü eserimizi hırçınca yerip dururdu. Onun Sergüzeşt yorumunu irkilerek okumuştum. Kamelyasız Kadınlar'ı yıllar sonra bu irkililiğin dürtüsüyle yazdım."⁴⁰

İleri, çok saygı duyduğu öğretmeni Rauf Mutluay'ın Tanzimat ve Serveti Fünun ile ilgili değerlendirmelerine tümünden karşıdır. Onun, *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı* adlı kitabında modern edebiyatımızın başlangıcına adeta merhametsizce yaklaştığını savunur. İleri, Mutluay'ın bu değerlendirmedeki ölçütünü şu alıntıyla aktarır:

"Böylece tam bir üst yapı kurumu olarak edebiyat, Abdülhamit döneminde halkı uyarma görevinden sanat aşkıyla uzaklaşır, gerçekten habersiz olan aydınlar emeklerine en ince gerekçeyi bularak kendi köşelerinde söz oyunlarıyla oyalanırlar. Herhalde padişahın asıl istediği de buydu."⁴¹

Ancak İleri Tanzimat edebiyatı sanatçılarımızın çabalarının göz ardı edilmemesinden yanadır. İleri'ye göre; Akif Paşa şiirinde ilk defa söz diziminde Türkçenin imkânlarını arar, Cevdet Paşa Tezakir-i Cevdet ve Maruzat eserlerinde kişisel gözlemlerini ifade ederek sanatta

³⁹ Dünkü Yazarlarımız ve Biz/**Zaman**/23.01.2007

⁴⁰ Dünkü Yazarlarımız ve Biz/**Zaman**/23.01.2007

⁴¹ Hocam Rauf Mutluay/**Zaman**/21.01.2007

bireyselleşmenin yolunu açar, Şinasi kısacık yaşamında hep yeni türlerin arayışı içindedir, Namık Kemal öğrenme ve öğrendiklerini paylaşma tutkunudur, Ahmet Mithat Efendi okuryazar toplum özlemiyle yanıp tutuşur.⁴²

Romanımızın ilk örneklerini veren Tanzimat romancılarının hepsini önemseyen Selim İleri, “edebiyatımızın ilk büyük sanatkâr yazarı” dediği Samipaşazade Sezai’ye ayrıca önem verir. İleri’ye göre edebiyatımızı yazınsal gerçeklikle buluşturan ilk yazar Samipaşazade Sezai’dir:

“Samipaşazade Sezai, yenilik edebiyatımızın ilk büyük sanatçı yazarıdır. Ahmet Mithat Efendi’nin yaygınlaşma çabasına karşılık, o, Namık Kemal’in izinde yürümüş ama metinlerinde yazınsal gerçeklikler, inandırıcılıklar açısından daha incelikli olabilmiştir. İntibah’la Sergüzeşt yan yana okunduğunda, Sezai’nin bir edebiyat gerçekliği yaratabilmek için nasıl mücadele ettiğini kavrarız. Sergüzeşt’te duyumsayış öndedir; düşüncenin kuru kuruya aktarılması yerine romantizmden esintilerle metin bütünleşir. Namık Kemal’de yer yer karşımıza çıkan -handisyeye- meddah ağzı, Sezai’de tamamıyla susturulmuştur.”⁴³

Selim İleri, Sezai’nin toplumsal katmanları bir arada görüp değerlendirmesi, yazınsal gerçekliği önemseyişi, siyasal yazılarında sağduyuyu elden bırakmayışi ile edebiyatımızda saygınlık kazandığını ifade eder. Sezai’nin çok daha güzel eserler verebilecekken yaratımsal verimden vazgeçmesini şöyle açıklar:

“Memleketin baskıyla donatılmış olması sanatla uğraşmak isteyen kişiyi o kadar çok durdurmuş, kösteklemiştir ki, Sezai de sonunda yazmaktan, hele yaratımsal verimden bütünüyle caymıştır. Sergüzeşt’le romancılığını gözler önüne seren bir sanatçı, herhalde çok daha engin eserler verebilecekti... (...) Kuşkusuz, Sezai kendi toplumsal konumunu -duyarlılığıyla- aşabilmiş ilk yazarımızdır. Bu

⁴² Tanzimat Aydını Kimdi/**Zaman**/21.01.2007

⁴³ Sami Paşazade Sezai’nin Değeri/**Yazko**/ S.29, s.101, yıl 1983

yüzden olsa gerek Halit Ziya Sergüzeşt'i 'Bir Yazın Tarihi'nde sonsuz bir saygıyla anar."⁴⁴

İleri, Sezai'nin roman ve hikâyeye getirdiği yeni açılımların yanı sıra dil konusunda da ileri görüşlü olduğunu savunur. İleri'ye göre Sezai'nin kendinden sonra eser vermeye başlayan Halit Ziya'nın 'Bir Yazın Tarihi' öyküsüne yaptığı eleştiri de saygı ve ölçü bakımından değer taşır:

"Sezai'nin özellikle dil konusunda son kerte ileri görüşlü olduğunu fark ediyoruz. 'Lisan' adlı makalesinde Türkçenin o günkü doğasından yola çıkan yazar, dilde sadeleşmeyle zenginleşmeyi bir arada irdeliyor ve yabancı kökenli sözcüklerden dilimize yerleşmiş olanların ayrıntı değeri üzerinde vurgulayışlarla duruyor. Sözcüklerin edebiyat metnine nasıl bir sağlayacağını yansıtan bu yazı bugün de önemini -bence- korumaktadır. Yine bu yazılardan Halit Ziya'nın Bir Yazın Tarihi'ne ilişkin olanı, yazarımızın kendisinden sonraki bir sanatçıya duyduğu eleştirel saygıyı ve ölçülüğü ifade etmesi bakımından anılmaya değer."⁴⁵

Selim İleri, Sergüzeşt, Düşün gibi derin acılarla donanmış eserlerin yazarının edebiyat tarihlerimizde acemi kalmakla geçiştirilmiş olmasını 'mirasyedi savurganlığı'na benzetir. Eğitim sistemimizin edebiyat sevgisi vermekten çok edebiyat tarihi öğretmek üzerinde durması İleri'ye göreünkü yazarlarımızın yok olup gitmesine çanak tutar:

"Okullarımızdaki eğitim, edebiyatı hayatın kılıgında var edemiyor. Okullarımızda, edebiyat dediğiniz, şairlerin, yazarların doğum-ölüm tarihlerinden ibaret handiyse. Bizim kuşak Samipaşazade Sezai'den az buçuk haberliydi. Ders kitaplarında adı geçiyor, emeği üzerinde duruluyordu. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri Sezai'nin esaret meselesine nasıl yaklaştığı belirtirdi. Öyle anlaşılıyor ki, Samipaşazade Sezai büsbütün unutulmuş. Gençler adını bile

⁴⁴ Sami Paşazade Sezai'nin Değeri/**Yazko**/ S.29, s.105, yıl 1983

⁴⁵ Sami Paşazade Sezai'nin Değeri/**Yazko**/S.29, s.104 yıl, 1983

işitmemişler. Oysa Sergüzeşt'in yazarı edebi yeniliğimizin ilk büyük sanatçı yazarıdır."⁴⁶

Selim İleri, Tanzimat şiirine ve tiyatrosuna eserleriyle hizmet etmiş olan Abdülhak Hamit Tarhan'ın da çabasına kayıtsız kalmaz, İleri, Hamit'in özellikle tiyatrolarını şaşkırtıcı derecede etkileyici bulur:

"Finten'i nice sonra, Ahmet Muhip Dıranas'ın sadeleştirmesinden sahneye yeniden uyarlanmasından okudum. Donakaldım! Çılgınlığa varan karmaşık ruh, cinsel tutkusu, bir opera görkemindeki o abartık dünyasıyla Finten, bence, tiyatro edebiyatımızın başyapıtları arasında. Dün, Finten'i anlamamış; bugün, Finten'den habersiz. Fakat hele özgün metin okunduğunda, çağını aşan Hamit karşımıza çıkıyor.

"Hem yalnız Finten değil; İnci Enginün'ün bize kazandırdığı Hamit külliyatının tiyatro sayfalarında yer alan Cünun-u Aşk'la Yabancı Dostlar da benzersiz oyunlar. Gerçi, sahne dillerinin ağdalı edası bize eskimiş görünebilir, ama içerikleri..."⁴⁷

Bu kadar önemli eserlerin kimsenin ilgisini çekmemesine, bir zamanların Şair-i Azamı'nın unutulup gitmesine yazıklarınır:

"Bugün içim sızlayarak bakıyorum Hamid'li tabelaya. Kimsenin okumadığı bir şair, ululuğu silinip gitmiş. Maçka Palas'ta yaşadığı kimseyi ilgilendirmiyor. Bir dönem müzeye dönüştürülmüş dairesi çok yakın gelecekte otel odası olacak."⁴⁸

Görüldüğü gibi İleri, Sezai ve Abdülhak Hamit Tarhan başta olmak üzere Tanzimat sanatçıları ile ilgili görüşlerini dile getirdiği yazılarında bu döneme ait eserlerin haksızca küçümsendiği kanısına varır. Eğitim sistemimizin edebiyatımızı sevdirmekten çok kronolojik olarak öğretmeyi amaçlaması da bu sanatçıların unutulmuşu terk edilmesini tetikler.

⁴⁶ Yine Sezai/**Radikal Kitap**/21.10.2011

⁴⁷ Ulu Şairin Çevresinde/**Zaman**/05.04.2009

⁴⁸ Ne Vakit Maçka'dan Geçsem/**Zaman**/30.12.2006

2.2.2. Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı

Selim İleri, Servet-i Fünun dönemi Türk edebiyatını değerlendirirken bu dönem şair ve yazarların içinde bulunduğu ağır siyasi baskı ve eserlerinde yapmaya çalıştıkları yenilikleri göz önünde bulundurur. Kurmaca dışı kitapları ve gazete yazıları tarandığında İleri'nin Servet-i Fünun romanını önemseydiği görülür. İleri, "*Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri*" adlı incelemesinde *Aşk-ı Memnu* ve Servet-i Fünun edebiyatı ile ilgili genel değerlendirmelerde bulunur. İleri'ye göre Servet-i Fünun hakkında yorum yapabilmek için dönemin sosyal ve siyasal şartları irdelenmelidir. Toplumdan kopuk, aşırı bireyselci tavırlarından dolayı eleştirilen Servet-i Fünun sanatçılarının bu tavrı benimsemelerinin sebebinin İleri siyasi baskıya bağlar:

"Servet-i Fünun'da toplanan yenilikçi edebiyatçılar, bireyden söz açmak gereğini duydularsa; bunu, II. Abdülhamit'in sindirme, yıldırma, ezme siyasasına dolaylı bir tepki biçiminde öngörmüşlerdir. Resim de aralarında olmak üzere sanat dalları bireyi tek bir birim olarak ele alır ve buradan yeniye, ileriye açılmayı dener: Osman Hamdi 'Okuyan Kadın'ı betimler resminde; kayınvalidesinin portresi Avrupalı bir kontesi çağırıştırır. Halit Ziya, Ahmet Cemil'i bu koşullar altında yaşatır; Bihter'i bu dönemde kurmaya duyumsamaya başlayacaktır. Gelgelelim sanat, toplumla bağ kuramaz, toplumdan karşılık göremedikçe görüngesini daraltır." (İleri, 2011:153)

Baskı düzeni, bu edebiyatta yeniye ve ileriye fark ettiği için dönem sanatçılarına düşmandır. Şair ve yazarlar kendilerini ifade etme özgürlüğünden yoksundur. İleri, bu tespitlerini Halit Ziya'dan yaptığı alıntı ile destekler:

"Edebiyat-ı Cedide mensuplarının hiçbirisinin herhangi bir dayanağı yoktu. Ve bütün bunların üstünde her şeyden kuşkulandıran hükümetin şüphe dolu gözleri açılmış, adeta vurgulayarak beyinleri delerdi. Hükümet, kendilerinden bu kadar şüphelenirken bu şüpheyi

edebi rekabet hissini tesirleriyle, Edebiyat-ı Cedide aleyhinde kullanmak isteyenleri de hesaba katmak lazımdır. (...) Edebiyat-ı Cedide mensuplarının çalışırken, gözlerinin önüne açılabilen tek ufuk Fizan çölleri idi. Başka bir mükâfat bekleyemezlerdi.” (İleri, 2011:150)

Tüm bu baskıya rağmen başta *Aşk-ı Memnu* olmak üzere dönem eserleri dikkatle okunduğunda dönemin sosyal ve siyasal olaylarına değinildiği fark edilir:

“Oysa bireysel sorunları değer görünen *Aşk-ı Memnu*, okunduğunda başka gizler de açıklar: Bir ahlak sorunu olarak hayatımızın neden hep bilimlerin ışığından yoksun sürdüğünü dile getirir. Galatasaray Sultanisi yalnızca Behlül’ü yetiştirmiş gibidir.

“Uygarlık ve uygarlaşma sorunlarına soyut bir düzlemde eğilmek zorunda kalır *Aşk-ı Memnu*. Romancı somut gerçeklikleri gözünün gördüğünü tartışma alanına getirerek açık sözlülük imkânlarından yoksundur. Mai ve Siyah’ın başına gelenlere yeniden değinilecektir: Bu roman, Abdülhamit’in siyasasını eleştirmek isterken edebiyat çevrelerinin betimlemesi olup çıkar. Bütün bunlar sanatın (romanın) yaşamdan, okurdan ve önemlisi tartışma alanından biraz daha kopmasına yol açar.” (İleri, 2011:155)

İleri’ye göre 19. yüzyılın ikinci yarısı baştan aşağı bir yanılsama ve bir öykünme dönemi olup çıkar. Bu dönemde tam bir kültür karmaşası söz konusudur. Bu, iç yaşamada kişiliği parçalar.⁴⁹ Toplumun acılarından kopmak zorunda kalan sanatçılar acının şiddetini iç mekânda arayacaklardır.

Kısacası şiirde yeni temlerin işlenmesi, dilin ağdasına karşın duygudaki yoğunluk; romanda bireyin öne çıkması, yazınsal gerçekliğin üst seviyeye ulaşması, geleneksel anlatı uygulamalarından büsbütün cayılmış olması *Servet-i Fünun’u* Selim İleri’nin gözünde değerli kılar.

⁴⁹ **KK**, s.156

2.3. SELİM İLERİ VE EDEBİ TÜRLER

Roman ve öyküleriyle son dönem Türk edebiyatının en önemli yazarlarından olan Selim İleri, kurmaca dışı kitaplarında, gazete ve dergi yazılarında şiir, roman, öykü, anı, günce ve eleştiri gibi edebi türlere yönelik fikirlerini ortaya koyar. Çalışmanın bu bölümünde İleri'nin Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Ati ve Cumhuriyet dönemlerindeki edebi türlere ilişkin yorumları sırasıyla tespit edilecektir. İleri'nin kurmaca dışı yazıları tarandığında roman ve öykü türleri üzerinde daha fazla durduğu görülür.

2.3.1. Roman

Annesinin okuduğu masallarda küçük yaşlarda kendine özgü düş evrenini yaratan Selim İleri, okuma serüvenine Hilmi Kitabevi'nin yayınladığı '*Çocuklara Altın Hikayeler*'le başlar. Daha sonra tarihi romanlara merak salar ve çoğunu Oğuz Özdeş'in yazdığı birçok tarihi roman satın alır. Tarihi romanların ardından sıra tefrika romanlara gelir. İleri, okuma serüveninin bu bölümünü şöyle anlatır:

“Yanılmıyorsam, ilkokul üçteyken Hürriyet Gazetesi'nde Muazzez Tahsin Berkant'ın Yılların Ardından adlı yapıtı tefrika edildi ve ben her gün okuldan dönünce bu tefrikayı izlemekten sonsuz bir haz duydum. Tefrika roman tutkusu Yılların Ardından'la, sanatoryumlu aşk öyküsüyle başladı. Suat Derviş'in Aksaray'dan Bir Perihan'ı şimdi adını unuttuğum bir akşam postası gazetesinde çıkmıştı, o roman için özel bir dosya açmıştım fakat o yıllarda bir numaralı romancım Muazzez Tahsin idi. Onun Bir Rüya Gibi'sini her canım sıkıldığında yeniden okurdum. Bu çoğu uyarılama romanlarında aile çocuklarına pek yatkın

bir nezahat göze çarpıyordu. O yıllar yalnızca roman okuyordum.”
(İleri, 1982:47)

Roman okumaya gönül veren İleri, dedesinin Kadıköy’ündeki kitapçı dükkânında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin gibi yazarlarımızın eserleriyle tanışır. “Bütün servetini” kitaplara yatıran İleri, hafta sonlarını Sahaflar’da geçirmeye başlar. Burada daha önce dedesinin kitapçı dükkânında görmediği eserlerle karşılaşır. Aka Gündüz’ü, Refik Halit Karay’ı ve Kafka’yı keşfeder. Lise yıllarında yeni Türk edebiyatının hemen her romanını baştan sona okuyan İleri, öykü ve şiir okumalarına da başladıktan sonra roman okumadaki bakış açısını değiştirir. O artık romanda ‘neyin’ yazıldığını değil, romanın ‘nasıl’ yazıldığını irdeleyecektir:

“Yazarlığın her şeyden önce ‘neyi’ değil ‘nasıl’ı seçtiğini ayımsadım. Artık romanlarda neyin yazıldığına bakmıyor, romanın nasıl yazılmış olduğunu, edebiyatın bir iç serüveni gibi izliyordum. Eniştemin kitaplığında o sıralar başlayıp hep yarım bıraktığım Deniz Feneri’yle (Virginia Woolf) Tanpınar’ın Yaz Yağmur’u karşıma çıktı. Bu kitaplar sonuna kadar okuyamasam da nasıl yazılmış fikriyle birlikte beni okuma konusunda sıkıdüzene yöneltti ve bazı yazarlarımızın asıl değerini bu yoldan kavradım. Sözgelimi; Halit Ziya’nın Aşk-ı Memnu’unu bu gözle tekrar okudum ve şaşkınlığa uğradım. İlk kez okuduğumda derinliğini hiç kavrayamamıştım. Güzide Sabri’nin Necla’sı yanında bu romanın ne denli cılız kaldığını düşünmüştüm. Oysa 1900 yılı için bizim romanımız açısından gerçek bir tansıktı. Aşk-ı Memnu, Mai ve Siyah ağdalı Osmanlıcasına karşın beni çarptı. Halit Ziya’nın kısa hikâyesinde hep şiiri aramış olması sonunda bu büyük başarıyı sağlamış olmasıydı. Buna karşılık Ömer Seyfettin’in dilde sadeleşmeye o kadar bağlı kısa hikâyelerinden çabuk vazgeçtim.”
(İleri, 1982:49)

Kitapevlerinin daimi ziyaretçisi olan İleri, Mehmet Fuat’ın De Yayınevi’ni de uğrak mekânı haline getirir. Yazım kuralları da dâhil olmak

üzere bildiği birçok şeyi Mehmet Fuat'tan öğrendiğini söyleyen İleri, konu kitap aşkına geldiğinde Vedat Günyol ve Rauf Mutluay'ı anmadan geçmez. Bu iki öğretmen okuyucu İleri'de de, yazar İleri'de de derin etki bırakır.⁵⁰

Yazar dağarcığına Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Ferid Edgü, Halikarnas Balıkcısı, Nezihe Meriç, Sevim Burak, Oktay Rifat, Peride Celal, Atilla İlhan ve daha nicesini ekleyen Selim İleri, romanların hayatındaki yerini şöyle anlatır:

“(…) kitap, hayatımız için cayılinamaz bir serüven olduğunda, yarının değişeceğini, değişebileceğini söylemek olası. Her şeyi kitaplara borçlandım; yalnız onlardı beni bırakmayan. ‘Yalnızlığın hınzır uğultusu’nda elimden tutan.” (İleri, 1982:51)

2.3.1.1. Tanzimat Romanı

Tanzimat döneminde Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Samipaşazade Sezai, Rezaizade Mahmut Ekrem gibi sanatçılar roman türünde eserler vermiştir. Bu dönem romanı ile ilgili pek çok yazı kaleme alan Selim İleri, bu yazarlardan Ahmet Mithat Efendi'yi Türk insanına okuma sevgisi kazandırması, Namık Kemal'i romancılığını geleneksel anlatı sanatımızdan uzak tutmaya çalışması ve özeleştirici yapabilmesi, Samipaşazade Sezai'yi yazınsal gerçekliği önemsemesi, meddah ağzını susturması, bireyi ön plana çıkarması, Rezaizade Mahmut Ekrem'i ise aydınların hayatına eleştirel bir şekilde yaklaşması dolayısıyla takdir eder.

⁵⁰ Selim İleri, Rauf Mutluay'la edebiyat beğenisinin uyuşmadığını ancak, Mutluay'ın kendisine kitap okumanın başlı başına bir sevda öyküsü yaşatacağını öğrettiğini belirtir. (Bkz. DD, s.51)

2.3.1.1.1. Ahmet Mithat Efendi

Selim İleri, Tanzimat döneminin en velüd yazarı Ahmet Mithat Efendi ile ilgili görüşlerini gazete ve dergilerdeki yazılarının yanı sıra *Düşünce ve Duyarlık* kitabındaki “Ahmet Mithat Efendi” denemesinde anlatır. Ahmet Mithat Efendi’yi sert şekilde eleştiren bir karikatürün yayımlanmasını Selim İleri şöyle yorumlar:

“Edebiyatımıza yığınla roman, birkaç büyük öykü kitabı armağan etmiş bir yazarın, daha doğrusu okuma alışkanlığını ilk kez sağlayan, kendini okutturmayı beceren bu ‘romancımızın’ böylesine sert bir biçimde eleştirilmesi neredeyse yadsınması hem şaşırtıcı, hem de mesele derinliğine irdelendiğinde olağandır.” (İleri, 1982:75)

Selim İleri, yazısının devamında böyle bir karikatürün neden yayımlandığını irdeler. Ahmet Mithat Efendi’nin çok okunma arzusundan dolayı dönemin siyasal akışına ve çağın ortalama beğenisinin isterlerine göre hareket ettiğini savunan İleri bu duruma Ahmet Mithat Efendi’nin başlangıçta Tanzimat döneminin çoğu aydını gibi Jön Türkler’e yakın olmasını, Rodos’a sürülünce bu grupla ilişkisini yadsınması ve eserlerinde Abdülhamit dönemini över bir tutum sergilemesini, İttihatçılar yönetimi ele geçirdiğinde ise tekrar Abdülhamit devrini zulüm çağı olarak değerlendirmesini örnek gösterir:

“Üzerinde durmaya değer, tartışılabilir bir başka romanda, Ahmet Mithat Efendi’nin son romanıdır. Jön Türk adını taşıyan bu yapıt, yazarımızın günün isterlerine ne denli uyduğunu sergiler. Abdülhamit devrilmiş, İttihatçılar iş başına geçmişlerdir. O kadar savunduğu Abdülhamit dönemini halk romancımız bir ‘zulüm çağı’ olarak adlandırır bu kez. Şimdi yeniden ilk gençlik yıllarının ateşli adamı kesilmiştir. 1910 tarihli Jön Türk yayımlandığında, unutmamalı ki, 1908’in Kalem gazetesindeki karikatür, Ahmet Mithat Efendi tutumuna acı bir yanıtı.” (İleri, 1982:90)

Selim İleri, Ahmet Mithat Efendi'nin siyasi fikirlerini sıkça değiştirmesini ve 'edebi' sorunlarla uğraşmaksızın yalnızca çok sayıda eser vermeye uğraşmasını geçim derdine bağlar:

“Çalışmak ve yaşamını alın teriyle sürdürmek zorunluluğundaki Ahmet Mithat Efendi, uğraş edindiği yazarlıkta en ortalama, yolu seçer. Kuşkusuz bu da bir zorunluluktur. Roman ve hikâyenin edebiyatımıza nasıl yaklaşacağı ya da edebiyatımızda nasıl gelişeceği gibi edebiyat açasından hiç de önemli olmayan sorunlarla uğraşmaktansa, bol bol yazmayı dener romancımız.” (İleri, 1982:76)

Selim İleri, tüm bunların ötesinde Ahmet Mithat Efendi'yi bir 'çatı kurma ustası' olarak görür. Sayısı kırkı bulan hikâye ve romanlarında ayrı ayrı çatılar kuran Ahmet Mithat Efendi'nin çatı kurma ustalığını geleneksel anlatı türlerine yaslanmasıyla açıklayan İleri, romanlarının hepsini sonradan geliştirilecek bir taslak halinde bıraktığı için Ahmet Mithat Efendi'yi eleştirir:

“Modern roman ve hikâyeyi kabullendirmektense, gelenekteki olanaklardan yararlanmak yeğdir -Ahmet Mithat Efendi'ye- göre. Osmanlı Türk insanının dinlediği, yüzyıllardır kopamadığı, şu törensel nitelikleri de içeren masal, halk hikâyesi, meddah hikâyesi türleri hazır bir kaynak gibi yazarımızın önünde durmaktadır. Bu türlerin en belirgin özelliği iç içe geçmiş serüvenlerin, biri bırakılıp öbürüne başlanarak, sonra yine ilkinde dönülerek anlatılmasıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin çatı kurmadaki ustalığı yalnızca bu özelliğidir.” (İleri, 1982:83)

Selim İleri, Ahmet Mithat Efendi'nin edebiyatın sanat değerini önemsemediğini savunur. Bu durum Ahmet Mithat Efendi'yi ticaret adamı kisvesine sokar. Eserlerinin girişinde kendi sanatını ve eserlerini uzun uzun övmesi, kurmaca kitaplarında diğer kitaplarının reklamını yapması onu sanatçılıktan uzaklaştırıp 'küçük esnaf zihniyeti'ne yaklaştırır:

“Okuru, sürekli olarak kendi yazdıklarına çekmek ister, özellikle önceki romanlarına. Bilgi aktarımı sırasında şöyle cümleler yazmaktan kaçınmamıştır: 'Engizisyon cemiyetinin ne olduğu malumunuzdur,

değil mi? Bir tahkikat cemiyetidir ki, Hıristiyanlık menfaatine aykırı olanları cezalandırmak için tertiplemediği cezalar, hemen insanoğlunun hatır ve hayaline gelmeyecek şeylerdir. Tafsilatını isterseniz, Dağarcık başlıklı mecmuamızda bu konuda yazdığımız kısma bakarsınız.’ Özellikle son cümledeki küçük esnaf zihniyetine ve tutumuna ne dünya romanında, ne de Türk romanında rastlamak olasıdır.” (İleri, 1982:84)

Selim İleri'nin Ahmet Mithat Efendi'yi eleştirdiği önemli bir husus da onun yazınsal gerçekliği bütün eserlerinde göz ardı etmesidir. Ahmet Mithat Efendi'nin natüralizm akımına bağlı kalarak yazdığını söylediği *Müşahedat* romanına İleri, 'İlk Natüralist Türk Romanı' başlıklı yazısında şu yorumu yapar:

“Konu örgüsü ve olay çatışı, ilk natüralist Türk Romanının deneyselliğe de, deneysel gerçekliğe de ne denli aykırı düştüğünü kanıtlamaktadır. (...) Ahmet Mithat Efendi'nin bütün bu olayları yaşamışçasına bir roman kişisi rolünde karşımıza çıkması, Türk romanında gerçeklik duygusunu ve gerçeklik anlayışının hiç olmadığını göstermektedir. Yazar, anlattığı 'masalla' gerçeklik duygusu yaratabilmek ve natüralist olmak için tek çareyi, kendi öz varlığını roman yerleştirmede bulmuştur. Oysa bunu bir fantezi olarak kullanabilse, kendi romancılığının tarihinde değişim yaratırdı.” (İleri, 1982:99)

2.3.1.1.2. Namık Kemal

Selim İleri, Namık Kemal'in romancılığını ve *İntibah* romanını '*Kamelyasız Kadınlar*' ve '*Namık Kemal Yahut İntibah*' başlıklı yazılarında irdeler. Selim İleri, Namık Kemal'in romancılığını geleneksel anlatı sanatımızdan uzak tutmaya çalışması, özeleştirici yapabilmesi, yazınsal gerçekliğe önem vermesi bakımından Ahmet Mithat Efendi'nin romancılığından üstün tutar. Ancak, Ahmet Mithat Efendi'nin romana ilişkin

fikirlerine ve romanına dudak büken Namık Kemal'in romana ilişkin fikirleri de Selim İleri'ye göre derinliksizdir:

“Namık Kemal tiyatrolarıyla böyle bir kamuoyu yaratmak isterken, romanda da önce romana ilişkin bir dizi öneriyle karşımıza çıkar. Ahmet Mithat Efendi, romancılığına dudak büken bu önerilerde, bilinsemek gerekirse sağlam beğenilerden geçmemiş, romanın iç terbiyesini edinememiştir. Namık Kemal'in derinliksiz coşkusu burada da işin içindedir.(...) Namık Kemal'in romana ilişkin önerileri Servet-i Fünun'u etkilese de günümüz için hiçbir klasik değer taşımaz.” (İleri, 1982:104)

Selim İleri, Namık Kemal'in romantizm etkisinde eserler verme isteğinin törel değerler nedeniyle gerçekleşemediğini, romantizmin Namık Kemal'de süslü bir edebiyat olarak tıklandığını savunur.⁵¹ İleri'ye göre Namık Kemal'in İntibah romanı, sanatçının topluma ve töreye yenik düşmesini gözler önüne serer:

“Namık Kemal, Hugo'dan etkilendiğini, Hugo'yu okumasaydı, yazar olamayacağını söyler. Fakat romantizmin değişen ve çürüyen toplum dizgeleri karşındaki bir yanıyla devrimci tutumunu bilinç düzleminde değerlendiremez, romantizm onda süslü bir edebiyat olarak tıkanır. La Dame aux Camelias'da gözyaşına kapılır; öte yandan oğul Dumas'nın cesaretinden de yoksundur, kendi yapıtında 'kamelyalı yosma'yı yerin dibine batırmaktan geri kalmaz. Asıl büyük sorun burada belirlemektedir.” (İleri, 1982:103)

Selim İleri, Namık Kemal'in okuyup özendiği Batılı romancıların (Voltaire, Skot, Şarl Dikkens, Viktor Hugo, Aleksandır Duma) aksine töreye yenik düştüğünü, duygu ve düşüncelerini kendi eliyle metnine hapsedtiğini savunur.⁵² İleri'ye göre Namık Kemal “sanatçı Namık Kemal” ve “düşünce adamı Namık Kemal” olarak ikiye bölünür. Sanatçı Namık Kemal'in yapmak istediklerine düşünce adamı Namık Kemal engel olur. İntibah'ta Namık

⁵¹ DD, s.103

⁵² DD, s.107

Kemal'in asıl yanlışının psikolojiyi göz ardı etmek olduğunu belirten İleri, *İntibah*'ın bir töreye yeniliş romanı olduğunu yineler:

“Bu roman, asıl anlatmak, hatta bağışlatmak istediği düşkün bir kadına, Mahpeyker'e kamelya sunamamış bir yazarın elinden çıkmıştır, desek, abartıya kaçmış olmayız. Toy, yaşam konusunda deneyimsiz Ali Bey'i neredeyse hiçbir kişisel çıkar gözetmeksizin seven Mahpeyker'e düşkün bir kadının insanı dramı şöyle bir belirir; fakat Dilaşup'la Ali Bey'in aşklarında, Mahpeyker, yazarımız tarafından yapay bir canavara dönüştürülür.

“Namık Kemal zaafların adamı değildir. Kuşkusuz zaafarla ilinti kurabilseydi, Dilaşup'la Ali Bey'in aşkını büsbütün hoş göstermeye kalkışmayacak, Mahpeyker'in çıldırma varan tutkusuna eğilecek, ondaki iç derinlikleri araştırarak yansıtacaktı.(...) Yazarlarımız hiçbir zaman gerçek özgürlüğe kavuşamadıklarından, romanlar da daima çelişik ifadelerle örülmüştür. Namık Kemal, ardında gerçekten bir kamuoyu bulabilseydi Mahpeyker konusunda başka türlü konuşurdu kanısındayım...” (İleri, 1982:112)

İntibah'ta törel değerlerin baskısı altında kalan Namık Kemal'in yine aynı romanda yer verdiği cinsellik sahneleri İleri'ye göre çağdaşlarının - Samipaşazade Sezai'nin- bile erişemeyeceği derecede cesurdur. Mahpeyker'in tutkulu cinselliğini “yılan” ile simgeselleştiren Namık Kemal ne yazık ki yakaladığı bu özgünlüğü geliştiremez. Namık Kemal *İntibah*'ta incelikler, güzellikler yakalasa da bunları birbirine bağlayamaz. Bu yüzden İleri, *İntibah*'ı “boşlukta gezen ölü yıldızlar”a benzetir.⁵³

Selim İleri, Namık Kemal'in Doğu'nun kalıpcı ifadelerini bir kenara itip Batı'dan gerçekçi ifadeler alma isteğini *İntibah*'ta gerçekleştiremediğini ancak bu çabasının yarım kalan *Cezmi*'de belirgin şekilde kendini hissettirdiğini belirtir. Namık Kemal'in *Cezmi*'de kullandığı ağdalı üslup çağdaşları

⁵³ DD, s.115

Recaizade Mahmut Ekrem, Samipaşazade Sezai ve Nabizade Nazım'ın ardından Servet-i Fünun romanını da etkiler.⁵⁴

2.3.1.1.3 Samipaşazade Sezai

Selim İleri, Tanzimat döneminin hikâye ve roman dalında en yetkin eserlerini vermiş olan Samipaşazade Sezai'yi birçok yazısında konu edinir. Yazınsal gerçekliği önemsemesi, meddah ağzını tamamıyla susturması, eserlerini incelikler üzerine oturtması, bireyi ön plana çıkarması Selim İleri'nin nezdinde Sezai'yi değerli kılar. İleri'ye göre Sezai, tek bir romanı ile bile olsa Türk romanında iz bırakmış, Halit Ziya Uşaklıgil'in müjdecisi olmuştur:⁵⁵

“Samipaşazade Sezai, yenilik edebiyatımızın ilk büyük yazarıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin saltık yaygınlaşma çabasına karşılık o, Namık Kemal'in izinde yürümüş, ama metinlerinde yazınsal gerçeklikler, inandırıcılıklar açısından daha incelikli olabilmıştır. İntibah ile Sergüzeşt arka arkaya okunduğunda, Sezai'nin bir edebiyat gerçekliği yaratabilmek için nasıl mücadele ettiğini kavrarız. Sergüzeşt'te düşünüş ve duyumsayış öndedir; savların kuru kuruya aktarılması yerine, romantizmden esintilerle metin şöyle ya da böyle güzelduyuya açılır ve güzelduyunun olanaklarıyla bütünlenir. Namık Kemal'de yer yer karşımıza çıkan –handiyse- meddah ağzı Sezai'de elden geldiğince susturulmuştur. Sergüzeşt, mahkûm edici bir tavır yerine, iyiliğin ve kötülüğün göreceliğini kanıtlamaya çalışır.” (İleri, 2011:98)

Selim İleri, “çok sevdiğim bir roman” dediği *Sergüzeşt*'i, “Esaret ve Özgürlük” adlı yazısında tahlil eder. Sezai'nin bu tek romanının dönemi için ileri bir eser olduğunu savunan İleri'ye göre romandaki bireyselleşme çabası

⁵⁴ DD, s.108

⁵⁵ Gençlere Türk Romanından Altın Sayfalar-1, s.29

ve gerçeklik arayışları *Sergüzeşt*'i döneminin diğer romanlarından ayırır.⁵⁶ Ancak Selim İleri, Samipaşazade Sezai'nin bu romanında sanatkârane nitelikler tasarlamasına rağmen hedefine ulaşamadığını ileri sürer. İleri'ye göre “neyi” yazacağını gayet iyi bilen Sezai “nasıl” yazacağı konusu karşısında tikanır. Bunun nedeni edebiyat geçmişimizde kendisine bir örnek bulamayışıdır. Bunun yanı sıra dönemin siyasal yapısı ve okurun hazır bulunuşluğu da Sezai'nin kafasındaki fikirleri uygulamasına engel olur.⁵⁷ Sezai, romanında inandırıcı, etkileyici sahneler yakalayabilse de bazı noktalarda Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal romancılığına düşmekten kendini alamaz:

“Sergüzeşt, çoğun özetlemeci bir tutumla kaleme alınmıştır; yer yer de, deminki sahnelerde olduğunca duyguların, düşüncelerin çözümlemesine çeşitli nedenlerle gidilememiş ve roman kişilerine sahicilik –yeterince- kazandırılmamıştır. Tıpkı Namık Kemal'in yapıtında olduğu gibi, *Sergüzeşt*'te de duygu ve düşünce etkileyciliğini, biz romanı okuduktan sonra, bu romanın iz düşümlerini ayırımsadığımızda, salt kendi zihin etkinliğimiz aracılığıyla kavrarız.” (İleri, 2011:118)

Selim İleri, Sezai'yi bugün için de değerli kılan bir başka niteliğinin de kendi toplumsal konumunu aşabilmiş olması olduğunu tespit eder. Sezai kentsoylu, varlıklı bir aileden gelmesine rağmen konağın şaşaaasını değil içindeki –değersiz- bir cariyeyi, onun insan olarak değerini, istençlerini ele alarak devri için cesur bir adım atar. Cariyenin özgürlüğünden hareketle, kitlelerin özgürlüğünü bireylerin özgür olmasına bağlayan Sezai'nin özgürlük anlayışı İleri'ye göre Namık Kemal'in bir coşum olarak beliren özgürlük anlayışından çok daha derinliklidir.⁵⁸

⁵⁶ **KK**, s.97

⁵⁷ **KK**, s.102

⁵⁸ **KK**, s.139

Selim İleri, “*Sergüzeşt’te Halit Ziya’yı Etkileyen*” başlıklı yazısında Sezai’nin ilk roman klasiğimize imza atan Halit Ziya’yı şu üç özelliği ile etkilediğini tespit eder:

1. Romancı aradan çekilecek, yapıtını varlığını gizleyerek örecektir.
2. Masalı ve meddahı barındırmayan söyleniş benimsenecektir.
3. Sadelik ve içtenlik kılavuz edinilecektir.⁵⁹

Selim İleri, romanımızın ilk olgun eserini veren Halit Ziya’yı etkileyen, romanımızın seyrini değiştiren Samipaşazade’nin bugün yeterince tanınmadığından yakınır:

“Sezai, edebi yeniliğimizde konuyu ikinci plana atan ilk yazar. Ne yazıldığına değil nasıl yazıldığına dikkat çağrısı ilk ondan gelmiş. Entrikalar, facialar, rastlaşmalar, gerçek dışı yönsemeler, hepsini toptan bir kenara itiyor ve diyor ki: ‘Dünyada bir zerre yoktur ki güzel yazılmak şartıyla bir mevzu-ı mühim addedilmesin!’

Sadece bu tespiti bile Sezai’yi yaşatmalıydı...”⁶⁰

2.3.1.1.4. Rezaizade Mahmut Ekrem

Rezaizade Mahmut Ekrem’in yazdığı ilk ve tek roman *Araba Sevdası*, yenilikçi yapısı, aydınların hayatına eleştirel bir şekilde yaklaşması, yosma kimliğine alay ve akli katmasıyla Selim İleri’nin gözünde değer kazanır.

Rezaizade Mahmut Ekrem, dönemi için yetkin olan bu eserde Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi’nin aksine “yosma” tipini acınacak ya da nefret edilecek tehlikeli kadın kimliğinden kurtarır:

⁵⁹ Yazko Edebiyat/S.29, s.93

⁶⁰ Yine Sezai/Radikal Kitap/21.10.2011

“Edebiyatın yenileşmesi gerektiğine gerçekten inanmış Recaizade Mahmut Ekrem, 1896 tarihli *Araba Sevdası*’nda yerin dibine batırılan yosma kimliğine alay ve akli katar. Periveş, Mahpeyker’in tersine, İstanbul’un gezinti yerlerinde, cinayetler tasarlamaksızın, ala ala hey yaşamakta, gününü gün etmektedir. O kadar ‘tutucu’ toplumda, kendisine herhangi bir ‘aile kadını’ gibi saydırdığı söylenebilir. Bihruz, Periveş’e aşık olur ve onun ‘namus’undan şüphe etmez. Dönemi için yetkin bir eser olan *Araba Sevdası*, İntibah’ın ‘kötü kadınlardan korkunuz’ ya da Henüz On Yedi Yaşında’nın ‘kötü kadınlara merhamet duyunuz’ sloganlarına çok ince istihzayla yaklaşmıştır.” (İleri, 2011:250)

Selim İleri’ye göre *Araba Sevdası*’nı sadece züppelik tahlili yapan bir roman olarak görmek büyük bir yanılgıdır.⁶¹ Namık Kemal’in roman kahramanı Ali Bey’e acıdığı gibi Recaizade Mahmut Ekrem Bihruz Bey’e acımaz. Onun saflıkları ile eğlenir. Romancı, Bihruz Bey’le kapalı toplum düzeninin erkekte oluşturduğu ruhsal durumu ve kadına bakışı özetler:

“(…) Batı züppesi giyim kuşamı bir yana, hiç de gülünç sayılmayacak genç adam, hep dalıp gittiği hayalleriyle gülünçleşir. Gerçek hayattan uzak, bir hayal sevgilinin ardı sıra koşturmaktadır. Periveş’i düşlerinde yaşatır.(…) Bihruz, Periveş’in ölüm haberini, Kaşif’in uydurmasını yasla karşılar, gezinti yerlerine gitmez olur, Fransızca kitaplara sığınır. Recaizade, besbelli, dönemin gerçeklikten kopmuş erkek kimliğini kaleme getiriyordu.” (İleri, 2011:251)

Selim İleri, uzun yıllar ortalama bir şairin romancılık hevesi sayılmış⁶² *Araba Sevdası* hakkındaki çalışmaların yetersizliğinden ve romanın bugün hak ettiği kadar okunup üzerinde değerlendirmeler yapılmamasından yakınır.

⁶¹ Yaşamak İçin Çevre Bilinci/**Zaman**/28.07.2007

⁶² Resimler Ardında/**Zaman**/13.03.2011

2.3.1.2. Servet-i Fünun Romanı

2.3.1.2.1. Halit Ziya Uşaklıgil

Halit Ziya Uşaklıgil hakkında birçok yazı kaleme alan Selim İleri, Halit Ziya'nın romancılığını iki döneme ayırır: Birincisi *Sefile* (1886), *Nemide* (1888), *Bir Ölü'nün Defteri* (1892), *Ferdi Ve Şürekâsı* (1896) eserlerinin yazıldığı çiraklık dönemidir. Bu eserler İleri'ye göre Halit Ziya'yı bundan sonraki büyük romanlarına hazırlar. Halit Ziya'nın romancılığının ikinci ve en önemli dönemi *Mai ve Siyah* (1897), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Kırık Hayatlar* (1924) eserlerinin verildiği olgunluk evresidir.⁶³ *Kırık Hayatlar*'ın ardından tefrika edilen *Nesl-i Ahir* (1908-1909)'i yazarı Halit Ziya beğenmese de İleri bu eseri döneminin genel görünümünü yansıtması bakımından önemli bulur. İleri, Halit Ziya'nın *Nesl-i Ahir* romanında ruhbilimsel gerçekliği başarılı şekilde uyguladığını tespit eder.⁶⁴

Selim İleri, Halit Ziya'nın Samipaşazade Sezai'nin açtığı yazarlık yolunda yürüdüğünü savunur. İleri'ye göre Halit Ziya, tıpkı Samipaşazade Sezai gibi sadelik ve içtenliği kılavuz edinecek ve böylelikle gerçek anlamda Türkçede roman yazılmasını sağlayacaktır.⁶⁵

Selim İleri, Türk romanında ilk kez Halit Ziya'nın toplumsal gerçekçiliği yazınsal gerçekliğe dönüştürmüş olduğuna, bunu da romanın tür olarak Batı'dan alındığı ama mahiyetinin tam olarak kavranmadığı ve II. Abdülhamit'in sıkı denetim siyaseti uyguladığı bir dönemde gerçekleştirdiğine dikkat çeker. Toplumsal gerçekliklere eleştirel gözle bakamayan yazar, bireyin iç yaşamına eğilmek zorunda kalır. Toplumdaki hemen hiçbir insanın bireyselliğini kazanamadığı bir devirde de bu işi yapmak epey zordur.⁶⁶ İleri'ye göre Halit Ziya, Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin

⁶³ Gençlere Türk Romanından Altın Sayfalar-1, s.76

⁶⁴ KK, s.146

⁶⁵ Yazko Edebiyat/S.3/s.93

⁶⁶ KK, s.164

siyahasına ayak uydurarak eser vermediğinden eserlerinde günün siyasal yaşamından söz etmemek yolunu seçer.⁶⁷ Siyasal yaşamdan özgürce bahsedemeyen sanatçı mesajını simgelerle anlatmaya koyulur. İleri'ye göre Halit Ziya bütün eserlerinde olduğu gibi *Mai ve Siyah*'ta da bireyin gelişimini, düşüncenin ışmasına engel olan koşullara ilenç yağdırır.⁶⁸

“Mai ve Siyah, hayal kırıklığına uğrayacak genç bir edebiyatçının odağından baskılar, karanlık yetkeler aracılığıyla yönetilen çöktü çökecek bir imparatorluğun başkenti serüvenidir. Romanda dekor, mekân betimlemesi handiyse simgesel bir dille çizilmiştir. Simgesel dili izlediğimizde, İstanbul'un düşünce ve sanata tepeden tırnağa düşman, aydın yetişmesine, bireylik gelişimine şiddetle karşı bir kent olduğunu sezeriz. Bireylik sistemi, belki ilk kez bu baskılar ve yetkelerle hissedilmiş, ama bir yandan da onlar dolayısıyla karanlığa boğulmuştur.

“Genç edebiyatçı Ahmet Cemil aşkta yıkıldığı kadar, düşünsel-ekinsel yaşamda da mavi hayallerini yitirir. Cumhuriyet İstanbul'unda da olmayacağı gibi, imparatorluk başkentinde şiire yer yoktur. Ahmet Cemil eserini yaktıktan sonra, siyah bir gecede Yemen'deki ilçe kaymakamlığı görevine gider. Bu roman, bir düzlemlerle, geleneksel hayatımızda güzelduyuya ve sanata daima baskı kurmuş olduğumuza işaret eden bir acı manifestodur...” (İleri, 2011:147)

Bireyselliği her yönüyle önemseyen Halit Ziya, bireyin yaşamında cinselliğin yerine de önem verir. İleri'ye göre Halit Ziya *Aşk-ı Memnu* ve *Kırık Hayatlar*'da cinsellik sorununa -ne kendisinden önce, ne kendisinden sonra- kimsenin eğilemediği bir ustalıklarla eğilir.⁶⁹ Öte yandan cinsellik ve cinsel duyarlılık açısından “cesur” denilebilecek *Kırık Hayatlar* romanında yazar hem

⁶⁷ DD, s.255

⁶⁸ KK, s.144

⁶⁹ Yazko Edebiyat/S.3/s.93

döneminin siyasal baskısı hem de törel baskılar nedeniyle pervasızlığa ulaşamaz.⁷⁰

Yazarının “Bugün ona uzaktan bakınca bu uzun kitaptan ancak yirmi otuz sayfalık bir kaç parçayı belki unutulmaktan kurtarmak zahmetine değer diye düşünüyorum; geri kalanları yakmak, yok etmek isterdim.”⁷¹ dediği *Nesli-Ahir* romanı, İleri'ye göre Halit Ziya'nın son büyük toplumsal-bireysel çözümlene romanıdır. Bu romanın amacına ulaşmamasının sebebini İleri şu cümleleriyle saptar:

“Bu roman hedefine varamamışsa sebep toplumun sanatçıya, sanatçının bilgi dağarına güveniş ve etkileri dolayısıyladır. Toplum için sanatın, sanatçının pek bir önemi yoktur. Çok şeyler söyleyeceğini sanan sanatçıysa zaman içinde ilgisizlikten, uzakta, toplum dışında tutuluştan baskılar üzerinde saltanat kurmuş yetkeler kertesinde yılmış, çalışma özlemlerini handiyse yitirmiştir.” (İleri, 2011:148)

Selim İleri, “modern romancılığımızın en büyük klasiği” olarak nitelendirdiği *Aşk-ı Memnu* romanını “*Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri*” adlı uzun denemesine değerlendirir. İleri'ye göre eseri bugün okunur kılan özellikler şöyle sıralanabilir:

- Geleneksel öykümüzden hemen hiç yararlanmaması
- Yetkin bir şekilde gerçekliğe bağlı kalması
- Öykülemde yaşamın doğal akışına bağlı kalması
- Toplumsal gerçekliği yazınsal gerçekliğe dönüştürebilmesi
- Olayları duygulanım ve izlenimlerden yola çıkarak anlatması
- Bütün cümlelerin metinle bağlantı içinde olması, metinde tek bir gereksiz cümle kullanılmaması
- Metindeki her ayrıntının bir odağa yöneltilmesi

⁷⁰ DD, s.255

⁷¹ KK, s.148

- Kişileri, somut yaşamın dağınıklığı içinde irdelemesi
- İnsan ruhunun karşıtlıklarını, karmaşalarını ustalıkla yansıtması

Selim İleri, ilk olarak lise yıllarında okuyup çok etkilendiği *Aşk-ı Memnu*'u anlatısı ve mimarisi bakımından gerçek bir başyapıt, bir roman klasiği olarak kabul etmekle birlikte, eserin bugün hâlâ romanımızda tek örnek gibi gösterilmesinin edebiyatımız için iç açıcı bir durum olmadığını belirtir.⁷²

2.3.1.2.2. Mehmet Rauf

Eserlerinde çoğu kez aşk temasını işlediği için döneminde hafifsenmiş, edebiyat tarihçileri tarafından da önemsenmemiş olan Mehmet Rauf, Selim İleri'nin yazılarında en çok *Eylül* (1900)'le yer edinir. İleri'ye göre *Eylül* de en az *Aşk-ı Memnu* kadar klasik değeri taşır. İleri, bazı mensur şiiirlerinin ve *Eylül*'ün Mehmet Rauf'u edebiyatımızdan asla sildirmeyeceğini savunur.⁷³

Selim İleri, *Eylül*'de Mehmet Rauf'un Suat'a karşı tavrını *Aşk-ı Memnu*'da Halit Ziya'nın Bihter'e olan tavrından daha sanatkârane bulur. Halit Ziya, törel değerler nedeniyle Bihter'i yargılar, belirgin şekilde Nihal'in tarafını tutar. Ancak Mehmet Rauf Suat'ın insan tarafını görüp onu ve zaaflarını kabul eder:

“Tekdüze günlerle örülü yaz boyunca Suat, romancının bütün çabalarına karşın, “beyaz aşk” tan insani aşka sürüklenir, kocası Süreyya'nın gözü önünde ve Necib'e gitgide tutularak. Bihter bile yargılanır. Mehmet Rauf, roman kişinin alıp başını karşısında yargılamaya hiç mi hiç yanaşmaz. Yaz sonbahara evrilirken, Suat'ı romancı da benimser, insani olan çerçevesinde, duyguların engellenemeyeceğini içtenlikle kabul eder.” (İleri, 2011:253)

⁷² DD, s.256

⁷³ KK, s.253

“Eylül’e kadar ‘yasak aşk’ olgusu bir ahlak sorunu sayılmışken bu eserde aşk başlı başına bir insan değeri kabul edilmiştir.”⁷⁴ diyen Selim İleri, Türk romanında ilk defa *Eylül* romanında ‘herhangi’ bir kadının aşktan, cinsellikten ve kişisel yaşamdan, toplumsal baskılardan söz açılarak çözümlendiğini tespit eder.⁷⁵

Selim İleri, “*Acun Görüşü*” başlıklı yazısında Nurullah Ataç’ın *Eylül* hakkındaki “Mehmet Rauf” un acun görüşü eskimemiş olsaydı, dayanıklı, güçlü, büyük olsaydı biz bugün Eylül’e ülkemizin bir çağda bir yerini, belki bütün ülkemizi ne güzel gösteriyor diye bakardık.” tespitine katılmadığını şöyle belirtir:

“Eylül’ü yaklaşık kırk beş yıldan beri yeniden okurum. Geçmişte, umutlarım, ülkülerim arasında, kendimin Eylül’ünü yazmak vardı. Mehmet Rauf’un dünya görüşü küçük müydü, büyük müydü, ölçmek, tartmak aklımdan geçmemiştir. Ben sadece roman Eylül’ü sevdim...

Bence Eylül hala yaşıyor, yarın da yaşayacak, bir çağ roman kılabilirdiği için.”⁷⁶

2.3.1.3. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romancılığı

Selim İleri, Hüseyin Rahmi Gürpınar ile ilk olarak ortaokul yıllarında tanışır. Ders kitabında görüp hiç sıkılmadan defalarca okuduğu Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç’tan alınmış bir parça onu Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın sıkı bir hayranı yapar. Selim İleri’ye önceleri Hüseyin Rahmi’nin romanları soluk soluğa okutabilme yeteneği cezp ederken sonraları özgün ama toplumun yaygın dilinden örülmüş bir anlatımı benimsemesi etkiler.⁷⁷

⁷⁴ Gençlere Türk Romanından Altın Sayfalar-1, s.98

⁷⁵ KK, s.253

⁷⁶ Acun Görüşlü/*Zaman*/12.10.2008

⁷⁷ 17 Ağustos 1864/*Zaman*/17.06.2007

Selim İleri, Hüseyin Rahmi ile ilgili yazılarının bir kısmında yazarın kendisinde iz bırakan romanlarını diğer kısmında da başka yazar ya da eleştirmenlerin Hüseyin Rahmi ile ilgili yorumlarını değerlendirir. İleri, 17 Ağustos 1864 başlıklı yazısında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hüseyin Rahmi romanlarını “zayıf, taklitçi, kişiliksiz, üçüncü dereceden vodvil ve fars esintileri...” şeklinde nitelendirmesine kesin bir dille karşı çıkar. İleri, bu yorumların Hüseyin Rahmi'yi tanımamızı ve amacını kavramamızı engellediğini savunur. İleri'ye göre Hüseyin Rahmi'nin romanları vodvil ya da fars esintileri taşıyorlarsa da bunlar uyarlama değil gerçekten yerli esintilerdir:

“Hüseyin Rahmi, Karagöz'den ortaoyunundan, meddahtan mı yararlanıyordu; yoksa bütün romanların var olduğu toplumu açıklayabilecek dil, anlatım araçları olduğunu mu düşünüyordu? İkincisini düşündüğünü sanıyorum. Gözlemlediği toplumsal hayattan çıkmaydı Karagöz, meddah hikâyesi... Fars ama Karagöz havasında, vodvil ama ortaoyunu tutumuyla...”⁷⁸

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hüseyin Rahmi'nin Edebiyat-ı Cedide üslubundan bir türlü kurtulamadığı, psikolojiye eğildiğinde bu üslubun cılız bir sürgünü olduğu yorumuna da katılmayan İleri, Hüseyin Rahmi'nin Edebiyat-ı Cedide üslubundan tamamen uzak olduğunu şu cümlelerle anlatır:

“(...) Bir defa, geleneksel anlatıma, dile getirme, betimleme, yansıtma imkânlarımıza yaşamı boyunca bağlı kalmıştır. Karagöz, ortaoyunu, meddah hikâyesi onda sadece okurun yatkınlığına denk birer anlatım aracı olarak değerlendirilemez. Hüseyin Rahmi, ‘bize özgü’ yaşayışın en doğal biçimde ifade ediş olanaklarını arıyordu. Batılı bir estetik duyusu handiyse baştan yadsımıştı. Yanı başındaki Edebiyat-ı Cedide romanı onu hiç ilgilendirmedir.”⁷⁹

Selim İleri, “Dünkü Yazarlarımız Ve Biz” başlıklı yazısında Berna Moran'ın “Gürpınar'ın romanlarının aşılama istediği görüşler bakımından etkisiz kalmasının bir nedeni de, sanırım, karşı çıktığı şeylerin birçoğunun

⁷⁸ 17 Ağustos 1864/**Zaman**/17.06.2007

⁷⁹ Dünkü Yazarlarımız ve Biz/**Zaman**/23.12.2007

Türkiye'de gözlemlediği değil kitaplardan öğrendiği sorunlar olmasıdır.” yorumunu “toptancı yargı” olarak niteler ve bu yargıya neden katılmadığını şöyle açıklar:

“Bu yoruma, bu toptancı yargıya katılmak bence olanaksız. Çünkü Hüseyin Rahmi'nin kitaptan öğrendikleri, hayattan devşirdiklerinin yanında devede kulak kalır. Hüseyin Rahmi dendi mi, bol bol anılmış bir Nietzsche etkilenişi akla geliyor. Hüseyin Rahmi, yaşamı biraz da bu filozofun gözünden görmek istiyor. Öte yandan Nietzsche 'yi yerli hayatımızla birleştirmeye uzak duruyor. Nietzsche'deki trafik insan Hüseyin Rahmi'de daima gülünç kişiye dönüşmüş. Bireyin acısı Hüseyin Rahmi'nin yaşadığı toplumsal ortamda silinip gitmiş...”⁸⁰

Selim İleri, “Hüseyin Rahmi'nin Çevresinde” adlı yazısında -ismini vermediği- bir yazarımızın “Bugün kime okutabilirsiniz? Romanlarında mimari yoktur. Mezbeleliktir bu romanlar.” yorumuna katılmadığını belirttikten sonra Hüseyin Rahmi'nin romanlarında kurduğu mimariyi irdeler:

“(…) Hüseyin Rahmi bütünüyle kendine özgü, biricik bir roman mimarisi kurmuştur. Bu özgür mimarinin kaynakları araştırıldığında, okuma hummasına tutulmuş bir yazarın tahlil edilmesi çok gerekli özümseyiş yeteneği gözler önüne serilecek. Karagöz, ortaoyunu, meddah hikâyesi diyen eleştirmenler, incelemeciler var. Fakat sadece bunlar değil. Hüseyin Rahmi'de burlesk, karnaval hatta melodram da yol alıp gider.”⁸¹

Selim İleri, Hüseyin Rahmi'nin hep beylik, birbirinin tekrarı yorumlarla anıla gelmesinden, bu büyük yazar hakkında yeterli incelemenin yapılmamasından yakınır. İleri'ye göre Hüseyin Rahmi Gürpınar bugünün perspektifi ile yeniden yorumlanmalıdır.⁸²

⁸⁰ Dünkü Yazarlarımız ve Biz/**Zaman**/23.12.2007

⁸¹ Hüseyin Rahmi'nin Çevresinde/**Zaman**/07.02.2010

⁸² Dünkü Yazarlarımız ve Biz/**Zaman**/23.12.2007

2.3.1.4. Fecr-i Ati Romanı

Cemil Süleyman imzalı *Siyah Gözler*, Fecr-i Ati kitaplığının ilk ve tek romanıdır. Selim İleri bu romanla tanışma serüvenini şöyle anlatır:

“Siyah Gözler’e gelince, iki kaynakta karşıma çıktı: İlki Cevdet Kudret’in roman ve hikâye antolojisi. İkincisi, Behçet Necatigil’in sözlüğü. Romanlar, öyküler sevdalısı olduğum zamanlarda, açıp açıp okurdum ve Siyah Gözler’in metnini -değiş yerindeyse- düşlerdim. (...) Siyah Gözler’in son sayfalarını, Necatigil üşenmemiş, benim için yeni harflerimize geçirmişti. 1910 tarihli Siyah Gözler, böylece, sadece son sayfalarını okuyabildiğim bir roman oluyordu. Neyse ki yıllar sonra, Cemil Süleyman’ın romanı, Nuri Akbayer’ın çevrimyazısıyla günümüz okuruna ulaştı.”⁸³

Selim İleri, *Siyah Gözler*’in *Aşk-ı Memnu* ve *Eylül*’den izler taşıdığını kabul etmekle birlikte romanı edebiyatımız açısından önemli kılan özelliği şöyle tespit eder:

“Bu roman dönemi için şaşırtıcı bir bilinçle kötülüğü tersyüz ediyor, gelenekle ve geleneksel ahlakla ‘uğraşıyor’, değer yargılarını alt üst ediyordu... Cemil Süleyman’ı böyle bir roman yazmaya iten kuşkusuz duyarlıktı. Roman, bir aşk öyküsünü dile getirir görünse de, art tasarımda geleneksel ahlak ve toplumsal töre ile ödeşmeyi öngörüyordu.” (İleri, 1982:69)

İlk olarak 1910’da yayımlanan bu romanının günümüz alfabesine çevirildikten sonra da hak ettiği ilgiyi görememesinden yakınan İleri, Cemil Süleyman’ın bu eserini “gizli ve iddiasız bir başyapıt” olarak nitelendirir.⁸⁴

⁸³ Aşk Kahramanı Beykoz/**Zaman**/09.08.2008

⁸⁴ **KK**, s.254

2.3.1.5. Milli Edebiyat Romanı

Selim İleri, Milli Edebiyat akımının üç önemli romancısı Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri Güntekin ile ilgili genel değerlendirmelerini Ateşten Gömlek: İlk Kurtuluş Savaşı Romanı adlı denemesinde yapar.⁸⁵ İleri'ye göre Milli Edebiyat romancıları, Milli Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal'in Söylev'deki egemen anlatımından hayli farklı bir yol izler. Onlar Atatürk'ün tutumundan savaştan etkilenseler de romanlarını romantizmle kurgularlar.⁸⁶

Mustafa Kemal, Anadolu'ya giderken ereği sadece yurdun kurtarılmasıdır. Ancak dönem romanlarının kahramanları bir takım özel nedenlerle düzenlerini bozmak zorunda kalıp Anadolu'ya giderler. Bu kahramanların yurt sevgisine erişebilmesi için kırık bir aşk serüveni yaşamaları gerekir:

“(…) Çalıkuşu'nda Feride'yi Anadolu'ya çeken Kamuran'ın ihanet ettiği sanısıdır. Feride ancak Anadolu'da yurdun ve yurt insanın sorunları ile karşılaşır; gönül hikâyesini bir süre unuttur. Yakup Kadri'nin erkek kahramanları, kadınlarla ilişkilerinde hep mutsuz olduklarından savaşa giderler, Hakkı Celis de Necdet de. Ateşten Gömlek de bir bakıma kuralı bozmaz: Peyami'yi Kurtuluş Savaşı'nın ölüm kalım ortamına sürükleyen, 'İzmir Kızı'na duyulan gizli aşktır. Ve savaş biraz da sevgiliye söylenememiş aşk gibi ölümcül yaşanacaktır. Yakup Kadri'deki psikolojik sarsıntı, Halide Edip ve Reşat Nuri'de romantizme evrilir.” (İleri, 1982:125)

Milli Edebiyat akımı romancıları savaş kazanıldıktan sonra oluşan/oluşacak yeni düzen hakkında farklı fikirler geliştirirler. Reşat Nuri inkılâpları destekler, Halide Edip kurulan yeni ülkeyi “Küçük Amerika” gibi

⁸⁵ DD, s.124

⁸⁶ DD, s.124

görmek düşüne kapılır. Yakup Kadri ise Cumhuriyet Devrimleri'nin ne dereceye kadar gerçekleştirildiğini sorgular.⁸⁷

Yatılı okul yıllarında tek avuntusunun kitaplar, daha çok romanlar, okumak olduğunu belirten İleri "(...) O unutulmaz romanları okulun geniş koridorlarında, pencere kenarlarına ilişerek okurdum. Üç romancımız ilk büyük tutkularım: Reşat Nuri, Halide Edip, Yakup Kadri. Akşam Güneşi'nin bende dinmez sızılara yol açtığını hatırlıyorum. Yolpalas Cinayeti'ni bir solukta birkaç saatte okumuştum. Önce Hep O Şarkı sonra Kiralık Konak gözdeleğim oldu. Orta sonda roman yazma isteği yeniden alevlendi." diyerek bu üç büyük romancının okuma ve yazma serüvenindeki önemini açıklar.⁸⁸

2.3.1.5.1. Reşat Nuri Güntekin

Selim İleri, Reşat Nuri Güntekin'le ilkökul üçüncü sınıfta okuyup hayatı boyunca etkisinden çıkamadığı "*Kirazlar*" öyküsü sayesinde tanışır. İleri, söylemek, anlatmak, yazmak tutkusuyla kendisini ilk tanıştıranlardan birinin bu öykü olduğunu birçok yazısında dile getirir.⁸⁹ İleri, Reşat Nuri okumalarına ilerleyen yaşlarda *Akşam Güneşi*, *Çalikuşu*, *Yaprak Dökümü*, *Acımak*, *Eski Hastalık*, *Miskinler Tekkesi*, *Dudaktan Kalbe* gibi romanlarla devam eder.

Selim İleri, "Reşat Nuri'yi Yeniden Okumak" başlıklı yazısında edebiyatımıza roman, oyun, öykü, gezi yazısı, deneme, fıkra ve benzeri türlerde birçok eser vererek hizmet etmiş olan Reşat Nuri Güntekin'in "genç kız romancısı" tabiriyle anılıp, yazarın yazınsal emeğinin küçümsenmesini eleştirir. Lise yıllarında edebiyat öğretmenlerinin Milli Edebiyat dönemi romancılarını sıraya koyarken Reşat Nuri'yi mutlaka sona bıraktıklarını,

⁸⁷ DD, s.127

⁸⁸ DD, s. 48

⁸⁹ Balkanlardan Gelen Şiir Esintisi/**Zaman**/05.07.2008, Kalbimdeki Reşat Nuri Güntekin/**Zaman**/20.12.2008, Kirazlar'ın Yazarı/**Zaman**/24.07.2011, Okuyarak Yaşamak/**Zaman**/01.02.2009

Yakup Kadri ve Halide Edip'i ondan üstün tuttıklarını belirten İleri edebiyat tarihçilerimizin Reşat Nuri'ye haksızlık etiklerini düşünür:

“Memet Fuat'ın bir yazısını hatırlıyorum: Yetiştığı dönemde hemen herkesin, üstelik edebiyattan, romandan anlar geçinenlerin, Reşat Nuri'yi küçümsediğini “genç kız romancısı” nitemiyle hor gördüklerini dile getiriyordu. Akşam Güneşi, Dudaktan Kalbe çok okunmuş ama hafifsenmiş.

“Arada Kızılıcak Dalları, Gökyüzü, Miskinler Tekkesi, hele Kavak Yelleri gibi çok önemli Reşat Nuri romanları neredeyse hiç devşirmemiş. Gerçi Cevdet Kudret Miskinler Tekkesi'nin üzerinde durmuştur, yine de o “genç kız romancısı” yaftasından büsbütün vazgeçmeyerek.

“(…) 1983'te Berna Moran'ın Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış'ı yayımlandığında gerçekten üzülmüştüm. Berna Moran Reşat Nuri Güntekin adını tek bir kez anar, onun sanat görüşünü Yakup Kadri'ninkiyle ölçüştürür. Reşat Nuri'nin romanlarından herhangi birini incelemeye, irdelemeye değer bulmamıştır. (Mehmet Fuat'ın vurguladığı endişe ve önyargıyla belki.)

“İşin tuhafı Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış'ın 2. cildinde kimler önemli romancı diye irdelenmemiştir ki...”⁹⁰

Selim İleri, yazısında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Reşat Nuri ve Eserleri” yazısından bazı bölümleri de okuyucusuyla paylaşır. Tanpınar, Reşat Nuri'nin edebiyatımız için taşıdığı değeri yadsımasa da yazarın temiz insanı peşinde olmasını bir zaaf olarak değerlendirir. Reşat Nuri romanlarında mutlak iyinin ve mutlak kötünün ayrı saflarda çarpıştığını ve yazarın daima mutlak iyiliyken yana olduğunu savunan Tanpınar'ın bu görüşüne Selim İleri, “pek ölçüp biçilmemiş bir düşünce” yorumunu yapar. İleri, ‘Diktatör’ başlıklı yazısında Reşat Nuri'nin eserlerindeki ‘kötülük’ fikrini *Dudaktan Kalbe* romanını örnek göstererek irdeler:

⁹⁰ Reşat Nuri'yi Yeniden Okumak/**Zaman**/21.12.2008

“Bence, kötülüğü fizikötesinden yatılarak toplumsal boyutlarıyla teşrih masasına yatırmak çabası, Reşat Nuri’yi yazarlık yaşamı boyunca ilgilendirmiştir. Sanatta kof yükselişin romanı diyebileceğim Dudaktan Kalbe’yi hemen örnek vereyim, ‘Santimantal roman’ sanılmış bu eserde, Kenan, içinde birçok şey yıkılıp harap olduktan sonra, kendini ‘bir hayat mağlubu’ gibi görmeye başladıktan, kalbi söndükten sonra kalbi dirilmeye koyulur. Fakat artık çok geç kalmıştır. Sanattaki düzmece başarısı uğruna bile isteye gözden çıkardıkları, insani değerler, vicdan duygusu şöhretli sanatkâr Kenan’dan hesap sorar. Mahvettiği Kınalı Yapıncak’ın hatırası şimdi ödeşilmez bir vicdan azabıdır. “Dudaktan Kalbe gençlik eseri; Reşat Nuri olgunluk çağında, eşsiz bir taşlama olan Tanrıdağı Ziyafeti oyununda, son verimlerinden, değerini bilinmemiş bu eserde, kötülük konusunda konuşma fırsatını gene yakalayacaktır: Kötülük, toplum hayatı söz konusu olduğunda, ‘diktatörya’nın ta kendisidir!”⁹¹

Selim İleri, Reşat Nuri’nin gazete ve dergilerinde yayımladığı yazıların, denemelerin ‘Tüm Eserleri’ başlığında okura sunulmasının bir zorunluluk olduğunu birçok yazısında vurgular. “Edebiyatımıza yürekten bağlı kişilerin dışında Reşat Nuri kalbimizdeki yerini koruyor mu, bilmiyorum.” diyerek Reşat Nuri gibi önemli bir yazarımızın unutulmaya terk edilmesine tepki gösterir:

“(…) Reşat Nuri Güntekin çapında bir yazarımızın ‘bütün eserleri’ bugün, Çalığışu romancısının ölümünden elli iki yıl sonra, kitaplaşmamış! Dergi sayfalarında yitmiş çok güzel yazılarını, anılarını bir iki kez hatırlatmaya çalıştım, mesela, tiyatro yazıları kitabına girmesi gerekli Afife Jale yazısı, mesela ‘ilk gözağrısı’ üst başlığıyla kaleme getirdiği anıları. İbsen üzerine yarı uyarlama, fakat günümüzde de zevkle okunabilecek monografisi, Emma Bavary’i Fransa’nın taşra köşesinde aracılığı gezi yazısı. Hangi birini sayayım...

⁹¹ Diktatör/**Zaman**/04.01.2009

“(…) Reşat Nuri ciddi bir satış yazarı, bugün de, Onun yapıtlarını yayımlayan yayınevi bence daha duyarlı olmalı. Yıllar yılı Çalığışu’yla, Yaprak Dökümü’yle, Akşam Güneş’iyle maddi kazanç sağlanmış. Şimdi, onca gecikmeden sonra, o yayınevinden Reşat Nuri Güntekin/Bütün Eserleri dizisini, eleştirel basımı talep etmek biz okurların hakkı diye düşünüyorum.”⁹²

2.3.1.5.2. Halide Edip Adıvar

Ortaokul yıllarında şubat ayı ödevi için önce *Ateşten Gömlek*’i sonra *Sinekli Bakka*’ı okuyan Selim İleri, Halide Edip’i ilk olarak dedesinin Altıyol’daki küçük kitapevinin camekânında gördüğü ‘Handan’ roman ile tanır. Ortaokul yıllarında Halide Edip’le şahsen tanışma fırsatını da yakalayan İleri o günkü izlenimlerini şöyle anlatır:

“(…) Dünyadan el ayak çekmiş, bütün ihtiraslardan uzaklaşmış hatta o ihtirasları yaşamamış sanrısı uyandıran bu kadın nasıl oluyor da bana Halide Edip diye tanıtılıyordu. Mutlaka birileri yalan söylüyordu.

“Hep Handan’ın Refik Cemal’e sanrılı itiraflarını, hep Yolpalas Cinayeti’ndeki gencecik köylü kızın içsel fırtınasını, hep Hayat mecmuasında tefrika edilen o kadar baştan çıkarıcı, neredeyse tahrik edici ‘Cıbil Gız’ı anımsıyordum.

“Hayat, insanlar, ten ilişkileri ve aşk konusunda okurlarını epeyce etkilemiş, genç, yakışıklı erkekler betimlemiş, güzelliğiyle değilse de eksantrik hevalarıyla gözler kamaştıran kadınlar anlatmış bir romancı, işte zaman akıp gidince, şu yorgun sessizliklere, tahakküm artığı, isteksiz insana dönüşüyordu.” (İleri, 2010:28)

⁹² Bütün Eserleri/**Zaman**/02.11.2008

Selim İleri, ilk gençlik yıllarında Halide Edip'in romanlarındaki aşkların, serüvenlerin tutkunuyken zaman geçtikçe eserlerin altyapılarını algılamaya başlar. Dikkatleri gelişen İleri, Halide Edip'in bütün eserlerinde şark ve garp meselelerimizi irdelediğini fark eder.⁹³ Bu konuyla ilgili okuyucularına İnci Enginün'ün hazırladığı “Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi” adlı kitabı okumalarını salık veren İleri, “İstanbul'da Amerikan Rüyası” adlı yazısında İnci Enginün'ün şu tespitini alıntılar:

“Meşrutiyet devrinde yazdığı romanlarında Yeni Türkiye'yi kuracak yeni tipi İngiltere'de (Seviye Talip), Balkan Yıllarında Almanya'da (Mev'ud Hüküm) ve milli ruhun uyandığı yıllarda atmosferde yetişenler (Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye) arasından seçen Halide Edip, Cumhuriyet sonrası yazdığı romanlarında bu ideal tipleri Amerika'da yetişmiş olanlar arasından seçer. Bu onun Amerika tecrübesiyle yakından ilgilidir.”⁹⁴

Selim İleri, aynı yazının devamında Halide Edip'in *Sinekli Bakka*'daki geleneksel Türk sokağı ve kültürü ile *Akile Hanım Sokağı*'ndaki Amerikanlaşmış yaşama biçimi arasında seçim yapmakta zorlandığını ileri sürer. İleri'ye göre *Sinekli Bakka* ve *Akile Hanım Sokağı* yan yana okunduğunda değişen, kendi olmaktan çıkan hayatımız hakkında ipucu yakalarız.⁹⁵

“... bir şimşek ışığı içinde...” adlı yazısında Halide Edip'in roman diline yöneltilen eleştirileri ve bu eleştirilere niçin katılmadığını dile getirir:

“Halide Edip, Mizah şairi Fazıl Ahmet Akçay'a kulak verilirse, “leziz, fakat kılçığı bol bir sardalya'yı çağırıştırır kitaplar kaleme getirmiştir. Fuat Köprülü ise, “Bir belagat muallimini senelerce tashih için uğraştıracak bozuk ve perişan cümleler...” diyordu.

“Gizliden gizliye hor görülme bu tespitler gönlümü çelemezdi. Tam tersine, o bozuk, perişan cümlelerin tadını çıkarırdım. Çünkü romancı

⁹³ Anılardaki ve Kitaplardaki Halide Edip/*Zaman*/22.12.2007

⁹⁴ İstanbul'da Amerikan Rüyası/*Zaman*/13.12.2008

⁹⁵ 09 Ocak 1964/*Zaman*/10.01.2010

eserlerini kaleme alırken, ‘bir humma geçirir gibi’ nöbete tutulduğunu belirtmişti. Handan'ın sayıklamalarında bu humma bir üslup başarısını dönüştürmemiş miydi?’⁹⁶

Halide Edip'in üslubu gibi eserlerinin de anlaşılmadığından yakınan Selim İleri, *Yolpalas Cinayeti*'nin döneminde kara polisiye örneği sanılmasına rağmen faşizm ve cinsellik üzerine bilim adamlarından da önce bazı tespitler yaptığına dikkat çeker.⁹⁷

Selim İleri, Halide Edip adının unutulmadığını, okullarda hala anılageldiğini ancak edebiyat öğretiminde ‘edebiyatın hayatla iç içeliği, hayattan edindiklerini hayata geri verişini’ önemsenmediği için Halide Edip'in eserlerinin aylasının git gide kaybolduğunu savunur.⁹⁸

2.3.1.5.3. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri'nin eserleriyle ortaokul yıllarında tanışan Selim İleri, bu sanatçının romanlarının kendisinde bıraktığı izleri “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun İstanbul'u” adlı yazısında dile getirir.⁹⁹ İleri, ilk olarak Yakup Kadri'nin son romanı “*Hep O Şarkı'ya*” vurulduğunu belirterek edebiyat tarihinin üzerinde durmadığı bu son romanın Yakup Kadri'nin ‘en içli romanı’ olduğunu savunur:

“Edebiyat tarihlerimizin ya üzerinde hiç durmadığı, ya da pek fazla beğenmediği, geçiştirdiği *Hep O Şarkı*, benim için Yakup Kadri'nin en içli romanıdır. Burada, yalnızca, karşılıksız kalmaya mahkûm bir eski zaman aşkı söyleşilmez; hatıra defterinin içtenliğiyle, romancı hem kendi çabasıyla, hem de roman sanatıyla hesaplaşır gibidir.

⁹⁶ “... bir şimşek ışığı içinde...”/*Zaman*/29.12.2007

⁹⁷ “... bir şimşek ışığı içinde...”/*Zaman*/29.12.2007

⁹⁸ 09 Ocak 1964/*Zaman*/10.01.2010

⁹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun İstanbul'u/*Zaman*/23.12.2006

“Hep O Şarkı’dan sonra Kiralık Konak’ı keşfeden İleri, romanı Yakup Kadri’nin ‘çok ustalıklı gençlik eseri’ olarak niteler. İleri,’ye göre Yakup Kadri bu romanında İstanbul’un neden yapmacıklığa ve görgüsüzlüğe sürüklendiğini sorgular; cevabı yine eserinde verir: “İstanbul kültür gömleği değiştirirken yaralanmış, ne eski değerleri koruyabilmiş, ne yeni değerleri içtenlikle özümseyebilmiştir.”¹⁰⁰

“Yakup Kadri’nin Sodom ve Gomore’si beni her zaman çok etkiledi.” diyen Selim İleri, Mütareke döneminin İstanbul’unun Tevrat’ın lanetli kentleri Sodom ve Gomore’ye benzetildiği bu eseri bugün yazılmışçasına güncelliğini koruyan bir roman olarak niteler.¹⁰¹

Selim İleri, yayımlandığı devirde olay yaratan *Nur Baba*’yı da yazısında anar. İleri, çöken imparatorlukta amacından sapmış bir Bektaşî tekkesinde yaşananların anlatıldığı bu romanın hem yayımlandığında hem de yıllar geçtikten sonra lanetli bir eser olarak anılagelmesini tuhaf karşılar. Edebiyatımıza hizmetini yadsımadığı Nihat Sami Banarlı’nın *Nur Baba* hakkındaki “Sanatkâr, Nur Baba isimli romanında milli ve tarihi bir Türk müessesesi olan Bektaşî tekkesinin, Türk medeniyeti tarihine yedi asır suresinde yaptığı büyük hizmetleri asla dikkate almayarak, bu tekkenin yalnız son çağlardaki bazı bozuk taraftarını Bektaşîliğin kendisi zannedercesine bu teşekkülü şiddetle hırpalamıştır.” yorumuna katılmama sebebinin İleri, şu cümleleriyle izah eder:

“Oysa Nur Baba’yı başka türlü okumak mümkündür. Burada dilin, şiirin, müziğin toplumsal hayattakine koşut çöküşü gönlün kiplerine ait bazı duyarlıkların geçmişe karışması, birey üzerindeki derin, sarsıcı etkisiyle karşımıza çıkar. Nigar Hanım’ı yıkama alıp götürən bir anlamda, toplumsal soysuzlaşmanın her alana sıçrayışıyla ilintilidir.”¹⁰²

¹⁰⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun İstanbul’u/**Zaman**/23.12.2006

¹⁰¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun İstanbul’u/**Zaman**/23.12.2006

¹⁰² Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun İstanbul’u/**Zaman**/23.12.2006

Selim İleri, “Yakup Kadri, Siyaseti Tahlil” adı yazısında ‘Yakup Kadri’nin resmi ideolojinin bir numaralı yazarı olduğu iddiasını yorumlar.¹⁰³ “Benim için Yakup Kadri usta bir romancıdır. İyi bir yazarın herhangi bir ideolojiye bütün eserinde körü körüne bağlanacağını sanmıyorum.” diyen İleri bu iddiaya neden katılmadığını ortaya koymuş olur. Yakup Kadri'nin romanlarında ve anılarında yakın dönem siyaset hayatımızın kısır çekişmelerle dile getirildiğini vurgulayan İleri, yazarın siyaset adamlarına yaklaşımını “*Politikada Kırk Beş Yıl*”daki bazı bölümlerden hareketle tespit eder:

“Yakup Kadri'nin söz açtığı ‘iki taraf’, CHP ile DP, ilki muhalefette, ikincisi ‘ikbal ve iktidar’da. Uçsuz bucaksız bir çekişme sürüp gidiyor. Başta Menderes olmak üzere, kaleme getirdiği her siyaset adamına serinkanlı yaklaşmış Yakup Kadri bu çekişmeden derin acılar doğacağını ısrarla vurgulamış...”¹⁰⁴

2.3.1.6. Cumhuriyet Dönemi Romanı

2.3.1.6.1. Roman ve Romantizm

“Bizde romantizm düşmanlığı var. Her gün çalışmaktan, didinmekten, bir yığın sorunla boğuşmaktan bunaldığımızda, yeni bir hayat özleriz. Aslında bir düşleyiştir bu. Herkes düş kurar, bir yandan da birbirimizi ‘romantik’ olmakla suçlarız.” diyen Selim İleri, toplumun da Tanzimat sonrası edebiyatımızın tarihini yazarların da realizmi gökleri çıkarıp romantizmi acımasızca eleştirdiğini öne sürer.¹⁰⁵

¹⁰³ Yakup Kadri, Siyaseti Tahlil/*Zaman*/23.12.2006

¹⁰⁴ Yakup Kadri, Siyaseti Tahlil/*Zaman*/23.12.2006

¹⁰⁵ Gündelik Hakikatlerden Ayrı/*Zaman*/09.12.2007

Günlük hayatımızda ve romanlarımızda önemli bir yere sahip olan romantizmin edebiyat dışı sayılmasından yakının İleri, romantizmin etkisiyle yazılmış romanları, realizmin etkisinde yazılmış birçok romandan üstün tutar:

“Yazılışından yüz yıl sonra okuduğumuz romantik Eylül’ü sevebiliyoruz da realist kabul edilen ve Eylül’ün çağdaşı olan birçok eser bize artık ses yöneltmiyor. Yalnız Eylül’de değil. Piyasa romanı deyip geçilmiş, romantizmleri artık ağdalı, cıvık bulunmuş öyle eserler var ki günlerinin sosyolojisini yansıtıyor.

“Edebiyatımız gerçeklik iddiasındaki romanlarla dolup taşar. Ne var ki hiçbiri Eylül’ün ağır suskunluğundan fıskıran iç dünya gerçekliğini taşıyor. Ben, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’nu çok severim. Gerçeklik iddiasındaki romanların pek çoğu, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’nun o kavruk, onmaz kederinden uzak durmayı yeğlemiştir. Duygu taşkınlığı küçümsenmiş ama duygu taşkını Dokuzuncu Hariciye Koğuşu bugün de etkiliyor, yarın da etkileyecek.”¹⁰⁶

Romantizmin farklı bir dünyaya kavuşma isteği ile gizli bir isyanı barındırdığını savunan İleri, durumu Emily Boronte’nin *Rüzgârlı Bayır* romanıyla örnekler:

“Emily Boronte’nin *Rüzgârlı Bayır*’ı, bu eşsiz roman, baştan sona isyankârlıktır. *Rüzgârlı Bayır*’da kötülük, çok şaşırtıcı ama iyilikten üstün tutulmuştur. Çünkü iyiliği simgeleyen toplumsal kurumlar öylesine kaskatıdır ve zaaf lar tüm den yadsınmıştır. Zaaflarını saklamak, örtbas etmek istemeyen fert için, kötülüğü seçmekten başka çare kalmamıştır.”

Selim İleri, romantizmin insanın iç dünyasındaki isyanı, bireysel başkaldırıyı temsil ettiğini realizmin ise sorunlara günöbirlik pratik çözümler sunduğunu belirtir. Romantizmin yalnız hayal tarafını benimseyen popüler edebiyatın bile gündelik hakikatlerin tekdüzeliğine itiraz ettiğini savunan İleri,

¹⁰⁶ Gündelik Hakikatlerden Ayrı/**Zaman**/09.12.2007

“romantizmi küçümseyerek, hor görerek ‘aydın’ olduklarını kanıtlamak isteyenlerle yolum baştan beri ayrı.” der.¹⁰⁷

2.3.1.6.2. Roman ve Mahremiyet

Selim İleri, Roman ve Mahremiyet konusunu *Düşünce ve Duyarlık* kitabında yer alan “Mahremiyet ve Roman” denemesinde irdeler. İleri, “mahremiyet gibi köksüz, boşlukta bir kavramın” romana elek olmasının roman kahramanlarını yarım bıraktığını, yazarın söylemek istediklerine engel olduğunu savunur. İleri bu düşüncesini Abdülhak Şinasi Hisar, Yakup Kadri ve Halide Edip’in romanlarındaki tutukluk ile örnekler:

“Durup dururken gizlilikten dışa vurumundan söz açıyor Abdülhak Şinasi; ne yazık ki Yakup Kadri olsun, kendisi olsun içtenlikten yoksun kalmayı yeğlemişlerdir. Bütün kaygılar, yazınsal tutumlar, görkemli yaklaşımlar bir sayıklamanın ötesine geçmiştir. Halide Edip’in Handan’ın sabuklamasında anlatmak istediği –gerçekte- ne kadar başka bir şeydir. Ölüm döşeğindeki Handan, erkeklerle olan ilişkilerinin bilinçaltını kumar. Bununla birlikte Halide Edip’in bize aktarışı hep tutuktur. Yakup Kadri ise Hakkı Celis olabilecekken caymıştır; ‘en derin mahremiyetimizin’ gizlerini dışa vuramadığından, Abdülhak Şinasi’ye gelince, o, işin içinden adamakıllı sıyrılmış, Fehim Bey’le Çamlıca’daki eniştenin kimliklerine sığınmıştır.” (İleri, 1982:133)

İleri’ye göre bunun sebebi romancılarımızın hemen hepsinin bireysel ve toplumsal kesin çizgilerle birbirinden ayırması, toplumsala yönelenlerin bireyi, bireye yönelenlerin toplumsalı yok saymasıdır. Yazarlar, mahremiyeti

¹⁰⁷ Gündelik Hakikatlerden Ayrı/**Zaman**/09.12.2007

ifşa etmek isteseler de bireysel ve toplumsalın iç içeliğini düşünemezler. Öte yandan toplum da bunu düşünmelerini sağlayacak özgür ortamı yaratmaz.¹⁰⁸

Romancıların eserlerindeki çözümleyemedikleri sorunların toplumun yapısından kaynaklandığını, mahremiyetten, bireysel gizlerden bahsetmek isteyen romancının ifşaat kaygısıyla donandığını savunan İleri'ye göre "mahremiyet" in bugün için roman sanatında yeri yoktur; ancak "söze dökülmeyen bir şey" romancıyı bugün bile susturmaktadır.¹⁰⁹

2.3.1.6.3. Aşk ve Karasevda Romanları

Selim İleri, "edebiyat tarihimizin oldum bittim hor gördüğü aşk ve karasevda" romanlarıyla ilk olarak 1959 yılında *Hürriyet* gazetesinde tefrika edilen Muazzez Tahsin Berkant imzalı "*Yılların Ardından*" romanı ile tanışır.¹¹⁰ Bu soydan eserleri "hafif, pembe, lezzetli" diye niteleyen Selim İleri, bu romanların "piyasa işi" yazarlarının da "piyasa romancısı" olarak anıla gelmesine tepki gösterir.¹¹¹ Rauf Mutluay'ın "(...) romancılık için gerekli yetenek, üslûp, muhayyile, sorumluluk, çaba, sanat gücüne sahip değillerdir. Piyasaya çalışırlar. Kimi yaşanmamış aşk düşlerine hikâyeleştirerek, kimi yabancı dillerden ustaca konu uyarlamaları getirerek, kimi masallara alışmış insanlarımızın eğitimsiz kesimlerine çağdaş masal öğeleriyle dolu serüvenler sunarak ve hemen hepsi gazetelerin ayrılmaz bir parçası olan roman tefrikalarına göz dikerek (...) ürün devşirmişlerdir." diyerek eleştirdiği aşk romanı yazarlarını Selim İleri şu sözlerle savunur:

"Rauf Mutluay öğretmenimdi, çok değerli bir öğretmen. Ama işin içine eleştirelilik girince, ne saklamalı, mangalda kül bırakmamış! Örnekse 'konu uyarlamaları' diyor. Herhalde Muazzez Tahsin'i kastediyor. Ne

¹⁰⁸ DD, s.134

¹⁰⁹ DD, s.135

¹¹⁰ DD, s.135

¹¹¹ DD, s.135

var ki, Muazzez Tahsin, uyarladığı romanlarına –titizlikle- ‘Nakleden: Muazzez Tahsin Berkant’ belirtgesini koymuştur. Gazetelerin roman tefrikalarına göz dikmişler, diyor Mutluay. Kerime Nadir, Romancının Dünyası adlı anı kitabında 1930–1960 arası, gazete patronlarının adeta yalvarışlı tekliflerini uzun uzadıya anlatır.”¹¹²

İleri, aşk romanlarının bir örnek, birbirinin tekrarı kitaplar olduğu iddiasına katılmaz. Zira Esat Mahmut’ta sarsıcı bir şekilde cinsellik ve tensel tutku ön plandayken Kerime Nadir’in eserlerinde mutlu son karı koca için bile yatak odasının kapısında biter.¹¹³ Refik Halit, bütün eserlerini mutlu sona bağlarken Esat Mahmut hep mutsuz sonları tercih eder. Kerime Nadir ve Refik Halit’de yanlış ve özenli bir Türkçe kullanma ereği hâkimken Esat Mahmut gerilimli bir anlatımın peşinden koşar.¹¹⁴

1990’lı yıllarda bu soydan romanların “okur yetiştiren romanlar” olduğunu söylediğinde kendisiyle alay edildiğini, o romancıların ardılı olmakla suçlandığını; 2000’li yıllarda Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkant, Ethem İzzet Benice ve Ferit Arıt’ı bugünün okuruyla “uyuşuk, akıllar afyonlayıcı, kötü aşk romanlarını” hortlatmakla itham edildiğini belirten İleri, bu romanların önyargılara kurban gittiğini ileri sürer.¹¹⁵

Güzide Sabri’yle başlayan aşk ve karasevda romanları Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkant, Mükerrerrem Kamil Su, Esat Mahmut Karakurt, Refik Halit Karay gibi isimlerle başarılı örneklerini verir. İleri, yazılarında bu romancılardan Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkant ve Refik Halit Karay üzerinde daha fazla durduğu için İleri’nin bu yazarlar hakkındaki görüşlerini ayrı başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk:

¹¹² Aşk ve Karasevda Romanları/**Zaman**/16.04.2011

¹¹³ **DD**, s.26

¹¹⁴ Aşk ve Karasevda Romanları/**Zaman**/16.04.2011

¹¹⁵ Aşk ve Karasevda Romanları/**Zaman**/16.04.2011

2.3.1.6.3.1. Kerime Nadir

Selim İleri, Kerime Nadir ile ilgili ilk yazısını “salt Kerime Nadir’e değil onun romanlarını okuyan kalabalıkların o kadar önemli okuma arzusunu da uzak durmayı, sorunların nedenini bireylerde aramayı ileri düşüncelilik saydığı kısa dönemde” 1973 yılında “Kerime Nadir Adı Teminattır” başlığında bir sinema dergisinde yayınlar. Bu yazısında Yeşilçam'ın açmazlarını Kerime Nadir'e yüklediğini sonraları içtenlikle kabul eden İleri, *Düşünce ve Duyarlık* kitabında yer alan Kerime Nadir'in anıları adlı denemesinde mizacıyla, dünyaya bakışıyla, bugünkü düşünceleriyle hiç uyuşmayan o yazı için Kerime Nadir'den özür diler ve onun romanlarını irdelemeye koyulur.¹¹⁶

“Bu ülkede kitap okuma alışkanlığı kazanmış birçok kişinin özgeçmişinde Hıçkırık'ın özel bir yeri vardır.” diyen Selim İleri, 1937'den 1971'e kadar yirmi baskısı yapılmış, okul tarafından çok tercih edilmiş bu romanın herhangi bir satış kitabı olarak kabul edilmesinin halkın okuma gizil gücüne dudak bükme anlamına geldiğini düşünür. İleri, *Hıçkırık*'in çok okunmasının ve yazılışının üzerinden yıllar geçmesine rağmen okuyucuda aynı derin etkiyi bırakmasının sebebini şöyle açıklar:

“Hıçkırık nasıl oluyor da hâlâ etkiliyor bizleri, irdelediği dönemi ya da yazıldığı günleri bile yansıtamamışken? Ama roman bazı izdüşümler içeriyor, gerek toplumsal yaşam için, gerekse bireylerin kendi yaşamları için. Bir gözbağcılık söz konusuysa, bu, yazardan okura yöneltilen bir gözbağı değil, yazar da yazarken aynı gözbağıyla donanmış. Okurla yazarın karşılıklı, çok yönlü ilişkisinde -bu yüzden- yadsınamayacak bir içtenlik söz konusu: yazar da, okuru kadar erdem bir duygulanımla yazmış romanını.” (İleri, 1982:27)

Yayımlanan ilk romanı *Destan Gönülleri Hıçkırık*'tan alıntılar serpen İleri, toplumun değişik kesimlerinden birçok insana roman okumayı sevdiren Kerime Nadir'in üzerindeki etkisini “Kerime Nadir'in yapıtlarının etkisi altında

¹¹⁶ DD, s.26

yetişmiştim. Bu ünlü yazarımız olmasaydı, büyük olasılıkla, başka romancılara, başka romanlara, daha değişik, çok başka iklimlere geçemeyecektim.” cümleleriyle anlatır.¹¹⁷

2.3.1.6.3.2. Muazzez Tahsin Berkant

Selim İleri, Muazzez Tahsin Berkant'ı “edebiyat tarihimizin hakkını yediği nice romancıdan biri” olarak niteler.¹¹⁸ Eserlerinde çoğun platonik aşkı konu edinen Muazzez Tahsin Berkant, Selim İleri'nin yazılarında en çok *Küçükhanımefendi* ve *Sonsuz Gece* romanlarıyla kendine yer bulur.

Uzun yıllar bir bankada çevirmenlik yapan Muazzez Tahsin'in *Sonsuz Gece* romanı yazarın çalışma hayatından izler taşır. 1938'de ilk baskısı yapılan bu roman Selim İleri'nin en sevdiği Muazzez Tahsin Berkant romanıdır.¹¹⁹ Roman üslubu, kahramanı ve son bölümündeki ruh tahlili ile Selim İleri'nin nezdinde diğer aşk romanlarından ayrılır.

Sonsuz Gece, İleri'ye göre kopuk kopuk eksilteli cümleleri, sisli anlatımı ile Muazzez Tahsin'in klasik üslubunda hayli farklıdır. İleri, bu üslubu “1940'lara yol alan Türk romanı için beklenmedik bir çaba” olarak niteler. Muazzez Tahsin'in böyle zorlayıcı bir üslubu seçmesinin nedenini Fransız edebiyatına olan yakınlığına bağlayan İleri, yazarın eserinde Colette'den esintiler taşıdığını ileri sürer.¹²⁰

Sonsuz Gece'nin kahramanı diğer aşk romanlarındaki kadın kahramanların aksine, otuzlu yaşlarında, hayatını çalışarak sürdürmek zorunda olan, enikonu “albenisiz” bir hanımdır. Çalışma hayatının arka planı oluşturduğu bu roman İleri'ye göre aşk romanlarının pek sevmediği bir

¹¹⁷ DD, s.30

¹¹⁸ Ah O *Sonsuz Gece*/**Radikal Kitap**/11.05.2007

¹¹⁹ Ah O *Sonsuz Gece*/**Radikal Kitap**/11.05.2007

¹²⁰ Ah O *Sonsuz Gece*/**Radikal Kitap**/11.05.2007

gerçeklikle örülmüştür.¹²¹ Kadının ekonomik özgürlüğünü, çalışma hayatındaki yerini, ilişkilerdeki kadın-erkek eşitliğini irdeleyen bu eser İleri'ye göre dünkü edebiyatımız tarafından hor görülmüş, bugünkü edebiyatımız tarafından da unutulmuşa terk edilmiştir.¹²² “Sonsuz Gece, erkek egemen dünyaya karşı feminist söylemiyle itiraz eden özgül bir aşk romanıdır.” diyen Selim İleri, edebiyat tarihlerimizin romanı bu yönüyle değerlendirmemelerinin edebiyatımız için zaman kaybı olduğunu savunur.¹²³

2.3.1.6.3.3. Refik Halit Karay

Romanlarını para kazanmak mücadelesi içinde yazdığını dillendirdiği için edebiyat tarihçilerinin ve eleştirmenlerin “Eserlerinin hemen hepsi piyasa romanı çizgisindedir.” diyerek küçümsediği Refik Halit Karay, Selim İleri'ye göre Türkçenin büyük tahsilcisi, ustası ve savunucusudur.¹²⁴ Refik Halit'in okuma zevki aşıl原因an reçetelerden yararlanansa da içinden ironiyi eksik etmeyen romanlar yazdığını belirten İleri, yazarın *Nilgün*, *Dişi Örümcek*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarını “anlatma sanatının bizdeki şaheserleri” olarak niteler.

Aşk romanları yazarak okurlarına tatlı saatler geçirtmek isteyen Refik Halit'in olağanüstü Türkçesi, anlatım ustalığı İleri'nin deyimıyla “yürek hoplatır”. İleri'ye göre Refik Halit, sanatkâr romancı denilen yazarların üstesinden gelemeyeceği, hatta akıllarına getiremedikleri yeni anlatım tekniklerini başarıyla uygulamıştır:

“Refik Halit Karay imzalı romanların tümünü okudum. İlk okuyuşlarım serüven, gerilim çizgisinin peşindeydi. Sonra yıllar geçti, roman yazmak adına ne öğrenebilirim, diye Refik Halit'in eserlerini yeniden ve

¹²¹ Şaşırtıcı Bir Aşk Romanı/*Zaman*/06.06.2010

¹²² Şaşırtıcı Bir Aşk Romanı/*Zaman*/06.06.2010

¹²³ Ah O Sonsuz Gece/*Radikal Kitap*/11.05.2007

¹²⁴ Reçete Romanlar/*Zaman*/26.10.2008

dikkatle okudum. Mesela Anahtar, evlilikte sadakat entriği üzerine kurulu, gelgelelim 1940'ların bütün İstanbul dünyasıyla bezeli. Entrika okuru sürüklüyor, fakat okur, bir yandan da toplumsal tarihimize açılıyor. Mesela Kadınlar Tekkesi, anlatım teknikleri açısından keşke irdelense, döneminde hiçbir romancımızın Kadınlar Tekkesi'ndeki edebi teknikleri aklından geçirmedeği ortaya çıkacak.

“Yenilerde Refik Halit'in Nilgün kadar şöhret bulmamış Yeraltında Dünya Var'ını yeniden okudum. Gerçi Yeraltında Dünya Var enikonu iyi satmış; her basımı elli binin altına düşmeyen Çağlayan Yayınları'nda 1950'lerin sonunda, aynı ayda iki basım! Okur yine, romanın sonunu merakla bekleten olaylar dizisine kapılıyor. Yanı sıra nasıl bir tasvir ve ruh çözümlene kudreti! Yanı sıra nasıl bir dil ve üslup görkemi!”¹²⁵

İleri'ye göre döneminde çok satmış, çok okunmuş, çok sevilmiş Refik Halit Karay bugüne de pek çok şey söyleyebilir. Yeter ki okur hatırlamayı bilsin!

2.3.1.6.4. Köy Romanları

Selim İleri, “Şehir ve Köy” başlıklı yazısında köy romanı/şehir romanı ayrımını, bu ayrımın edebiyatımıza etkisini irdiler.¹²⁶ Peyami Safa'nın köy romanı üzerindeki yorumlarını değerlendiren İleri, Safa'nın köy romanının şematik olduğu görüşüne katılırken, bu romanların komünizmi telkin etmek için yazıldı görüşüne katılmaz:

“1950'lerin sonunda Peyami Safa, köy romanının yükselişini komünizm propagandasına bağlamış, Köy romanını, eldeki örnekleri bakarak şematik buluyor. Köylü mazlum, ağa zalim. ‘İnsan ruhunu ve

¹²⁵ Reçete Romanlar/**Zaman**/26.10.2008

¹²⁶ Şehir ve Köy/**Zaman**/23.05.2010

karakterini bu kadar kaba şemalar içinde donduran bir cemiyet ve dünya anlayışının gerçekle ve roman sanatıyla alakası pek azdır.’ İtiraz etmek güç. Peyami Safa büsbütün kaygılanıyor: ‘Bu telkin, propaganda edebiyatına girer ve hedefi edebi değil siyasidir.’ Geçen zaman o yılların tuhaf komünizm korkusunu hiç değilse bir ölçek dindirdi. İnce Memet’in bugün kimse komünizm propagandasının verimi olarak okumuyor. Tam karşısındaki ve karşıtı Köyün Kamburu’nu da, Peyami Safa’nın ‘telkin’ iddiasına itiraz etmek mümkün.”¹²⁷

Köy romanlarını sevmeyen Selim İleri¹²⁸ 1950’lerden 1980’lere kadar köy romanının okurlar için tek seçenek gibi gösterildiğini, eleştirmenlerin bu romanları Türkçe romanın başlıca örnekleri kabul ettiğini, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar gibi yazarların unutulmaya terk edildiklerini, romanın sanat değerinin bir dönem için göz ardı edildiğini ileri sürer.¹²⁹ İleri, 1980’lerden sonra köy romanı üzerindeki ilginin dağılmasını köyden kentlere göçlerle birlikte kentleşmenin artması ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına bağlar.

Kemal Bilbaşar’ın “en güzel romanlarından” *Denizin Çağırışı* ile değil de *Cemo* ve *Memo*’yla anılması, köy roman furyası edebiyatımıza hâkimken bile *Kuyucaklı Yusuf*, *Tütün Zamanı*, *Canistan* gibi romanların ilgi devşirmemesinden yakınan İleri, köy romanı/şehir romanı ayrımını unutturarak edebiyatımıza zaman kaybettirdiğini savunur.¹³⁰

¹²⁷ Şehir ve Köy/*Zaman*/23.05.2010

¹²⁸ Metin Erksan İçin/*Zaman*/02.09.2012

¹²⁹ Köy Romanı Üzerine/*Zaman*/11.01.2009

¹³⁰ Şehir ve Köy/*Zaman*/23.05.2010

2.3.1.6.5. Tarihi Romanlar

Çocukluğundan itibaren tarihi romanları ilgi duyan Selim İleri, bu tarz romanlarla ilgili görüşlerini çeşitli yazılarında okuyucusu ile paylaşır. 1950’lerde okuyucular tarafından talep edilen, gazetelerde tefrika edilen tarihi romanların sonları gözden düştüğüne, günümüzde ise “Muhteşem Yüzyıl” dizisiyle birlikte tekrar gündeme geldiğine değinen İleri, M. Turan Tan’ın romanlarından hareketle tarihi roman ve gerçeklik unsuru üzerinde durur:

“Bu romanları severek okurdum. Ne var ki her birinde dikkatimi çeken, romancının ikide birde belgelere dayandığını ‘ihlas etme’ çabasıydı. Örnekte M. Turan Tan bu tavırda başı çeker. Bir küçük yıldızla ille dipnotları gönderir okuru: Ya Peçevi’den ya Naima’dan uzunca bir alıntı romancının gerçekliğe ne kadar sadık kalmış olduğunu kanıtlar. Bununla birlikte M. Turan Tan imzalı romanlara lezzet katan, doğrudan doğruya serüven, ruh çözümlemesi, anlatma gücüdür; başka bir şey değil.”¹³¹

Selim İleri, M. Turan Tan’ın bu gerçeklik arayışını bir belgesel havası estirmek istemiş olmasına bağlar. Yazarın çabasının “günümüzdeki akıllara durgunluk verici sorumsuzluğun” yanında örnek alınması gerektiğini savunur.¹³²

Bu konuyla ilgili Halikarnas Balıkcısı’nın ‘Uluç Reis’ romanını da örnek gösteren İleri, bu çok sevdiği romanda önemli olanın yazarın tarihi gerçekliklere bağlı kalmasının değil romanı dili olduğunu ‘Uluç Reis’in tarihine bağlı kalıp kalmadığı hiç önemli değil, yeter ki Halikarnas Balıkcısı konuşup anlatıp dursun...” cümleleriyle anlatır.¹³³

Tarihi roman yazarlarının konularını seçerken, kahramanlarını oluştururken özgür olmadıklarından yakınan Selim İleri, bu durumu II. Abdülhamit ile örneklendirir:

¹³¹ Kraliçe Victoria ile Kılıç Ali Paşa/**Zaman**/04.11.2007

¹³² M. Turan Tan/**Radikal Kitap**/11.03.2011

¹³³ Kraliçe Victoria ile Kılıç Ali Paşa/**Zaman**/04.11.2007

“Romancı tarihten söz açarken niçin sonuna kadar özgür olmasın? Gelgelelim bu özgürlük dolayısıyla kendisine ve eserine sataşarak: II. Abdülhamit'i olduğundan da müstebit gösterse, Hakan'ın tutkunları ayaklanacak; tam tersi, II. Abdülhamit'i -hala Selanik'te Alatini Köşkü'nde, sonra İstanbul'da Çırağan Sarayı'nda- derin bir hürriyet arzusuyla yanıp tutuşursa, bu kez de Sultan Hamit düşmanlarının sinirini oynatacak. Peki, ama her iki ifade ediş de romancının özgürlük alanına girmez mi?”¹³⁴

2.3.1.6.6. Polisiye Romanlar

“Dinlenmek, unutmak, gündelik sorunlardan kaçmak istedikçe polisiye romanlara sığındım. Agatha Christie tutkunuyum. Miss Jane Marple benim için gerçek bir satranççı.”¹³⁵ diyen Selim İleri yetiştği yıllarda çeviri polisiye romanlarının geniş yelpazeli olduğunu, daha sonra yayıncıların sadece Agatha Christie ile yetindiklerini belirtir. Türkçede polisiye ise Peyami Safa'nın Cingöz Recai dizisi, Peride Celal'in *Kızıl Vazo* ve *Yıldıztepe* romanlarıyla başarılı örneklerini verse de okurun ilgisini yeterince devşiremez. Polisiye kurgulu romanlar edebiyat dışı sayılıp küçümsenir. Selim İleri'ye göre 'bu hastalıklı yargı'nın oluşmasında bu türden romanların çoğunda görülen özensiz üslup ve yazarın sadece gerilimi önemsemesi etkilidir.

1940'lardan 1990'lara kadar Türk okurunun yerli polisiyeyi tercih etmediğini belirten İleri'ye göre bu durum Ahmet Ümit ile değişir. Ahmet Ümit “sarp yolda kişisel çabasıyla” başta *Sis* ve *Gece* olmak üzere yazdığı pek çok polisiye öykü ve romanla Türk okuruna yerli polisiyeyi benimsetir. İleri'ye göre Ahmet Ümit'in en güzel romanı, olgunluk eseri *İstanbul Hatırası*'dir.¹³⁶ Bu romanı “çetin ceviz” olarak niteleyen İleri, Ahmet Ümit'in ayrıntıları romana

¹³⁴ M. Turan Tan/*Radikal Kitap*/11.03.2011

¹³⁵ *DD*, s.51

¹³⁶ Ahmet Ümit'in İstanbul'u/*Zaman*/12.06.2010

yedirmesini, gerilimi ve merakı tırmandırmasını, romanını ince işçilikle oluşturmasını takdir eder.

Selim İleri'nin polisiye roman konusunda takdir ettiği bir diğer isim de Derviş Şentekin'dir. Şentekin yazdığı ilk romanı '*Beş Parasızdım Ve Kadın Çok Güzeldi*' ile İleri'ye göre durmuş oturmuş bir yazar kimliğinde karşımıza çıkar.¹³⁷

2.3.2. Hikâye

Selim İleri, Tanzimat döneminde edebiyatımıza giren türlerden hikâye üzerine eleştirel yaklaşımlarını çeşitli yazılarında dile getirir. İleri, Tanzimat hikâyesinde Samipaşazade Sezai, Servet-i Fünun hikâyesinde Halit Ziya Uşaklıgil, Cumhuriyet dönemi hikâyesinde ise Refik Halit Karay, Sait Faik Abasıyanık, Selçuk Baran, Sevim Burak gibi yazarların üzerinde durur. Aşağıdaki cümleler İleri'nin hikâye sanatına ve hikâyecilere verdiği önemi yansıması bakımından önemlidir:

“Unutulanlar, o kadar çok ki unutulanlar! Döküm çıkardıkça içi sızlıyor insanın. Şiirle yarışacak nice öykü öyle sararık sayfalarda. Emeğine saygı duymamız gereken nice hikâyeci artık anılmaz olmuş. Bence utanç verici.”¹³⁸

¹³⁷ Okuduğum Kitaplar/**Radikal Kitap**/14.07.2012

¹³⁸ Öyküler Arasında 2/**Zaman**/09.12.2012

2.3.2.1. Tanzimat Hikâyesi

Hikâye türünün bizdeki ilk örneğini *Müsameretname* kitabıyla Emin Nihat vermiştir. Selim İleri bu eserle 1960'lı yıllarda Cevdet Kudret'in Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman seçkisinde karşılaşır. Uzunca bir süre Latin harflerine çevrilmeyen *Müsameretname* önce Tercüman 1001 Temel Eser dizisinde sadeleştirilmiş haliyle, 2003'te de Özgür yayınlarınca özgün metniyle yayımlanır. İleri, bu kitap üzerindeki düşüncelerini şöyle açıklar:

“Boccacio'nun Decameron'uyla benzeş teknikte kaleme getirilmiş yedi öykü, yedi anlatı elbette ilgimi çekti. Emin Nihat bence, Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif'i Rivayat'*ından farklı bir çizgide arıyordu hikâyeyi. Eskiyle yeni arasındaki gelgitler, zaman zaman 'atak' bir tutumla yeniyeye açılıyordu.”¹³⁹

Selim İleri Tanzimat'ın bir diğer hikâyecisi Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif'i Rivayat'*ını Türk insanına okuma sevgisi aşılmasından dolayı önemser. Ancak Tanzimat öyküsündeki en beğendiği yazar şüphesiz Samipaşazade Sezai'dir. İleri'ye göre Sezai, Türk romanının başlangıçtaki sarsıntılarını hikâyede hissettirmez. *Küçük Şeyler*'deki özellikle *Düğün* ve *Pantomima* hikâyelerinde 'durmuş, oturmuş bir hikâyeci' olarak karşımıza çıkar.¹⁴⁰

“Küçük Şeyler (1890), birkaç öyküsüyle gerçekten klasik değerler taşıyan bir kitaptır. Yazar, Sergüzeşt'teki çok yönlülüğünü, romantizmle gerçekçiliği, gerçeklikle ilerici bir tutumu iç içe barındırışı, burada, özellikle 'Düğün' ve 'Pantomima' adlı öykülerinde sürdürür. Yine 'Kediler', '250 Kuruşa Bir Asır' gerçekçilik açısından, gündelik olguların ilk kez hikâye edilmesini belgeler. Nihayet Alphonse Duadet'den yapılmış bir çeviri 'Arlezyalı', Sezai'nin hangi duyarlıkları benimsemiş olduğunu duyumsatmaktadır. Küçük Şeyler'le hikâyeciliğimizin

¹³⁹ *Müsameretname*'nin Bilinmeyen Yazar/**Zaman**/04.04.2009

¹⁴⁰ Öyküler Arasında /**Zaman**/02.12.2012

klasiğine imza atan Sezai, Rumuzu'l-Edeb'deki hikâyelerinde hikâye ile makale arasında gelgite kapılır. Dönemin baskıcı yönetimi, siyasi mücadeleler Sezai'yi tutuklaştırır. Düşüncelerini halka daha rahat iletmek isteyen Sezai, hikâyeden ziyade makaleye yaklaşır. Bu yüzden İleri, Rumuzu'l-Edeb'i 'yaralanmış bir eser' olarak niteler.¹⁴¹

"Samipaşazade'nin edebiyat emeğine siyasetin gölgesi fena halde düşmüş." diyen İleri, Sezai'nin *Rumuzu'l-Edeb*ten sonraki hikâyeleri için şu yorumu yapar:

"Zaten Sezai'yi çok geçmeden, edebiyattan uzaklaşmış görürüz. Birkaç öykü daha yazıyor. Bunlar yaratıcılık alanındaki son girişimler. 1925 tarihli 'Yaz Gecesi' aralarında bence en güzeli. Gelgelelim, Sezai'nin üslubunda, nice zamanlar hikâye yazmamış bir yazarın tutukluğu duyumsanıyor. Kendinden menkul o siyasi mücadele yazıları çoktan saltanat kurmuş."¹⁴²

Edebiyat tarihimize yeterli yakınlığı göstermediğimizden yakınan İleri, *Küçük Şeyler*'in yetkinliğini, klasik olup olmadığını tartışacağımıza ona sahip çıkmamız gerektiğini savunur:

"1983'te Zeynep Kerman'ın derlediği ve hazırladığı kitabı okuyunca bir şeyler yazmıştım. Doksan yıl sonra Latin Alfabesiyle yayımlanan Küçük Şeyler ilgi uyandıracak sanıyordum. Ötekiler de elbette. Sezai en küçük bir ilgi uyandırmadı. Yirmi sekiz yıl sonra kısacık da olsa yine yazıyorum. Bu kez Sezai'nin eseri gibi benim yazdıklarımın da hiçbir ilgi devşirmediğini bilerek."¹⁴³

¹⁴¹ Rumuzu'l-Edeb'in Çevresinde/*Zaman*/16.01.2011

¹⁴² Rumuzu'l-Edeb'in Çevresinde/*Zaman*/16.01.2011

¹⁴³ Yine Sezai/*Radikal Kitap*/21.10.2011

2.3.2.2. Servet-i Fünun Hikâyesi

Servet-i Fünun döneminde Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet ve Halit Ziya Uşaklıgil öykü dalında eser veren sanatçılardır. Selim İleri, bu dönem hikâyecilerinden en çok Halit Ziya Uşaklıgil hakkında yorum yapar.

Selim İleri, “Benim asıl hikâyecim” dediği Halit Ziya Uşaklıgil’in öykülerinin de en az romanları kadar görkemli olduğunu savunur.¹⁴⁴ İleri, Halit Ziya’yı “küçük insanların, gözden ırak kalmış yaşamaların, ezginliklerin, kalp sancılarının hikâyecisi” olarak niteler. Selim İleri, Halit Ziya’nın öyküleri için şu değerlendirmeyi yapar:

“Hikâyeci Halit Ziya, kuşkusuz romancı Halit Ziya’ya oranla daha uçarı davranmıştır. Öykülerinde genellikle tekil dramalara eğilmiş, toplumun paranomasiyle ödeşmek durumunda kalamamıştır. Bir yanda gündelik yaşamın hayhuyu içinde gözden kaçmış talihsizliklere yer verirken, bir yandan da zaman ötesi olan dramı yakalamaya çalışmıştır. Uygulamaları açısından bu öykülerin birer roman kırmaması olduğu düşünülebilir.” (İleri, 2011:150)

Selim İleri, Halit Ziya’nın öykülerinden en çok *Bir Yazın Tarihi* üzerinde durur. “En sevdiğim hikâye” dediği bu öyküyle tanışma serüvenini “Yolun başındayken okumuştum. Sahaflar’da Arslan Kaynardağ’ın Elif Kitabevi’nden edinmiştim aynı adlı kitabı. Eski bir basım, kavuniçi kapağında beyaz yasemenler, Halit Ziya dilini sonradan sadeleştirilmiş mi, bilmiyorum. Anlamalarını çat pat kavradığım birçok sözcüğe rağmen su gibi akıp gitmişti Bir Yazın Tarihi.” cümleleriyle anlatır. 1970’lerin sonunda bu hikâyeyi arı Türkçeye çevirmek isteyen İleri, “Büyük bir üslupçu olan Halit Ziya Uşaklıgil, her kelime değiştiriminde, sanki itiraz etti.” diyerek bu girişimin neden başarıya ulaşamadığını açıklar.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Öyküler Arasında/**Zaman**/02.12.2012

¹⁴⁵ Bir Yazın Tarihi/**Zaman**/13.01.2008

Bir Yazın Tarihi, İleri'ye göre yenilik edebiyatımızda kişinin kendi bireyini geliştirmeye yöneldiğini ilk kez haber verir. *Bir Yazın Tarihi*'nin önemini yansıtması bakımından İleri'nin şu tespitleri dikkate değerdir:

“Halit Ziya'nın *Bir Yazın Tarihi* adlı uzunöyküsü, belki de edebiyatımızda ilk kez kişinin kendi bireyini geliştirmeye yöneldiğini geniş kapsamlı haber verir. Bu uzunöykü toplumsal ortamdan enikonu soyutlanmış olsa da neredeyse Çehov'un ustalığına yaraşır bir sonla noktalanmıştır. Aşk ve acıma duyguları karşı karşıya bırakılmış, beysoylu bir ailenin yanında sığıntı diyebileceğimiz uzak akraba kızı köşke gelen genç adamın -üstelik meslek sahibidir- evlilik önerisini, kendisine yalnız acındığından geri çevirme yürekliliğini göstermiştir. Son kerte bireysel iki duygu (aşk ve acıma) bireyin onurluluğuyla belli bir çözüme ulaştırmıştır.” (İleri, 1972:14)

İleri, klasik değer taşıyan, hem kendisinden önceki hem sonraki yazarları etkileyen bu hikâyenin unutulmuşu terk edilmemesini okuyucusundan rica eder:

“*Bir Yazın Tarihi* her çağda okunacak. Kurgusu, işçiliği, insan ilişkilerine yaklaşımı, geri planda sisler içinde beliren toplumsal görünüm, üslup günümüz okurunu yine sarsacak. Okunuyor, ilgi devşiriyor mu diye sorarsanız, kestiremiyorum. Günün modaları klasik değerlerimizi örterken *Bir Yazın Tarihi* sararmış sayfalar oluyor belki de. Bu güzel hikâyeye haksızlık etmeyelim.”¹⁴⁶

2.3.2.3. Cumhuriyet Dönemi Hikâyesi

Selim İleri Cumhuriyet dönemi hikâyeciliği ile ilgili görüşlerini Halikarnas Balıkcısı, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Nahit Sırrı Örik, F.

¹⁴⁶ *Bir Yazın Tarihi/Zaman*/13.01.2008

Celalettin, Sadri Ertem, Kenan Hulusi Koray, Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Ali, Haldun Taner, Sevim Burak ve Selçuk Baran'ın eserleri üzerinden gazete ve dergilerdeki yazılarında okuyucu ile paylaşır.

Selim İleri'de yazmak tutkusu Reşat Nuri Güntekin'in *Kirazlar* öyküsünü okuduktan sonra başlar. Bu hikâyenin sanatında önemli bir yeri olduğunu çeşitli yazılarında dile getiren İleri, Reşat Nuri Güntekin'in diğer öykülerini önemser:

“Reşat Nuri'nin 'Kirazlar'ı çok uzun yıllar sonra düşündüm, fark ettim, bende yazmak tutkusunu şiddetle uyandıran ilk hikâye. Ama Reşat Nuri'nin kalp çarpıntısıyla kaleme getirilmiş birçok öyküsü var. Yaşar Nabi ondan söz açan bir değinisinde, insanları kırmamak için yaşadı, diyor. Gerçekten öyle: Hayatın kırışlarına dair öyküleri belgeliyor.”¹⁴⁷

Nilgün, Dişi Örumcek, Anahtar gibi romanlarıyla İleri'nin beğenisini kazanan Refik Halit Karay, *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* adlı öykü kitaplarıyla da İleri'nin takdirini kazanır. Edebiyat tarihlerimiz *Memleket Hikâyeleri*'ni öne çıkarsa da Selim İleri *Gurbet Hikâyeleri*'ni de yabana atmaz:

“Ben Gurbet Hikâyelerini de çok severim. Refik Halit bu eserinde, yurt ve Türkçe özlemiyle yürek yakar. “Eskici” başta olmak üzere, bu hikâyelerde, uzakta, gurbette, İstanbul'u hayal ediyor Refik Halit. İnanılmaz kederde öyküler. İstanbul renk oluyor, ışık, su, koku ve Boğaziçi oluyor. Bir kent gibi değil de yaşamın ta kendisi gibi...”¹⁴⁸

Halikarnas Balıkcısı'nın Türk öykücülüğünde ayrı bir yeri olduğunu savunan İleri, onun Refik Halit Karay ve Reşat Nuri Güntekin'den büyük olmasına rağmen çok 'genç' öyküler kalemi getirdiğini belirtir. İleri'ye göre Halikarnas Balıkcısı deniz, doğa ve yaşama tutkusuyla öykü şiir karışımı metinler oluşturmuştur. İleri Halikarnas Balıkcısı'nın hikâyelerini kendisiyle

¹⁴⁷ Öyküler Arasında 2/*Zaman*/09.12.2012

¹⁴⁸ a.g.y.

başlayan ve büyük olasılıkla kendisiyle sona eren bir anıt öykü-şiir bu.” cümlesiyle tarif eder.¹⁴⁹

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Türk hikâyesinin durgunlaştığı, romanın öne çıkarıldığını savunan İleri bu ara dönemde hikâye türünde eser veren Nahit Sırrı Örik, F. Celalettin, Sadri Ertem ve Kenan Hulusi Koray üzerinde yeterince durulmamasından yakınır. Selim İleri, Nahit Sırrı'nın kısa hikâyelerini 'magazin' öyküleri olarak nitelese de yazarın uzun öyküleri için 'akıllara durgunluk verici, yarının yol açıcıları" ifadelerini kullanır.¹⁵⁰ F. Celalettin'i 'dünkü dünyanın' hikâyecisi diye tanımlayan İleri, hikâyeciliğimizdeki 'geçmişe özlem' kavramını onun başlattığını ileri sürer. Günümüzde unutulmuş terk edilen öykücülerden Sadri Ertem'in ise hikâyemize ilk kez siyasi açılımı kazandırdığını tespit eder.¹⁵¹

“Kenan Hulusi'siz bir Türkiye hikâyesi düşünemiyorum.” diyen Selim İleri, Kenan Hulusi'nin okurla tekrar buluşabilmesi için çaba harcar. İnci Enginün'ün derlediği hikâyeler ve *Osmanoflar* romanı Selim İleri'nin araya girmesiyle Doğan Kitap'ta yayımlanır ancak Hulusi'nin “bir tek, kusursuz” romanı *Osmanoflar* da hikâyeleri de okuyucunun ilgisini devşirmez:

“Osmanoflar sisler inmiş, buğulu anlatımıyla, alışlagelmiş sözdiziminin epey dışındaki cümleleriyle, öyküleyiş ve kurgudaki çok şaşırtıcı yenilikleriyle edebiyat ortamımızda fırtınalar estirecek sanmıştım. Kıpırdattığı yaprak, bir iki yazarımızın önerisinden ibaret oldu. Ardından o korkunç sessizlik!

“Yaz ve Aşk Hikâyeleri'nin de kaderi aynı oldu. İstanbul'un bir dönemini, Beyaz Rus'ların İstanbul serüvenlerini, ağustos böceklerinden sırları dökülmüş bir aynaya, doğayı, nesnelere, sahneleri, şarkıları yaşatan harikulade öyküler suskunlukla karşılandı. Bu haince, ahmakça susuş,

¹⁴⁹ a.g.y.

¹⁵⁰ a.g.y.

¹⁵¹ a.g.y.

edebiyat, sanat değerlerini saygılı bir ülkede yaşasaydınız, sevinç çığılı olup çıkabilirdi.”¹⁵²

Selim İleri lise yıllarında okuyup etkilendiği Sait Faik Abasıyanık'ı da yazılarında sıkça anar. “İşte on altı on yedi yaşıma kadar Sait Faik okumamış olmama bugün şaşıyorum.” diyen İleri ilk hikâyelerinden *Hüzün Kahvesi*'ni Sait Faik'in *Mahalle Kahvesi*'nden esinlenerek yazdığını ifade eder.¹⁵³ İleri'ye göre Sait Faik'i “denizin, martıların, bireylerin hikâyecisi” olarak nitelemek eksik bir değerlendirmedir:

“Daha başlangıçta, hemen ‘Semaver’ öyküsünde; bir işçinin, çocukluğunda bir anı gibi sarındığı semaver, bize ‘içinde ne ıstırap, ne grev, ne de patron olan’ fabrikayı haber verir. ‘Sarışın amelelerin’ elleri ‘kıymettar’dır.”¹⁵⁴

Selim İleri, Sabahattin Ali ile de lise yıllarında tanışır. “Zaten çok geçmeyecek, Sait Faik ile Sabahattin Ali en sevgili yazarlarım olacaklardı. Bazı günler Sait Faik en birinci, bazı günler Sabahattin Ali. Derken pişmanlıklarla, hem Sait Faik'çi hem Sabahattin Ali'ci... Bugün de galiba öyle.” bu iki yazarın hayatındaki önemini anlatır.¹⁵⁵

Selim İleri, Sabahattin Ali'nin bütün “sanat eserinde ‘suç’ arayışlarımız dinmediğinden” eserlerinin uzunca bir süre okurla buluşturulamamasından yakınır:

“Varlık Yayınları, dizinin başına iş açar diye, Sabahattin Ali'nin ‘Sırça Köşk’ masalını 1960'ların okuruyla buluşturmaktan uzak durmuştur. “Sırça Köşk”süz Sabahattin Ali yayını olumsuz yönde eleştirenler çıkmıştı.(...) Yaşar Nabi'yi çekingenliğinden dolayı eleştiriyorlar, hatta ‘suçluyorlardı’. Suç arayış saplantısı, başka suç arayışları yol açıyordu. Suçlamak bir bakıma genlerimize işlemiş. (...) Önemli olan Sabahattin

¹⁵² Kenan Hulusi Koray'a Mektup/*Zaman*/23.10.2010

¹⁵³ Sait Faik'in Kahvesi/*Zaman*/19.03.2011

¹⁵⁴ Sait Faik'in Kahvesi/*Zaman*/19.03.2011

¹⁵⁵ Sait Faik'in Kahvesi/*Zaman*/19.03.2011

Ali'nin genç kuşaklara tanıtılmasıydı, bu büyük yazarın eserini yeniden kazanmaktı.”¹⁵⁶

Yenilikçi hikâyemizin ilk çığır açıcıları olarak kabul edilen Sait Faik ve Sabahattin Ali'nin yanında edebiyat tarihlerimiz adını pek anmasa da Memduh Şevket Esendal'ı da sayar:

“Esendal yenilikçi bir yazardır. Olanca iddiasız tutumunda, onu yeniye, farklı olana götüren, galiba büyük içtenliği, hikâyelerinde ‘edeb’ olmak endişesinden alabildiğine uzak duruşu, gerçek, has bir edebiyat adamının seçimi.

“Büyük içtenlik dedim; Esendal karşılıklı söyleşir gibi okuruyla, tatlı tatlı anlatmakta, yorumu bizimle paylaşmak istiyor... Okura kimi zaman dedikodular fısıldıyor, kimi zaman yakınıyor, sizin de dertlerinizi, kaygılarınızı dinlemeye hazır...”¹⁵⁷

Selim İleri, kadın hikâyecilerimizden Nezihe Meriç, Selçuk Baran ve Sevim Burak üzerinde de yorumlar yapar. İleri ‘Benim ilk ustalarımından biridir.’ dediği Nezihe Meriç’in hikâyeleri hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

“Nezihe Meriç, benim ilk ustalarımından biridir. Yıllar önce, herhalde kırk küsur yıl önce, Bozbulanık'ı okurken onu tanımıyordum. Yalnızca esere ve kitabın kapağına hayran olmuştum. Kasap kâğıdına basılmış özgün bir kapak. Sonra birbirinden şiirli hikâyeler sökün etti. Sözgelimi, Ümit Fakirin Ekmeği, Türk hikâyesinde bir doruktur bence.”¹⁵⁸

“*Yanık Saraylar*” kitabıyla edebiyat dünyasına giriş yapan Sevim Burak, bu ilk eseri ile edebiyat çevrelerinde çokça tartışılır. Ancak eserinin hak ettiği değeri görmediğini düşünen Sevim Burak, on yedi yıl boyunca edebiyat dünyasında uzak durur.¹⁵⁹ İleri, hakkı yenmiş bu eserin Türk hikâyeciliğinin dönemeçlerinden biri olduğunu savunur ve kitabı niçin önemseydiğini şu cümlelerle anlatır:

¹⁵⁶ Bütün Eserleri/*Zaman*/02.11.2008

¹⁵⁷ Esendal'ın İzinde/*Zaman*/02.05.2010

¹⁵⁸ Birsal'ın Evinde Bir Akşamüzeri/*Zaman*/31.03.2007

¹⁵⁹ Sevim Burak'ın İstanbul'u/*Zaman*/07.07.2007

“Sevim Burak, edebiyatımızın (hikâyemizin) en içten yazarlarından biri. Bu içtenliğine, kendiliğindenliğine rağmen içerik-biçim ilişkisinde aşırı kerte ustalaşmış. Ürünlerinde savruk bir yapıya rastlamak neredeyse olanaksız. Sanki her şey (sözcük dizimi, yerleştirimi; konuların seçimi, anlatımı; duyguların dile getirilmesi; somut insan gerçeğinin çarpıtılması, karşıtlıklarla beslenmesi ve zenginleştirilmesi) inceden inceye düşünülmüş Yanık Saraylar’da. Ancak Sevim Burak’ın içten, duyduğunca yazan bir hikâyeci olduğunu belirttim. İşte burada çok özgün bir durumla karşılaşıyoruz. Hayatı, yaşantıları, yaşantıların birlikte getirdiği ayrıntı yığını karmaşık biçimde algılıyor Sevim Burak. Yapıtındaki biçimsel özellikler, çarpıcılık amacıyla düzenlenmiyor; tersine, çarpıcı algılamanın bir sonucu oluyor. Dolayısıyla bilgiye dayalı biçimcilikte rastladığımız kurulum, Yanık Saraylar’da yok. Yazar biçimciliği de bir yaratım ögesi olarak görüyor.”¹⁶⁰

Sevim Burak’la tanışma macerasını *Kar Yağıyor Hayatıma*’da anlatan İleri, Sevim Burak’ın buradaki yazıyla gündeme gelmesine bir yandan sevinir diğer yandan üzülür:

“(…) Mutlandım: Bizim kuşağın en çok etkilendiği yazarlardan birini gençlerle tanıştırmıştım. Üzüntüme gelince, bu değerli yazarı handiyse tanıyan kalmamıştı. Çok satanlardan ötesini bilmeyen yeni zaman bir kez daha karşıma çıkmıştı. Güvençli bir iddia ile diyebilirim ki, Sevim Burak, İstanbul’un en has fantastik yazarıydı.”¹⁶¹

Selim İleri, başlangıçta ilgi devşirip unutulmaların yanında okurun ilgisini hiç çekmeyen öykücülerden de bahseder. Bunlardan biri Zeyyat Selimoğlu’dur. ‘Bir iki has’ okurun tanıdığı Zeyyat Selimoğlu ‘*Ve Karaya Vurdu Deniz*’le İleri’ye göre çok güzel bir öykü kitabına imza atar.¹⁶²

¹⁶⁰ DD, s.167

¹⁶¹ Sevim Burak’ın İstanbul’u/*Zaman*/07.07.2007

¹⁶² Romanlara Öykülere Yeni Yorumlar/*Zaman*/30.09.2012

Bugünün edebiyat ortamını ‘bağbozumu’na benzeten İleri yayıncıların da okurun da çoksatarların peşine düşüp nice değeri görmezden geldiklerini belirtir. İleri’ye göre bu ortamda yazıklanmaktan başka bir şey yapılamaz.¹⁶³

2.3.3. Şiir

Okuma serüvenine hikâyeler ve romanlarla başlayan Selim İleri, şiirden uzunca bir süre uzak durur. İlk satın aldığı şiir kitabı Atilla İlhan’ın *Sisler Bulvarı*’dır. Ancak İleri bu kitabı roman niyetine edinir. Yanlışlıkla edindiği bu kitap İleri’nin şiire bakışını değiştirir. “Şiir benim için tanrısal bir edimdi ve ben, şairleri hep öteki yazarlardan ayırdım.” diyen Selim İleri, hayatının en mutsuz, en kırık anlarında şiire sarıldığını belirtir.¹⁶⁴

2.3.3.1. Tanzimat ve Servet-i Fünun Şiiri

Selim İleri, Tanzimat dönemi Türk edebiyatı şairlerinden Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan üzerinde değerlendirmeler yapar. Tanzimat’ın diğer önemli şairlerinden Namık Kemal’in şiirleri üzerinde durmayan İleri, onun romancı ve oyun yazarı kimliğiyle ilgilenir. Tema bakımından Türk şiirinin yönünü değiştiren Şinasi, İleri’nin yazılarında kendine yer bulamaz.

Selim İleri, “Ulu Şairin Çevresinde” adlı yazısında şair-i azamlığı Cumhuriyet döneminde “ulu şair”e dönmüş olan Abdülhak Hamit Tarhan ile ilgili görüşlerini dile getirir. İleri, yazısında Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Abdülhak Hamit’le ilgili görüşlerini şöyle tespit eder:

¹⁶³ Romanlara Öykülere Yeni Yorumlar/*Zaman*/30.09.2012

¹⁶⁴ **DD**, s.50

“Vaktiyle, Tanpınar’daki ikinci bakışa değinişim: Tanpınar, Hamit’i yenilikçiliğin ilk kişileri arasında sayar. Gerçi Tanpınar, makber şairi üzerine olumsuz sayılabilecek eleştirilerde yazmıştır. Ama edebiyatımıza fırtınalar taşıdığını yadsımamıştır.”¹⁶⁵

İleri’nin de Abdülhak Hamit’le ilgili görüşleri Tanpınar’la benzer niteliktedir. İleri, Hamit’in şiire ve tiyatroya sağladığı katkıyı görmezden gelme de dilinin ağır olması nedeniyle Hamit’i eleştirir:

“Hamit’in dili bugün de bu fırtınaları hissetmemizi olanaksız kılıyor. Ağdalı, günümüz Türkçesine enikonu uzak, süslü, arkaik bir dil, Hamit’i sözlükle bile okuyamıyoruz desem yeridir.”¹⁶⁶

Recaizade Mahmut Ekrem’in şairliği üzerinde duran Selin İleri, Araba Sevdası’nın bugün okunmuyor, üzerinde değerlendirmeler yapılmıyor olmasına rağmen Recaizade’nin bazı şiirlerinin gelecekte de akılda kalacağını savunur:

“Recaizade’nin nefis bir İstanbul romanı olan Araba Sevdası bir gün yeniden okunacak mı? Bu güzel romanın, roman sanatımıza açtığı yol üzerinde Berna Moran durmuştu. İnanıyorum ki yarın yeni değerlendirmeler de yapılacak. Ne var ki ‘şair’ Recaizade, büyük olasılıkla, birer ikişer dizeleriyle hayat bulabilecek:

‘Anarım ah ile her yerde seni!’

“Oğlu Nijad’a bir içli ağıt yazmış, vaktiyle ezbere bilirdim. Hatırlamaya didindim, bölük pörçük dizeler:

‘Bu ayrılık bana pek yaman geldi pek’ ”¹⁶⁷

Selim İleri, Servet-i Fünun şairlerinden Tevfik Fikret ve Cenab Şehabettin üzerine yorumlar yapar. Bu şairlerin dillerinin eskimişliğine karşın eserlerinin inceliklerle örülü olduğunu belirten İleri, okullardaki edebiyat eğitiminin de bu sanatçıları genç kuşaklara tanıtmada yetersiz kaldığını

¹⁶⁵ Ulu Şairin Çevresinde/**Zaman**/05.04.2009

¹⁶⁶ a.g.y.

¹⁶⁷ Şiir Anıları/**Zaman**/12.04.2009

savunur. Okul kitaplarında Tevfik Fikret'e Namık Kemal'in yolunda iz süren, vatan ve hürriyet şairi portresi çizildiğini söyleyen İleri Fikret'le tanışmasını şöyle anlatır:

“Yeniyetmeliğimde şiir ve şairler evlerden, ailelerden büsbütün dışlanmamıştı. Okuryazar, orta halli her evde, hele konuklu buluşmalarda, şiirden ille söz açılırdı. Namık Kemal'in hürriyet aşkı, Fikret'in hür vicdanı, Haşim'in pek de tadına varılmamış ince şiirleri, Yahya Kemal'in o hafta Hürriyet gazetesinde yayımlanan şiiri... (...) Fikret'in bendeki iz düşümü biraz da bu ev toplantılarının kulaktan dolma bilgisinden. Bu yüzden handiyse siyasal tartışmaların odağı... Öyle diyorum, çünkü o günlerde 'Ey şanlı avcı'nın Abdülhamit'i vuramamış olması neredeyse haykırışlı konuşmalara yol açardı: Çoğu yaşamış Abdülhamit dönemini, bağıra çağıra konuşuyorlar, kimi Fikret'i, kimi Sultan Hamit'i savunuyor. Şiire kimse şiirsel değerleri için eğilmiyor.”¹⁶⁸

Selim İleri, Yahya Kemal'in itirazını kendisine daha yakın bulsa da Tevfik Fikret'in 'Sis' şiirinin sonsuz nefretinden ve bedduasından yıllarca etkilendiğini söyler.¹⁶⁹ İleri'ye göre dilinin ağdasına karşın Tevfik Fikret büyük bir ustadır.

Selim İleri, günümüzde hemen hiç okunmayan Cenab Şahabettin'in şiirlerinin inceliklerle örülü olduğunu söyler. İleri'ye göre Cenab Şahabettin, bir iki dizeyle bize bütün Servet-i Fünun romanını hediye eder:

“Cenab Şahabettin'den şu üç dize, bana, Kırık Deniz Kabukları'nın sonunda yazdığım gibi bütün bir Edebiyat-ı Cedide romanını armağan eder. O romanların hem alafranga, hem alaturka dünyasını hissederim:

Ta uzaklarda işte bir piyano

Taze parmakların temasiyle

¹⁶⁸ “Krizantem İçimde Bir Yaradır”/Radikal Kitap/05.01.2007

¹⁶⁹ a.g.y.

Ağlıyor biz hazan havasıyle...”¹⁷⁰

Görüldüğü gibi Selim İleri, Tanzimat ve Servet-i Fünun şairlerinin ağır bir dil kullandıklarını ifade etmekle birlikte bu şairlerin edebiyatımızdaki yerini görmezden gelemeyiz. İleri'nin yazılarından tespit ettiğimiz kadarıyla İleri, bu sanatçıları tenkit etmek yerine onları genç kuşaklara tanıtmayı yeğler.

2.3.3.2. Garip Şiiri

1941 yılında Oktay Rifat, Melih Cevdet ve Orhan Veli'nin şiirde basmakalıplığa, şairaneliğe başkaldıran şiirlerini “Garip” adı altında kitaplaştırmalarıyla başlayan bu akım¹⁷¹ Selim İleri'nin yazılarında dil, tema ve yapı özelliklerinden ziyade Melih Cevdet ve Oktay Rifat ile yer alır. Selim İleri, “Türk şiirinin büyük ustası” dediği Oktay Rifat'ın şairliğini “ Durulur mu Sofalarda” başlıklı yazısında teşrih masasına yatırır. 1965 sonrasında Karga ile Tilki'yi okuyup Oktay Rifat tiryakisi olan İleri, şairin diğer eserlerini de art arda edinir.

Oktay Rifat'ın şiir seyrini inceleyen İleri, onun ilk kitaplarında toplumsal duyarlılıkla yazılmış anlamı ve somut gerçekliği önceleyen masaldan, tekerlemeden İstanbul'a özgü deyim ve söyleyişlerden yararlanan şiirler yazdığını tespit eder.

Oktay Rifat, altıncı şiir kitabı *Perçemli Sokak*'la Garip şiirinin dışına çıkar. Bu kitaptaki şiirlerinde anlama sıkı sıkıya bağlı kalmaz. İleri'ye göre bu kitapta Oktay Rifat “Aşağı Yukarı” ve “Karga ile Tilki”de yer alan İstanbul kalabalığının sınıfsal tezatlarına yönelik, “hepsi usta işi, toplumcu şiirlerinden” uzak durur. *Şiirler* ve *Yeni Şiirler*'le somut gerçekliğe dayılı şiire geri dönen Oktay Rifat, İstanbul'u bitki örtüsü, kahveleri, eski sokakları ile şiirine tekrar alır. Oktay Rifat, şiirlerinde İstanbul'un ismini zikretmese de

¹⁷⁰ “İstanbul'u Terennüm Eden Mısralar” Arasında /*Zaman*/23.08.2008

¹⁷¹ Özkırımlı Atilla/25. Ölün Yıldönümünde Orhan Veli/*Milliyet Sanat*/S.158/s.4

“Oralar yine öyle besbelli: ev, loş
 Yol kuytu, yaşlı balıkçı yine bıçkın;
 Taş duvarlarından hanımelleri sarkıyor,
 Takunyalı kızlar bütün güneşe karşı
 Sakız çiğniyor yine; damlar, bulutlar
 Suda, martılar uçuşuyor yamaçta”

İleri'ye göre bu şehir “rengiyle, ruhuyla, duyusuyla” yalnızca İstanbul'dur.¹⁷² Oktay Rifat köyden kente göç edenleri, bu insanların kentlerdeki trafik konumlarını başarılı bir şekilde şiirine aktardığı gibi tarihin uzak dönemlerinden kişileri ve olayları da şiire aynı yetkinlikle taşır:

“Bu şiirlerinde Oktay Rifat, eşsiz bir yalnızlıkla Fatih'ten, Cem Sultan'dan, Hürrem Sultan ve Kanuni'den 1509 Depremi'nden izdüşümleri dile getirir. Tarihten söz açan çok başarılı şiirler. Burada Bizans'ın ve Osmanlı'nın dünyası iç içe geçmiş; şairi, kültür birikiminde bileşimci görünelere yöneltmiş.”¹⁷³

Selim İleri, Oktay Rifat'ın ilk şiirlerindeki yaşama sevincinin son şiirlerinde bulunmadığını, gençlik şiirlerinde bir güzellik olarak alımladığı İstanbul'un son dönemlerinde şairi içe çekişe yönelttiğini şu dizelerle örnekler:

“Bırakılmış, boş ev, sessiz, yaşlı sokak

¹⁷² Durulur mu Sofalarda /**Zaman**/14.07.2007

¹⁷³ Durulur mu Sofalarda /**Zaman**/14.07.2007

Tahta kapı, mor salkımın iskeleti
 Erimiş tuğla ve taş, düşmüş horasan
 Hani mangalla sedir, hani yaz, hani
 Sardunyası pencerede, nerde ışık
 Bir nehir mi var, gizli, geçmişten akan?
 Gece sessizliği belki, belki zaman
 Belki mayıs, yelkeni rüzgârlı gemi
 Kapatılmış odada şamdanla kırık
 Yaşıyor, öyle sönük, kendini baştan”

Selim İleri, “... yıldızımız hiç barışmadı. Beni ‘Genç Osmanlı Aydını’ olarak görüyordu.” dediği Melih Cevdet Anday’ı şiirleriyle hem de Murat Tek imzasıyla yazdığı romanlarıyla yazılarına konu eder.¹⁷⁴ İleri, *Çağdaşlık Sorunları* kitabındaki *Çağdaşlık ve Birey* başlıklı yazısında Melih Cevdet’in *Telgrafhane* şiirini “bireylik” değeri bakımından inceler.¹⁷⁵ İleri’ye göre bu şiir “Aydın kimdir?” sorusuna cevap verir niteliktedir:

“Uyuyamayacaksın
 Memleketin hali
 Seni seslerle uyandıracak
 Oturup yazacaksın
 Çünkü sen artık o eski sen değilsin
 Sen şimdi ıssız bir telgrafhane gibisin
 Durmadan sesler alacak
 Sesler vereceksin

¹⁷⁴ Nahid Sırrı, Deniz, Gökdelen/*Zaman*/09.09.2007

¹⁷⁵ *Çağdaşlık Sorunları*, s.16

Düzelmeden memleketin hali
 Düzelmeden dünyanın hali
 Gözüme uyku girmez ki...
 Uyuyamayacaksın
 Bir sis çanı gibi gecenin içinde
 Ta gün ışığıncaya kadar
 Vakur metin sade
 Çalacaksın.”

“Bu çok önemli şiir, bize, hemen ilk elde ‘bilinçlilik’ sorununu anımsatır. Yakup Kadri bilinçli burjuva aydınını arıyordu. Telgrafhane şiirindeki aydının artık burjuva dünya görüşüne bağlı olmadığı kesindir. O kendisi adına konuşmamaktadır; onu ilgilendiren memleketin ve dünyanın halidir. Aydının, yaşam içindeki davranışıyla ‘vakur metin sade’dir.” (İleri, 1978:17)

İleri, Melih Cevdet'in *Telgrafhane*'den sonra özellikle *Kolları Bağlı Odysseus*'la birlikte deniz ve mitoloji romantizmiyle örülü bambaşka bir âlemi tercih ettiğini savunur. İleri, Melih Cevdet'i bu şiirlerinden dolayı eleştirmektense şairin sevdiği şiirlerini anmayı yeğlediğini belirtir.¹⁷⁶ Görüldüğü gibi Selim İleri, Garip şiiriyle ilgili sistematik bir değerlendirme yapmamış, şiirlerin kendisine duyumsattıklarını okuyucusu ile paylaşmıştır.

2.3.3.3. Behçet Necatigil'in Şiiri

Selim İleri, Behçet Necatigil'i gazete yazılarında sıkça ansa da onun şiirlerini *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil* kitabında detaylı şekilde

¹⁷⁶ Nahid Sırrı, Deniz, Gökdelen/*Zaman*/09.09.2007

inceler. İleri, Necatigil'in ilk şiirlerinde Garip şiirine has alaycılık olduğunu daha sonra şairin Garip şiirini bir kenara bırakarak daha eski şairlerimizden Necip Fazıl'ın şiirine yaklaştığını sonraları ise tamamen kendisine özgü sesi yakaladığını savunur.¹⁷⁷ Genellikle alt ve üst tabakaları arasında sıkışıp kalmış orta halli insanın dramını konu edinen Necatigil şiirinde, hoşça giden bir ezilmişlik, kendini hor görme duygusu ön plana çıkar. İleri'ye göre ferdi olduğu toplumun sancıları, özellikle küçük memurun çilesi, ailelerin geçim sorunları Necatigil'i duyarlı kılar.¹⁷⁸

Necatigil'in, ilk kitabı *Kapalı Çarşı* (1945)'da duygusal olarak gelgite kapıldığını, bazen uçarı, bazen karamsar, bazen iyicil olduğunu savunan İleri'ye göre bu kitap, şairin duygusal açıdan tek zikzaklı kitabıdır.¹⁷⁹ İkinci kitabı *Çevre* (1951)'de Necatigil, halk şiirinden faydalansa da bunu üslûbunda eritir. İleri'ye göre Necatigil şiire dökmek istediği toplumsal çevreyi *Çevre*'de dile getirir:

“Dar yaşamlarda, çekingen, bezgin insanlar belirip yitecektir. Büyük kentte eriyip giden bu kişiler, onların serüvenleri dizelere geçer. Ekonomik özgürlüğüne kavuşmamış, hemen hepsi yoksul, kıt kanaat geçinen insanlar, çevrenin baskısıyla bunalırlar. Bazan daha da alt tabakalara seslenilir...” (İleri, 1999:12)

Necatigil'in “En iyi şiirlerimden biri sayarım.” dediği *Evler* şiiri toplumsal düzene duyulan kaygıyı içerir. Şair, evlerle toplumsal düzeni simgeler. Çalışmak zorunda kalan çocukları “Okul çağının kadersiz yavruları” olarak niteler. İleri'ye göre bu şiir de Necatigil'in birçok şiiri gibi sessiz çığlıklarla örülüdür.¹⁸⁰ Bu şiirle toplumcu şiire yaklaşan Necatigil, propagandacı, yüksek sesle toplumcu şiirden sanat hayatı boyunca uzak durur. Bu türden şiir sevenlerin eleştirisine maruz kalan Necatigil'e daha çok muhafazakâr kesimin yakınlık duyduğunu İleri şu cümlelerle tespit eder:

¹⁷⁷ *Kırık İnceliklerin Şairi:Behçet Necatigil*, s.8

¹⁷⁸ *KİŞ*, s.9

¹⁷⁹ *KİŞ*, s.10

¹⁸⁰ *KİŞ*, s.14

“İşin tuhafı Behçet Necatigil'in sol eğilimli söylemine yakınlık, sağ eğilimli şair ve –özellikle- eleştirmenlerden gelmiştir. Sol çevrelerde, şiiri dolayısıyla, şiirinin içeriksel bildirisi dolayısıyla zaman zaman Necatigil, yaşadığı toplumdan, yerli hayattan canlı sahneler çizdiğinden olacak, muhafazakâr yazarların da benimsediği bir şair olabirmiştir.” (İleri, 1999:15)

İleri'ye göre Necatigil'in sol söylemince eleştirilmesinin sebebi üst tabaka ile çatışma halinde olan, orta ve dar gelirli kesimi “dondurulmuş” görünümüne sokmasıdır. Necatigil'in bu tavrı benimsenmesinde “ayrıcılık sınıfın görkem ve boyun eğdiriş hırsını, toplumun çok eskilerinden gelme, kökü öyle kurutulmayacak bir düzene bağlaması” etkilidir. Yakın gelecekte orta ve dar gelirli kesim için büyük talih beklemeyen Necatigil'i bu düşüncesi eleştiriye maruz bıraksa da onu tutarlı kılar.¹⁸¹

İleri, kitapta yer alan “*Yazlık Bahçe*” şiirinden hareketle Behçet Necatigil ve Yahya Kemal'i karşılaştırır. Yahya Kemal şiirlerinde andığı sıradan insanlara uzaktan bir gözlemci gibi bakarken Behçet Necatigil onların içinde, onlardan biridir:

“Yahya Kemal, Atik-Valde'ye inen sokağı ramazan gününde, vakit iftara yaklaşırken geçer. Semtin halkı oruçludur. İnsanlar ağırbaşlı, sessiz, evlerine dönerler. Şurda bakkalda 'fıkara kızcağızları' beklemektedirler. Şair her birine saygı duymakla birlikte, semtten de, insanlardan da uzakta yabancısıdır. Biraz sonra ayrılıp gidecektir.

“Yazlık bahçeyi yaşayan şairse, orada 'emzikteki tazeler'i, filmin büyüüne kapılmış, hayatlarına hayal arayanları, okuma yazma bilmeyenleri, küçük kız çocuklarını, herkesi kendinden bilmektedir. Yazlık bahçeden az sonra çıkıp gitmeyecek, film bitince, herkesle

¹⁸¹ **KİŞ**, s.35

birlikte yola koyulacaktır. Necatigil o yazlık bahçelerden, o semtlerden, semtlerin insanlarından bir ömür boyu ayrılmayacaktır.” (İleri, 1999:17)

“Büyük kentte orta halli biriyim. Orta halli bir öğretmendir otuz yıl; şimdi orta halli bir emekli.” diyerek kendisinin de orta halli bir insan olduğunu belirten Necatigil, geniş imkânlarla sahip olmamayı şiiri için şu şekilde yorumlar: ‘Bir mutluluk. Çünkü rahatlıktan gelseydim şair falan olamazdım herhalde. Belki olurdu da kişiliksiz, tutarsız, gösteriş düşkününü bir müsvette şair olurdu...”¹⁸²

Necatigil’i şiirimiz için önemli kılan özelliklerden biri de onun şiir geçmişimizi yadsımamasıdır. Şair şiirde ve sanatta süreklilik aradığı için Divan şiirini de Halk şiirini de milli sayar. Yeni ile yetinmeyen şair geleneğe kapı açar. Yeni sözcüklerin yanında pek itibar edilmeyen ancak yaşarlığını koruyan eski sözcükleri de kullanır. Doğu ile Batı’yı harmanlayan Necatigil, İleri’nin saptayımıyla “eskiyi yenide yaşatmak” için uğraşır. Bu konuyla ilgili İleri’nin Necatigil’den yaptığı şu alıntı dikkate değerdir:

“Şiir millidir, önce dil yanıyla bu toprağa bağlıdır. Yüz yıllar yılı bu dili işlemiş usta şairlerin dil tecrübelerinden, dile kattıkları zenginlikten yararlanmak gerekir. Çok yeni kelimeler bir yana, her kelimedede, hele şiirden geliyorsa bir çağrışım gücü, bir anı zenginliği vardır. Özellikle son yıllarda Divan şairlerimizin tevriye zevki düşündürüyor beni. Hoşuma gidiyor. Anlam kaymaları, değişik çağrışımlar yaratmaktan yana, Türkçemiz ne kadar zengin! Bırakın cümle kuruluşlarını, deyimleri, türlü süsleme yollarını, bunu şunu, tek kelimedede başka başka anlamları düşündürme imkanı bile, gelenekten yararlanmak, bir geleneğe daha kapı açmaktır bence. Biçimde, söyleyişte her zaman olabilir bu.” (İleri, 1999:36)

Necatigil’e ‘ustam’ diyen Selim İleri, “olağandaki olağanüstüyü” şiirinin merkezine oturtan Necatigil’in hayatındaki önemini şu cümlelerle anlatır:

¹⁸² Küçük Ahşap Bir Dizi Evlerdi/**Zaman**/09.12.2006

“Behçet Necatigil’e nerede, ne zaman, hangi şiiriyle kapıldığımı bilemiyorum; bildiğim, o kapanış, aşka yakalanış gününden beri Behçet Necatigil’le kendi kendime konuşup durduğumdur. Hayatımın en mutsuz, en kırık anlarında elimden yalnız şiir tuttu. Böyle amansız günlerden birinde Behçet Necatigil’in şu dizeleri ile şifa buldum:

“Demirli sirklerde eğitilen hayvanlar

Yedikçe keder kamçılarını...

Ama bir dönüm gelir ölüyorduk az daha

Sanki neydi, değer mi, hem neden kaçılmıştı?” (İleri,1982:50)

2.3.3.4. II. Yeni

1940’lı yıllarda Garip’le birlikte toplumsal alana yönelen, anlamı yegâne amaç edinen Türk şiiri, II. Yeni ile rotasını anlamdan bilinçaltına çevirir. Edip Cansever, Ece Ayhan, Turgut Uyar, Cemal Süreya, İlhan Berk, Sezai Karakoç bu akımın önemli şairlerindedir.

Selim İleri *Kambiyo* şiirinden hareketle II. Yeni’nin önde gelen şairlerinden Ece Ayhan’ın şiir dilini *Düşünce ve Duyarlık* kitabındaki “*Aydının Yabancılaşması*” denemesinde irdeler. İleri, simgesel bir dille örülmüş bu şiirin anlaşılmasını “şairin, kendi söylemi açısından ‘rekabet’ piyasası dışında bir dil geliştirmeyi gerekli, giderek de zorunlu” bulmasına bağlar:

“Şairin bu tavrı, okur için başta çok yadırgatıcı gelebilir. Sözcüklerin yan yana getirilişinden belirgin anlamlar çıkarabilmek, ilk elde olası değil. Şiir, üzerinde enikonu düşündüğümüzde anlamını aktarıyor bize. Yaygın bir görüş; kitlelerle alışverişe girecek sanat yapıtının duru, açık, kolay anlaşılabilir bir dille kotarılması çerçevesinde yoğunlaşır. Oysa bu, sanatçıyı zaman içinde sanatı açısından da yabancılaşmaya

sürükleyebilir. Ece Ayhan'sa sanatçı, şair olarak varoluşunun nedenleri okur kalabalığına ulaştıracak yayıncı-dağıtımçı-kitapçı gibi birbirine organik açıdan bağlı bir düzen simgesi içinde görmek istemez; hatta buna karşı kesin ve ödünsüz bir tavır koymaktadır. Yarışmanın, rekabetin dışında kalabilmek için; şiir dilini gitgide karartır. (İleri, 1982:188)

Turgut Uyar'ı, Edip Cansever'i, İlhan Berk'i usta şairler olarak niteleyen İleri, Türk şiirinin her yeni açılımla gelişip kuvvetlendiğine inanır.

2.3.4. Anı

Türk edebiyatında anı türünün ilk örneğini Ahmet Mithat Efendi *Menfa* adlı kitabıyla verir. Onun ardından Halit Ziya, *Kırk Yıl* ve *Saray ve Ötesi* kitaplarını yayınladı. İleri Halit Ziya'nın bu kitaplarını "Aşk-ı Memnu romancısından beklendiğince birer başeser" olarak niteler.¹⁸³ Dönemin diğer önemli romancısı Mehmet Rauf'un ise anıları parça parça kalmıştır. İleri, bizdeki anının bu denli cılız kalmasını II. Abdülhamit'in uyguladığı baskıcı yönetime bağlar:

"Yazı dünyamız biyografya, anı türlerinde oldukça cılız kalmıştır. Düz yazımızın gelişim süreci nice sansürle iç içe yaşadığından, yazarlarımız yaşanmış dille getirmekten adeta kaçınmışlar. Halit Ziya Uşaklıgil gibi anı birikimlerinden her zaman yaralanmış bir edebiyat adamının ancak son dönemlerinde hatıralarını yazmış olması boşuna değil: *Kırk Yıl*, II. Abdülhamit'in sansüründen yılgın, acı yakınışlar dışı vurur."¹⁸⁴

Milli Edebiyat yazarlarımızın anı türündeki eserlerini de anan İleri, Yakup Kadri'nin siyasi anıları için "*Politikada Kırk Beş Yıl, Zoraki Diplomat, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*", kendi alanlarında yetkin eserlerdir. Çok az kitap

¹⁸³ Anılarını Yazmak/**Zaman**/22.04.2007

¹⁸⁴ Anılarını Yazmak/**Zaman**/22.04.2007

Politikada Kırk Beş Yıl ölçüsünde CHP-DP mücadelesinin anlamsızlığını ve yararsızlığını anlatır. Çok az kitapta Bayar-İnönü ya da İnönü-Menderes çekişmesinde ilkelerin değil, kişiselliğin hüküm sürdüğünü, böylesine dikkatlerle, sağduyuyla yakalarız. ‘Romancı’ gözlemi, siyaset adamının gözleminden daha güçlü çıkmış.” yorumunu yapar.¹⁸⁵

Halide Edip'in *Mor Salkımlı Ev* ve *Türkün Ateşle İmtihanı* kitapları için ‘çok sevdiğim anı kitaplarıdır’ diyen İleri, yazarın bu kitaplarıyla hoşgörü ve sağduyu okuruna hissettirdiğini savunur:

“Hoşgörü, sağduyu, zaman içinde yeni kavrayışlar... Halide Edip bir örnek oluşturabilir. Önce İngilizce yazdığı ve yayımladığı anılarında Halide Edip'in Atatürk'e kırıngınlığı çok açıktır. Otuz yıl sonra, bu anılar Türkçede iki cilt halinde yayımlanır: *Mor Salkımlı Ev* ve *Türkün Ateşle İmtihanı*. Halide Edip, Gazi'ye kırıngınlığını çoktan silip atmıştır. Yeni Türkiye'nin bir ferdi olarak kişisel kırıngınlığını değil, memleketin iyiliğini hayrını düşünmektedir...”¹⁸⁶

Milli Edebiyatın diğer bir romancısı Reşat Nuri Güntekin'de çeşitli gazete ve dergilerde anılarını yazar. Böyle önemli bir romancının anılarının hala değerlendirilmemesinin yayıncılığımız adına üzücü olduğunu söyleyen İleri Mahmut Yesari ve Aka Gündüz'ün de Reşat Nuri Güntekin ile aynı kaderi paylaştığını belirtir.¹⁸⁷

Selim İleri, bizde kurmaca ile anıyı birleştiren ilk yazarın Ziya Osman Saba olduğunu tespit eder. Ziya Osman Saba'nın yarım kalmış *Değişen İstanbul Kitabı* İleri'ye göre ‘bu haliyle de olağanüstü güzel’dir.¹⁸⁸ “Anılar yitip gitmemeli.” diyen Selim İleri “Anılar, biyografyalar, özyaşam öyküleri yararlı çalışmalardır. Gerçeklik zedelendiğinde bile yararları sona ermez. Yazan

¹⁸⁵ Anılar, Günceler/**Zaman**/03.11.2012

¹⁸⁶ Anılarını Yazmak/**Zaman**/22.04.2007

¹⁸⁷ Anılar, Günceler/**Zaman**/03.11.2012

¹⁸⁸ a.g.y.

kişinin gerçi söyleyip söylemediği, geçmişi, yaşanmışı nasıl algıladığı ortaya çıkar.” cümleleriyle bu türün ne kadar önemli olduğunu belirtir.¹⁸⁹

2.3.5. Günce

Eskiden ‘deli gibi bir roman okuru’ olan Selim İleri 1990’larda Şadan Karadeniz çevirisinden okuduğu Katherina Mansfield imzalı *Bir Hüzün Güncesi* ile güncelere ve anılara yakınlık duymaya başladığını belirtir.¹⁹⁰ Anılarda ve güncelerde yazarın ne kerte kendi olduğunu, yaşananların tıpatıp yazılmasının mümkün olup olmadığını sorgulayan İleri, *Bir Hüzün Gecesinden* yaptığı alıntıyla durumu açıklar:

“Kasım, Badesk, Fransa. Kardeşim. Sanırım yaşamın benim için sona erdiğini uzun zamandır biliyorum, ama kardeşim ölünceye dek hiçbir zaman bilincine varamamıştım ya da kabul etmemiştim bunu. Evet, gerçi o şimdi Fransa’da küçük bir romanın odasında yatıyor, bense dimdik yürüyor, güneşi, denizden esen yeli duyuyorum, ama ben de onun kadar ölüyüm. Ne şimdi, ne gelecek, hiçbir anlam taşımıyor benim için.

Aldanmışım: Kimileyin, günce sayfalarında yazarlar bütünüyle kendisi olup çıkabiliyor. Öylesi bir içtenlik Katherina Mansfield’ninkisi.”¹⁹¹

“Yazı çabasında, biyografi, otobiyografi, anı, günce türleri birbirinden ayrı olmakla birlikte, bir düzlemde birbirleriyle özdeşlik kurar: Yazar kişi geçmişle, yaşanmışlıkla ödeşmek istemektedir.” diyen Selim İleri ‘Bütün Eserleri’ başlıklı yazısında yazarların, şairlerin özel defterlerinin ölümlerin ardından yayınlanması gerekip gerekmediği sorununa değinir:

¹⁸⁹ a.g.y.

¹⁹⁰ a.g.y.

¹⁹¹ a.g.y.

“Yazarların not defterleri, tuttıkları notları çiziktirmeler ‘eser’ içerisinde yer almalı mı? Bence almalı. Çok meraklı, içine merak kurdu düşmüş okurlardanım. Hoşgörümüz, en önemlisi, edebiyatı kavrayış donanımınız arttıkça; -değiş yerindeyse- en abuk sabuk bir çiziktirmeden, yazan kişi için yepyeni anlamlar kuşanabiliriz. Geriye ne kalmışsa bence tümü yayınlanmalı. (Bir yandan da korkusunu yaşıyor olmalıyım: Geriye kalmasını istemediklerimi ikide birde yırtıp atarım. Belki kimsenin umuru olmayacak; yine de önlem almaya çalışırım...)”¹⁹²

2.3.6. Eleştiri

Selim İleri kurmaca kitaplarının yanında Kamelyasız Kadınlar, Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil, Düşünce ve Duyarlık, Çağdaşlık Sorunları gibi inceleme kitaplarına da imza atar. Bu tarz inceleme kitaplarının devamını getirmek isteyen İleri, bu tasarılarının hayalde kalmasının nedenini şöyle açıklar:

“Aşk-ı Memnu odaklı Uzun Bir Kışın Siyah Günleri yayımlandıktan sonra, Mai ve Siyah için de ayrı bir inceleme yazmak istemiştım. 1980’ler olmalı. Ahmet Cemil’in mavi düşlerden siyah gerçeklere sürüklenişi oldum bittim gönlümü çeler. Kaç kez başladım, ne yazık ki arkasını getiremedim.

“Bazan yayın evlerinin tutumu da belirleyici oluyor. Uzun Bir Siyah Kışın Günleri Yazko’da yayımlamıştı. Yazko yazarların kooperatifiydi, yazarın kendine bırakıyordu yayımlanacak eseri. Mai ve Siyah tasarımı o zamanlar çalıştığım Can Yayınları’na söyledim. Erdal Öz: ‘Biz deneme kitabı basmıyoruz.’ demekle yetindi. Yayıncının isteksizliği, tabi Yazko’nun kapanmış olması da, o incelemeden uzaklaştırmıştı beni. Hece’de söylediğim Orhan Kemal ve ‘Önce Ekmek’ incelemesi de hep yayıncı bulamayacağım endişesine kalakaldı galiba.”¹⁹³

¹⁹² Bütün Eserleri/**Zaman**/02.11.2008

¹⁹³ Hayalde Kalan Tarsılar/**Zaman**/16.09.2012

Selim İleri, sanat hayatının başlangıcında nesnel eleştiriye benimserken sonraları izlenimci (öznel) eleştiriye tercih eder. Eserlere duygusal açıdan yaklaşır. Eleştirilerini daha keyfi, daha subjektif yapar. İleri, böyle bir tavır değişikliğine gitmesinin sebebini şu cümlelerle anlatır:

“Romancı, (E.M.Forster) roman sanatını irdelerken şöyle der: ‘Bir roman için son ölçü, ona karşı duyduğumuz sevgi olacaktır; tıpkı dostlarımızın ve tanımlayamadığımız şeylerin ölçüsünün sevgi olması gibi.

“Çok hoşuma gitmişti. Galiba o günden sonra, yalnız romanda değil, her sanat eserinde tek ölçütüm bu oldu. Sevgi duymadığım bir romandan, öyküden, resimden, sinema, tiyatro yapımlarından söz açmayı artık gereksinmedim. Çeyrek yüzyıldır yalnız sevdiğim eserler için yazıyorum.”¹⁹⁴

Selim İleri beğendiği eserleri ve yazarları yazılarına konu etmesini uğraşdaşlarını düşmanı olarak görmemesine bağlar. Bu tavrı yüzünden “Niye övdün? Değer miydi?” gibi tepkilere maruz kaldığını belirten İleri, beğenmediği eserler hakkında yorum yapmama sebebini “Uğraşdaşımı potansiyel düşmanım olarak görmediğimden, son on beş yıldır, sadece ‘sevdiğim’ çalışmalardan söz açıyorum. Biliyorum, aslında çok yanlış bir tutum. Sevmediğimiz, beğenmediğimiz çalışmalar, eserler üzerinde durmak, ‘yapıcı’ tartışmalara olanak sağlar. Gelgelelim ortam o değil.” cümleleriyle günümüzdeki edebiyat ortamına bağlar.¹⁹⁵

İleri'nin gazete ve dergi yazıları incelendiğinde yazarın, unutulmaya yüz tutmuş eserleri gün yüzüne çıkarmaya çalıştığı, yeni yazarları ve kitapları okura tanıtmaya çabası içinde olduğu görülür. Doğan Hızlan, İleri'nin bu çabasını “Selim İleri, bencil bir edebiyatçı değildir, okuyucu ilgisini kendi tekeline almaya çalışmaz, aksine, eserlerinde bizi edebiyat tarihimizin büyük şair ve yazarlar ile tanıştırır...” cümleleriyle değerlendirir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ E.M.Forster ve Roman Sanatı/**Zaman**/11.05.2008

¹⁹⁵ Uğraşdaşım Düşmanımdır/**Zaman**/13.02.2011

¹⁹⁶ Kör Kedinin Merhameti/**Hürriyet**/Taha Akyol/12.04.2012

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELİM İLERİ VE GÖRSEL/DRAMATİK SANATLAR

3.1. SELİM İLERİ VE GÖRSEL SANATLAR

3.1.1. Resim

Resim sanatına verdiği önemi çeşitli vesilelerle dile getiren İleri, Münif Fehim, Şefik Bursalı, Avni Lifij, Malik Aksel, Mihri Müşfik, Zeki Faik İzer, Kemal Zeren, Balkan Naci İslimyeli, Nazmi Ziya gibi ressamlarımızı, bu ressamlarımızın sanatımıza katkılarını yazılarında sıkça anar. İleri bu sanatçılardan özellikle Avni Lifij, Malik Aksel ve ilk kadın ressamımız olan Mihri Müşfik üzerinde durur.

Çok eskilerden beri Avni Lifij'e hayranlık duyan İleri, Lifij'in poşadlarından derlenen albümü uzun zaman yanından ayırmaz. "Bu eşsiz poşadlar yalnızca bir takım anları saptamış taslaklar olarak kalmıyor. İstanbul'un bazı zamanlarını öncesiz sonrasız yaşar kılıyor." diyen Selim İleri bu taslaklardan bir 'İstanbul edebiyatı' okuduğunu belirtir.¹⁹⁷

İleri, İstanbul mimarisinde *Kuş Evleri*, *Anadolu Halk Resimleri*, *Sanat ve Folklor* gibi kitaplara imza atan, aynı zamanda çok yetenekli bir suluboya ustası olan Malik Aksel'e de yazılarında sıkça yer verir. "Ressam Malik Aksel,

¹⁹⁷ Sanatlar Arası Kardeşlik/**Zaman**/18.05.2008

her şeyden önce, suluboya ustasıdır. Öyle bir suluboya ustası ki, 'yerli kalmayı yaşamı boyunca tek değer ölçütü saymış. Bir başka büyük ustanın Nuri İyem'in kadirbilir tespitiyle 'Avrupa'da eğitim görmesine karşın, Batı özentisi duymadan, belki çok kişisel, fakat bize özgü bir resim anlayışı' yaratmış," ifadeleriyle Malik Aksel'in değerini gözler önüne seren İleri, sanatı paraya indirgeyen basın ve yayın ortamında Aksel'in unutulmuşu hatta yok edilişe itelendiğini savunur.¹⁹⁸

İleri ilk kadın ressamımız Mihri Müşfik'in adına ve acı dolu hayat hikâyesine ilk olarak Malik Aksel'in *İstanbul'un Ortası* adlı deneme kitabında rastlar. Müşfik'in İstanbul, Paris, Roma ve Amerika hattında geçen hayatı, sanata gönül vermişliği, Newyork'ta kimsesizler mezarlığında gömülü olması İleri'yi çok etkiler.¹⁹⁹

Malik Aksel'in "Hayatı bir romandan farksız olan bu zeki ve sanatkâr kadının hatıraları bile birkaç sanatseverin hafızasında kaybolmaktadır." cümlesi İleri'yi Müşfik'in hayatını senaryolaştırmaya iter. "Belleklerden yitip giden hayat gönlümü çelmişti." diyen Selim İleri Müşfik'in hayatını önce sinema için daha sonra da Halit Refiğ ile beraber dizi projesi için senaryolaştırmak istese de pahalı bir yapım olduğundan bu proje hayata geçemez.²⁰⁰ Mihri Müşfik'in hayatı daha sonra İleri'nin elinden tiyatro oyununa dönüştürülür. İleri, Mihri Müşfik'in hayatının üzerinde bunca durmasının sebebinin şöyle açıklar:

"Kültür gömleğimizi değiştirirken ya da daha inandığım bir deyişle, kültür hayatımızda yenileşmenin sentezini ararken, bugün unutulmuş, dönemlerindeyse mücadele vermiş nice kişiyle yüz yüze geliyoruz. Unutulmuşta sanırım kadınlar başı çekiyor; unutulan kadınlar öylesine çok ki. Bu yüzden Mihri Müşfik'ten bir türlü kopamadım. Mihri Müşfik: Ölü Bir

¹⁹⁸ Değeri Bilinmemiş Malik Aksel/**Zaman**/23.01.2010

¹⁹⁹ Amcazadem Mihri Müşfik/**Zaman**/16.06.2010

²⁰⁰ Hayal ve Hakikat Çerçevesinde/**Zaman**/22.10.2011

Kelebek oyunu bir gönül borcunun -karınca kararınca- ödenmesi için yazıldı.”²⁰¹

Selim İleri, yazılarında edebiyat ve resim sanatlarının arasındaki ilişkiye de değinir. “Öyleyken resim sanatından da çok yararlandığımı, çok beslendiğimi mutlaka belirtmeliyim. Özellikle kendi resim sanatımızdan. Kimi ressamlarımız yazdıklarına adeta kılavuz oldu.” cümleleriyle resmin sanatındaki önemini anlatan İleri 19. yüzyılın ikinci yarısında yetişen yazarlarımızın resim sanatına karşı ilgisiz olduklarını, Cumhuriyet dönemindeyse yazarlarımızın resimden ‘istekle’ söz açtiklerini tespit eder:

“(…) Eylül, baştan sona, Boğaziçi tasvirleriyle donanmış olmasına rağmen, resimle öz kardeşlik kurmaktan sanki kaçınmış. Renkler, şekiller sözcüklere geçmiş, fakat peyzaj edebiyatın dışında aranmamış, Halit Ziya Uşaklıgil’in anılarında da bu böyledir. Büyük usta kendisini etkilemiş olan çeviri öyküleri bile anar, resim ise bu yazıcılığa hiçbir şekilde nüfus etmez.

“Edebiyatımızın resimden istekle söz açışı, Cumhuriyet dönemindedir. Başu Tanpınar çekiyor. Tanpınar’ın bazı önemli sergiler dolayısıyla yazdığı yazılar bugün klasik bir nitelik edinebilmiştir. Nahid Sırrı’nın da çok güzel resim yazıları var. Kendisi de ressam olan Malik Aksel’i elbette unutmuyorum. Ahmet Haşim ise birçok yazısında ressam kimliği kuşanıyor, yazı mı harikulade bir estamp mı, karar vermek güç.”²⁰²

İleri, “Edebiyatla beslenmiş resmin resimlik değerinden ille yitirdiğine” inanıldığı için ressamlarımızın da edebiyatla ilişki kuramadıklarını, Münif Fehim ve Malik Aksel gibi ressamlarımızın sırf bu yüzden eleştirmenlerce küçümsediğini savunur:

“Genel çizgide bir çekingenlik karşımıza çıkıyor. Ressamlarımız edebiyatın saf dışı bırakılmasıyla özgürlük kazandıklarını düşünüyorlar. Edebiyat için de geçerli: Edebiyatçılarımız resim sanatı üzerinde yoğun

²⁰¹ Amcazadem Mihri Müşfik/**Zaman**/16.06.2010

²⁰² Sanatlar Arası Kardeşlik/**Zaman**/18.05.2008

biçimde durmuyorlar. Duranlar, Ferit Edgü, Enis Batur, Ahmet Oktay. Ama çoğu yazarın, ne dünün ne bugünün resmiyle gönül bağı var.”²⁰³

Resim sanatından faydalanmayı ‘sanatlar arası kardeşlik’ olarak niteleyen İleri, etkilendiği, kendisine esin kaynağı olan ressamı şöyle sıralar:

“Kendi adıma, resim sanatına borçlarının ödenemeyeceğini söyleyebilirim. Nazmi Ziya, Hamit Görele, Şefik Bursalı, İbrahim Safi birçok İstanbul yazılarımda kılavuzum oldular, esin kaynağım, yola çıkış kaynağım. Ayetullah Sümer’in Mehmet Ali Laga'nın İstanbul resimlerinde iz sürdüm. Burhan Uygur arkadaşım; onun resimlerinden bir yazış tarzı edinmeye çalıştım...”²⁰⁴

3.2. SELİM İLERİ VE DRAMATİK SANATLAR

3.2.1. Tiyatro

3.2.1.1. Tanzimat ve Servet-i Fünun Tiyatrosu

Türk tiyatrosunun ilk örneğini 1859 yılında Şinasi, *Şair Evlenmesi* adlı töre komedisi türündeki eseriyle verir. Şinasi'nin ardından Namık Kemal telif oyunları, Ahmet Vefik Paşa Moliere'den yaptığı çeviri ve adaptelerle, Abdülhak Hamit Tarhan okuma tiyatrosu denebilecek oyunları Türk tiyatrosuna hizmet eder. Selim İleri, Şinasi'nin tiyatro çabasını yenilik arayışı içinde olmasından dolayı takdir etse de bu dönem oyun yazarlarından en çok Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan üzerinde durur.

²⁰³ a.g.y.

²⁰⁴ a.g.y.

İleri, Namık Kemal'in tiyatro oyunlarını '*Kamelyasız Kadınlar*' adlı yazısında irdeler. *Vatan Yahut Silistre* oyunu "imparatorluk başkentinde o güne değin görülmemiş bir heyecan" uyandırır.²⁰⁵ Oyunun sahnelemesinden sonra Magosa'ya sürülen Namık Kemal, *Kamelyasız Kadınlar* yazısının asıl konusu olan *Akif Bey*'i orada yazar. *Akif Bey* ve *İntibah* kadın karakterler ve tasvirler yönünden birbirine çok benzer. İleri, bu durumun 'Namık Kemal'in yaratıcı yazarlığındaki kısırlığın' göstergesi olduğunu görüşündedir.²⁰⁶

Bununla birlikte Namık Kemal, tiyatro oyunlarında 'ayrıkçı' tipleri kaleme alır. *Akif Bey*'deki Dilruba şehvetli ve hırsıyla, *Kara Bela*'daki haremağası Ahşid, cinsel yaşamı ile ayrıkçıdır. *Celaleddin Harzemşah* gibi tarihlerin "acımasızlığının yanında çok yönlü sapkınlığından" söz açtığı birinin Namık Kemal'in oyununda 'gerçek bir kahraman' gibi gösterilmesini de İleri, hayli ilginç bulur.²⁰⁷

İleri'nin Namık Kemal'in oyunlarında tespit ettiği diğer bir özellik de ölümlerin ve oç almaların hep can çekişerek yaşanmasıdır. İleri'ye göre Namık Kemal'de "can çekişerek ölmek ya da can çekiştirerek ağır ağır öldürmek girişimleri" bir "saplantı" halini almıştır. Namık Kemal'in oyunlarında tutku, şiddet ve kanı beraberinde getirir.²⁰⁸ Kadın ve erkek arasındaki ilişkinin ve zıtlığın yazarı hep kanlı sayfalara sürüklendiğini belirten İleri, *Akif Bey* ve *Kara Bela* gibi oyunların insanoğlundaki cinsel karmaşayı yansıtan ilk cesur adımlar olduğunu savunur.²⁰⁹

İleri'nin oyunları üzerine yorum yaptığı bir diğer isim de Abdülhak Hamit Tarhan'dır. Lise yıllarında işledikleri *Finten*'i, öğretmeni Rauf Mutluay'ın alaya alarak anlattığını, aradan yıllar geçtikten sonra Ahmet Muhip Dıranas'ın sadeleştirmesinden aynı eseri okuduğunda 'donakaldığını' belirten İleri, "çılgınlığa varan karmaşık ruh çözümlenmeleri, cinsel tutkusu, bir opera görkemindeki abartık dünyasıyla" *Finten*'in tiyatromuzun başyapıtlarından

²⁰⁵ **KK**, s.50

²⁰⁶ **KK**, s.57

²⁰⁷ **KK**, s.86

²⁰⁸ **KK**, s.85

²⁰⁹ Sanat ve Politika/**Zaman**/21.01.2007

biri olduğunu savunur.²¹⁰ İnci Enginün'ün hazırladığı Hamid Külliyyatını okuyucularına tavsiye eden İleri, Hamid'in tiyatrolarıyla ilgili Enginün'ün yaptığı değerlendirmeyi okuyucusuyla paylaşır: "Cünun-u Aşk ve Yabancı Dostlar Abdülhak Hamit'in coşkun duygularını dile getiren eserlerdir. Yaşlanan şair artık cinsi gücünün azaldığını görmektedir ve bu onu dehşete düşürür, ömrü boyunca korktuğu, tiksindiği ölüm de yaklaşmıştır." İleri'ye göre bu oyunlar dillerinin ve sahne tekniklerinin eskimişliğine rağmen benzersizlerdir.²¹¹

İleri, 20. yüzyılın başlangıcındaki tiyatro hayatımızı "Sanat ve Politika" yazısında irdeler.²¹² Reşat Nuri'nin "Dramı, komedisi, operası, opereti, kantosu, kuvartosu ile bir sürü tiyatroya tesadüf edeceksiniz... Zilli davullar, fenerli ilanlar, bayraklı resimlerden kurulmuş para tuzakları mütemadiyen işliyor, adam avlıyor. Kimisinde boya fırçasına dalıp çıkmış hissini veren yarı çıplak yosmalar gerdan kırıyor, kimisinde sarhoşluktan dili dolaşan zibidiler zafer tiradları okuyor, kimisinde komik efendiler gaz tenekesi ve tavan süpürgesiyle bir takım biçareleri döverek halkı eğlendiriyor..." cümleleriyle dönemin tiyatro hayatını gözler önüne seren İleri, "bu salaş tiyatro üslubu"nun oluşmasını oyun yazarlarının sürgün edilmesine, yazılan oyunların yönetimce kışkırtıcı bulunmasından dolayı oyun yazarlığının engellenmesine bağlar.²¹³

3.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu

Küçük yaşlardan itibaren sinema ve tiyatro ilgi duyan İleri, Cumhuriyet'ten sonraki tiyatromuzu Afife Jale, Vasfi Rıza Zobu, Yıldız ve Müşfik Kenter, Gazanfer Özcan ve Gönül Ülkü gibi tiyatro sanatçılarımız üzerinden değerlendirir.

²¹⁰ Ulu Şairin Çevresinde/**Zaman**/05.04.2009

²¹¹ Ulu Şairin Çevresinde/**Zaman**/05.04.2009

²¹² Sanat ve Politika/**Zaman**/21.01.2007

²¹³ Sanat ve Politika/**Zaman**/15.07.2007

Unutulmuşta ilk sıranın hep kadınlarda olduğunu belirten İleri, sahneye çıkan ilk Türk Müslüman kadın tiyatro oyuncumuz Afife Jale ve onun trajik yaşamını sık sık yazılarına konu eder. İleri'ye göre Afife Jale 'toplumsal hayatımızda bir simge'dir.²¹⁴ Osmanlı döneminde başlayan oyunculuk hayatı birtakım engellemeler, kıskançlıklar sonucu kısa ömürlü olur. Baskı altında kalan Afife Jale uyuşturucuda teselli arar. Cumhuriyet'le beraber sanat hayatına özgürlük gelse de Afife Jale, kendini toparlayamaz. Birkaç sahne girişimi ve mutsuz bir evliliğin ardından akıl hastanesine kaldırılır. Afife Jale'nin bu "tek kişilik faciasının" gündeme gelmemesinin sebebi İleri'ye göre "kimliğini yitirmiş, yeni bir kimlik de edinmemiş toplumlarda sahiciliğin" değer taşımasıdır.²¹⁵

Selim İleri'nin değerini yadsımadığı bir diğer tiyatro sanatçısı da Vasfi Rıza Zobu'dur. Hem komedyenliği hem de dram oyunculuğuyla Vasfi Rıza Zobu İleri'ye göre Türk halkına tiyatroyu yürekten sevdirebilir.²¹⁶ İleri, Vasfi Rıza Zobu'nun oyunculuk anlayışının çağını doldurmuş olduğu eleştirisine katılmadığını "Abartarak mı oynuyordu Vasfi Rıza? Sanmıyorum. Kendini kaptırmış oynuyordu, sahiciydi, aradan mesafeyi çekmişti. Galiba şu söylenebilir: Seyirciyi 'ağlatmak' için oynuyordu, tıpkı, 'güldürmek' için oynadığı gibi. Şimdilerin 'beden dili'nden, 'yabancılaştırma etkisi'nden habersiz kalmayı yeğlemiş bir oyunculuktu bu. Canlandırış sırlarını, belki gelenekten edinmişti. Ama bir üsluptu, asla yadsınamayacak bir üslup." cümleleriyle ortaya koyar. Bu üslubun tiyatro seyircisi yetiştirdiğini söyleyen İleri, kendisinin de o üslupla yetiştiğini belirtir.²¹⁷

İleri, 1917'den 1980'e kadarki tiyatro serüvenimizi anlatan Vasfi Rıza Zobu'nun anı kitapları, *O Günden Bugüne* ve *Uzun Hikâyenin Sonu*'nu okuyucularına tavsiye eder.²¹⁸

²¹⁴ Kimliğini Yitirmek/*Zaman*/25.05.2008

²¹⁵ Kimliğini Yitirmek/*Zaman*/25.05.2008

²¹⁶ Vasfi Rıza Zobu Üzerine/*Zaman*/14.12.2008

²¹⁷ Vasfi Rıza Zobu Üzerine/*Zaman*/14.12.2008

²¹⁸ Vasfi Rıza Zobu Üzerine/*Zaman*/14.12.2008

Türk tiyatrosunun iki emektarı Yıldız ve Müşfik Kenter de, İleri'nin yazılarında sıkça anılır. Yıldız Kenter'i "Türk tiyatrosunun büyük ustası" olarak niteleyen İleri, Müşfik Kenter için 'gerçek bir aktör' ifadesini kullanır.²¹⁹ Müşfik Kenter'in "inanılmaz bir Shakespeare oyuncusu" olduğunu belirten İleri yerli ya da yabancı izlediği hiçbir oyuncunun Hamlet'i Kenter kadar derinlikli oynayamadığını vurgular.²²⁰

Başlangıcından günümüze Türk tiyatrosunun incelenmesi gereken bir alan olduğunu belirten İleri, okuyucularına Niyazi Akı'nın hazırladığı Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi'ni okumalarını salık verir. Görüldüğü gibi İleri, sanat taklidi her şeyin öne çıktığı, "özlü sanatın her politik eğilimden üvey evlat muamelesi gördüğü"²²¹ toplumumuzda gerçek sanatı ve sanatçıyı gündemde tutmaya çalışır.

3.2.2. Opera

"Sevgili ustam Atilla İlhan'la anlaşamadığımız konuydu: Operayı ne kadar çok sevdiğimi bilir, sarakaya alır, 'Aman benden irak olsun. Zulüm, zulüm! ...' derdi, sonraları, 'Türk insanından irak olsun. Zulüm zulüm! ...' demeye başladı. Opera sevgim yüzünden neredeyse komprador burjuvazinin temsilcileri arasında yer alacaktım..." cümleleriyle operaya olan sevgisini ve karşılaştığı tepkiyi anlatan İleri "Opera Kimin Müziği" başlıklı yazısında operanın Türkiye'de neden sevilip benimsenmediği üstünde durur.²²²

Cumhuriyet'le birlikte hayatımızın her alanında olduğu gibi müzik alanında da alaturka-alafranga karşı karşıya getirilir. Alaturka müziği küçümsemek ilericilik olarak değerlendirilir. Sarhoş sofrası müziğine indirgenen alaturkanın müzik sanatının içindeki yeri algılanamaz. Alaturka bir

²¹⁹ Gerçek Bir Aktör/**Zaman**/25.08.2012

²²⁰ Gerçek Bir Aktör/**Zaman**/25.08.2012

²²¹ Sanat ve Politika/**Zaman**/15.07.2007

²²² Opera Kimin Müziği/**Zaman**/10.06.2007

takım yasaklara, kısıtlamalara maruz kalır. Dönemin sağduyulu sanatçıları alaturkaya bu denli baskı yapılırsa alafranga müziğin bizde sevilmeceğini dile getirirler ancak bu önemli yorumlar değerlendirilemez. “Çok sevdiğim opera belki bu yüzden Türk toplumunda başlı başına bir alay konusu olmuş. Geçmişte bir Kaynanalar dizisi vardı. Orada, değerli bir opera sanatçısı, Sevda Aydan, ikide birde, daha doğrusu yerli yersiz aryalar söylüyor; büyük çoğunluğun kahkahalarla gülmesini sağlıyordu. Opera şimdi güldürücü unsur olmuştu.” diyen İleri, yasaklanmaların, engellemelerin, küçümsemenin toplumsal hayatımızdaki sıkıntıları daha uzun vadeye yaydığını savunur:

“Garp müziği ve şark müziği birbirinin düşmanı haline getirilmeseydi, müzik sanatının enginliği, çeşitliliği alımlansaydı, toplumsal hayatımız bazı sıkıntılarını belki daha hafif atlatabilirdi.

“Olanca zenginliği ve -bir kez vurgulamak istiyorum- çeşitliliğiyle müzik sanatı herkes için. Bütün sanatlar herkes için. Bir topluma opera sevdirmenin yordamı, herhalde, askeri bando konserli yabancı kumpanyalı teklif olmamalı.”²²³

3.2.3. Sinema

Selim İleri, anılarında, gazete ve dergi yazılarında, denemelerinde sıkça sinemadan ve sinemanın kitleler üzerindeki etkisinden bahseder. “Sinemanın olanakları, kitle üzerindeki derin etkisi, çok gelişkin bir sanat olması”²²⁴ bu sanatın -özellikle de- Yeşilçam’ın İleri’nin yazılarında yer bulmasını sağlar. “1960’lar İstanbul’unda Beyoğlu yakasında, Türk filmi oynatan sinema salonları kısıtlıydı. Okuryazar geçinen kesimler, Türk filmine gitmez, yerli sinemayı küçümser, küçümseyişini de bir okuryazarlık göstergesi sayardı.

²²³ Opera Kimin Müziği/**Zaman**/10.06.2007

²²⁴ Opera Kimin Müziği/**Zaman**/10.06.2007

Ben Türk filmlerine bayılırdım.”²²⁵ diyen Selim İleri, izlediği bu filmlerin etkisiyle ergenlik günlerinde sinema oyuncusu olmak ister. Ancak “ne uzun boylu, ne atletik, ne açık kumral dalgalı saçlı, ne yeşil gözlü”²²⁶ olan İleri, bu ülküsünden vazgeçip artık sadece seyirci olmaya karar verir:

“Beyoğlu'nda Lale, Lüks, Saray, Pangaltı'da İnci, Kurtuluş'ta Yeni Atlas, Şişli'de Kervan, her hafta koşturduğum sinema salonlarıydı. Öylesine tutkundum ki Türk sinemasına, eski filmleri kaçırmamanın bir yolunu bulurdum. (...) sonraları Sinematek'in sağladığı olanakla, iyice eskileri, en eskileri de seyrettim. Muhsin Ertuğrul sinemasını az çok bilirim. Şehvet Kurbanı, Kahveci Güzeli, Aysel Bataklı Damın Kızı...”²²⁷

Yetişme yıllarında Amerikan filmlerinin revaçta olduğunu, Türk filmi gösteren sinemaların pek az olduğunu dile getiren İleri, “üzerindeki nice etkisine” rağmen “Beyoğlu sinemalarında izlediğimiz yabancı filmlerin afişlerinde, bir türlü aynı gönül çekiciliğini, değişik yerindeyse, aynı sıcaklığı” bulamaz.²²⁸ “Türk sinemasını var edenler, şimdi bana öyle geliyor ki, bütün ülkeye sevgi ve iyilik aşılamlıdır. Geçmiş günlerin filmleri handiyse tılsımlıydı. Öyle bir tılsım ki, kötülüğü durdurabiliyordu.”²²⁹ cümleleriyle Yeşilçam'ın başlangıç dönemlerindeki filmleri samimiyet ve ince duyarlıklar taşmaları yönünden takdir eder.

Sinema serüvenine Halit Refiğ'in önerisiyle 1970'lerde başlayan İleri, ilk girişiminde başarısızlığa uğrasa da Halit Refiğ'in “yüce gönüllülüğü” sayesinde Türk sinemasının büyük ustaları Atıf Yılmaz, Lütfi Ömer Akad gibi isimlerle tanışır.²³⁰ “İnsan olmayı ondan öğrendim” dediği Akad'a Zümrüt filmi ile başlayan hayranlığı *Vesikalı Yarım*'le doruğa ulaşan İleri, Akad'ı ‘Türk sinemasının en büyüğü’ *Vesikalı Yarım*'i ise ‘Türk sinemasının unutulmaz bir başyapıtı’ olarak niteler.²³¹ İngiliz yazarı Graham Greene'in *A Gun For Sale*

²²⁵ Hatırladığım Türk Filmleri/**Zaman**/01.03.2008

²²⁶ a.g.y

²²⁷ a.g.y

²²⁸ a.g.y

²²⁹ a.g.y

²³⁰ Hatırladığım Türk Filmleri/**Zaman**/01.03.2008

²³¹ Türk Sinemasının En Büyüğü/**Zaman**/26.11.2011

adlı romanını Akad'la birlikte *Yaralı Kurt* adı ile senaryolaştıran İleri, Akad'tan senaryo yazmanın gereklerini, inceliklerini öğrenir.²³²

L. Ömer Akad'ın ölümünün ardından hep *Düğün*, *Diyet*, *Gelin* ve Yılmaz Güney'li filmlerinin hatırlanması, dar yapımlarla gerçekleştirdiği filmlerinin anılmamasından yakınan İleri, "Akad'ın Filmleri" başlıklı yazısında *Öldüren Şehir* (1954), *Beyaz Mendil* (1955), *Kalbimin Şarkısı* (1955), *Yalnızlar Rıhtımı* (1959), *Yangın Var* (1960), *Üç Tekerlekli Bisiklet* (1962) gibi kıyıda köşede kalmış, eleştirmenlerin dikkatini çekmemiş Akad filmlerini gündeme getirmeye gayret eder.²³³ İleri'ye göre Akad usta bir yönetmendir ve ustalığı sayesinde okumuş kesimin, hatta kendisinin de, hoşlanmadığı melodrama *Seninle Ölmek İstiyorum* (1968) filmiyle toplumsal çelişki, paranın gücü, 'para düzeninin kıştırdığı' birey gibi melodramın kolayca kaldıramayacağı gerçeklikler yükler.²³⁴ İleri'ye göre bu dünyadan sessiz sedasız ayrılan L. Ömer Akad 'Türk sinemasının yüz aklarından' biridir.²³⁵

İleri'nin ustalığına saygı duyduğu bir diğer yönetmen de Metin Erksan'dır. Erksan'ın ilk olarak *Acı Hayat* filmini izleyen İleri, bu filmin kendisinde oluşturduğu etkiyi *Cumartesi Yalnızlığı* öyküsünde duyumsatır.²³⁶ 1960'ların en gözde yönetmenlerinden olan Metin Erksan'ın *Dokuz Dağın Efesi*, *Gecelerin Ötesi*, *Şoför Nebahat* gibi filmlerini beğeniyle izleyen İleri, Yılanların Öcü ve yurtdışında ödül kazanan *Susuz Yaz* filmlerini beğenmez. İleri, bunun sebebini "... 'köy romanı'ndan hoşlanmadığım gibi, 'köy filmi'nden de hoşlanmıyordum." cümlesiyle açıklar.²³⁷

İleri, Metin Erksan'ın '*Sevmek Zamanı*' gibi efsane filmlerinin ticari başarıya ulaşamaması yüzünden Zeki Müren'li Emel Sayın'lı 'iş filmleri' çektiğini belirtir. İleri'ye göre ünlü yönetmen bu filmleriyle 'ilkel seyircinin zevkine, beklentisine karşılık vermenin ne kadar kolay, sıradan bir gayret olduğunu' göstererek 'kavrayışsız seyirciyle' alay eder. Sanat yönü ağır basan

²³² Türk Sinemasının En Büyüğü/*Zaman*/26.11.2011

²³³ Akad'ın Filmleri/*Zaman*/04.12.2011

²³⁴ Akad'ın Son Dönemi/*Zaman*/11.12.2011

²³⁵ Akad'ın Son Dönemi/*Zaman*/11.12.2011

²³⁶ Metin Erksan İçin/*Zaman*/02.09.2012

²³⁷ Metin Erksan İçin/*Zaman*/02.09.2012

filmlerinin ticari başarısızlığı Metin Erksan'ı hırçınlığa, alaycılığa ve geri çekilişe iter.²³⁸

Türk sinemasının temelini melodram üzerine kurulu olduğunu savunan İleri, sinemamızın birden bire rota değiştirip sosyal içerikli filmlere yönelmesini yadırgar. İleri'ye göre bu tarz filmlere 'evrimsiz' geçilmiştir. Hiçbir ön çalışma yapılmadan, seyircinin hazır bulunuşluğu değerlendirilmeden yapılan bu değişim Türk sinemasının izleyici kaybetmesine neden olur, bu da sinemamızı darboğaza sokar:

“Türk sinemasının, kendisinin bulup uydurduğu, hiçbir anlam taşımayan, hiçbir terim değeri taşımayan ‘sosyal içerikli filmler’ dönemiyle çehre değiştirmiştir. Bu tabirin yaygınlaşması, herkesin birörnek diyaloglar kurmasına yol açmıştır. Sosyal içerikler, elbette yine tırnak içinde sosyal içerikler, çok ilginçtir, kitleyi cezp etmiyor.”²³⁹

Kendi yazdığı senaryoları da değerlendiren Selim İleri, “geçmiş günlerin filmlerinden edindiklerini” birkaç senaryosunda ödemeye çalışır. Bu esintilerle ‘*Bir Demet Menekşe*’yi yazar. Kendi deyimiyle yirmi yıl kadar hep aynı senaryonun etrafında dolaşıp durur. İleri'nin *Kırık Bir Aşk Hikâyesi* ve Türkan Şoray için kaleme aldığı *Seni Kalbime Gömdüm* en sevdiği senaryolarıdır.²⁴⁰

²³⁸ Metin Erksan İçin/*Zaman*/02.09.2012

²³⁹ Hatırladığım Türk Filmleri/*Zaman*/01.03.2008

²⁴⁰ Hatırladığım Türk Filmleri/*Zaman*/01.03.2008

SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, Selim İleri'nin sanat ve edebiyat meseleleri hakkındaki yorumlarından hareketle ulaşılan çıkarımları şöyle özetlemek mümkündür:

Sanat eserinin değeri anlattığı olayların ya da ele aldığı kişilerin gerçek yaşamdan alınıp alınmamasıyla ölçülemez. Zira yaşamın gerçekliği hiçbir zaman tüm yapısıyla sanatın gerçekliği olamaz. Gerçeği anlatmak sanatın amacı olmadığı gibi, eserin değerini de arttırmaz. Yazar bu görüşlerini örneklerle savunmuş, sanatın sadece sanat değeri üzerinde durmayan, ticari kaygılarla gerçeklik ögesini ön plana çıkaran zihniyeti tenkit etmiştir.

Törel baskılar, sanatçının yaratımsal verimine ket vurur. Baskı altında olan sanatçı söylemek istedikleri ile törenin beklentileri arasında sıkışıp kalır. Oysa ahlak göreceli bir kavramdır ve sanat eseri özgür ortamda yaratılmalıdır. Tanzimat'tan bu güne kadar törel baskının sanatçılarımızı bu denli etki altına almasının sebebi sanatı sevip, önemini fark eden nesillerin yetiştirilememesidir. Bu durumdan eğitim sistemimizi sorumlu tutan İleri eğitim sistemimizin sanatı hayatın kılığında var edememesini eleştirir.

Çalışmada Selim İleri'nin edebiyat tarihimiz hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. İleri'nin edebiyat tarihini değerlendirmesinde yazarları ve eserleri kavramak, alımladıklarını yazılar aracılığıyla okuyucuyla paylaşmak, yepyeni yorumlarla dünkü edebiyatımızı bugün de yaşar kılmak ereği hâkimdir. İleri, eli kalem tutan herkes için dünkü edebiyatımız üzerinde durmanın bir görev olduğu görüşündedir. Edebiyat geçmişimizi ve dünkü yazarlarımızı hor görüp aşağılamanın mirasyedi savurganlığı olduğunu belirten İleri, eleştiri adı altında dünkü değerlerimize saldıranları tenkit eder.

Selim İleri, Tanzimat dönemi Türk edebiyatının özelliklerini Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Samipaşazade Sezai ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın sanat anlayışlarından yola çıkarak teşrih masasına yatırır. Hem sağ hem de sol kesim tarafından küçümsenen Tanzimat sanatçılarının değerlerinin

yadsınması İleri'nin tenkit oklarına hedef olur. Çünkü bu sanatçılar her türlü özgürlük mücadelesi içinde eserlerini oluşturmuş, Türk edebiyatının bugünkü düzeyine gelmesine katkı sağlamışlardır.

Servet-i Fünun edebiyatı hakkında da yorumlar yapan İleri, bu dönem sanatçıları eserlerini değerlendirirken dönemdeki siyasi durumu göz önünde bulundurur. Toplumdan kopuk, aşırı bireyselci tavırlarından dolayı eleştirilen Servet-i Fünun sanatçılarının bu tavrı benimsemelerinin ardında siyasal baskılar vardır. Baskı düzeni, yeniyi ve ileriye fark ettiği bu edebiyata düşman kesilir. Dolayısıyla sanatçılar kendilerini ifade etme özgürlüğünden mahrum kalır. Bu sanatçıların edebiyatımıza getirdiği yenilikler –dillerinin ağdasına rağmen- kendilerini ölümsüz kılacaktır.

Çalışmada Selim İleri'nin edebiyat tarihimiz hakkında genel yorumlarının yanı sıra edebi türlere ilişkin görüşleri de yer almaktadır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadarki romanımızı mercek altına alan İleri, öne çıkan eserlerin yanında bilinmeyen ya da unutulmuş eserleri gün yüzüne çıkarmaya çalışır. İleri'nin romanlar üzerindeki değerlendirmelerine bakıldığında haksızca eleştirildiğini düşündüğü yazar ve eserlere daha çok önem verdiği, yeni çıkan yazarları desteklediği görülür.

Sanat hayatına 1968'de Cumartesi Yalnızlığı adlı öykü kitabı ile giren İleri, yazılarında Türk hikâyeciliğinin gelişim safhalarını inceler. İleri, hikâyeye türünün bizde, Samipaşazade Sezai sayesinde, roman gibi sarsıntılı dönemler geçirmedeğini, ilk eserlerden itibaren bu türde yetkin örnekler verildiğini savunur. Hikâyeyi başlı başına bir tür olarak kabul eden İleri, bu türü romana ulaşmak için bir basamak olarak kullanan zihniyeti tenkit eder.

Şiir yazmayı tanrısal bir edim olarak değerlendiren İleri, Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar Türk şiirinin seyrini yazılarına konu eder. Tanzimat şairlerinden Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit üzerinde duran İleri Recai'nin oğlu için yazdığı birkaç mısra ile yaşarlığını koruyacağı, ama Hamit'in olanca yeniliğine rağmen arkaik dili dolayısıyla günümüz edebiyatından uzak düştüğü görüşündedir. Serveti Fünun

şairlerinden Tevfik Fikret, dilinin ağdasına rağmen İleri için büyük bir ustadır. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde İleri'nin Garip ve II. Yeni şiiri üzerinde yaptığı değerlendirmelerden hareketle bu iki tarzı da beğendiği söylenebilir.

Çalışmada edebi türlerin yanında İleri'nin görsel ve dramatik sanatlar üzerine yaptığı yorumlara da değinilmiştir. Böylece yazarın çok yönlülüğünün tanıtılması amaçlanmıştır.

İleri'nin kurmaca dışı kitapları, gazete ve dergi yazıları incelendiğinde yazarın gençlere edebiyatımızı sevdirmek, edebiyat tarihimizdeki değerleri anlatmak, güncel edebiyatın verimlerini okura bildirmek suretiyle daha çok kitap tanııtma yazısı olarak adlandırabileceğimiz yazılar kaleme aldığı saptanmıştır. İleri eleştiride önceleri nesnel yaklaşım kullanır. Daha sonra Forster'ın Roman Sanatı'nı okuduktan sonra izlenimci (öznel) eleştiriyi benimser. Eserlere bakışının merkezine sevgiyi yerleştirir. Eleştirilerinde kişisel zevk ve beğenileri ön planda tutar. Yalnızca sevip değer verdiği, gündemde tutmak istediği eserler ve sanatçılar hakkında yorum yapmaya başlar. Sevmediği, beğenmediği çalışmalar ve eserler üzerinde durmanın, yapıcı tartışmalara olanak sağladığının farkında olsa da günümüzdeki edebiyat ortamının yozluğundan dolayı bu tarz tartışmalardan, polemiklerden uzak durur.

KAYNAKÇA

1. Selim İleri'nin Eserleri:

1.1. Selim İleri'nin Kitapları

Annem İçin, İst., Everest Yay., 9. bs. 2009a.

Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri, İst., Yazko Yay., 1. bs. 1981

Biten (İki) Yüzyıl, İst., Kaf Yay., 1. bs., 1999

Çağdaşlık Sorunları, İst., Günebakan Yay., 1. bs. 1978

Düşünce ve Duyarlık, İst., Adam Yay., 1. bs. 1982

İlk Gençlik Çağına Öyküler 1, İst., Everest Yay., 15. bs., 2011

İlk Gençlik Çağına Öyküler 2, İst., Everest Yay., 14. bs., 2010

İstanbul Hatıralar Kolonyası, İst., Doğan Kitap Yay., 3. bs., 2008

İstanbul İlk Romanımda Leylak, İst., Everest Yay., 1. bs., 2009

İstanbul Seni Unutmadım, İst., Everest Yay., 1. bs., 2012

Kamelyasız Kadınlar, İst., Doğan Yay., 6.bs., 2007.

Kar Yağıyor Hayatıma, İst., Doğan Yay., 3.bs., 2007.

Kırk İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil, İst., Kaf Yay., 1. bs., 1999

Mihri Müşfik: Ölü Bir Kelebek, İst., Oğlak Yay., 1. bs., 1998.

Yaşadığım İstanbul; İst., Everest Yay., 3. bs., 2012

Yıldızlar Altında İstanbul; İst., Everest Yay., 7. bs., 2012

1.2. Selim İleri'nin Dergi ve Gazete Yazıları

İLERİ, Selim; "Sergüzeşt'te Halit Ziya'yı Etkileyen", *Yazko Edebiyat*, S.3, s.89-93.

İLERİ, Selim; "Sami Paşazade Sezai'nin Değeri", *Yazko Edebiyat*, S.29, s.100-105.

İLERİ, Selim; "Gökyüzü Yıldızlarla Dolu", *Eşik Cini*, S.11, s.4-13.

İLERİ, Selim; "Yazı Masası Notları", *Hece*, S. 183, s.90-92

İLERİ, Selim; "Yarım Kalanlar", *Hece*, S. 189, s.83

İLERİ, Selim; "Sanatlar Arası Kardeşlik", *Zaman*, 18.05.2008.

İLERİ, Selim; "Aliye Berger'in İstanbul'u", *Zaman*,

İleri, Selim; "Eski Kitaplar Neden Okunur?" *Zaman*, 04.11. 2012

İleri, Selim; "Aka Gündüz'ü Anlamak" *Zaman*, 28.10. 2012

İleri, Selim ; "Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim Yolunda Yürüdü" *Zaman*, 14.10. 2012

İleri, Selim; "Mücevherlerin Romanı" *Zaman*, 13.10. 2012

İleri, Selim; "Romanlara, Öykülere Yeni Yorumlar" *Zaman*, .30.09. 2012

İleri, Selim; "Yazmak Sıkıntısı" *Zaman*, 23.09. 2012

İleri, Selim; "Ünaydın'ın Çevresinde" *Zaman*, 09.09. 2012

İleri, Selim; "Metin Erksan İçin" *Zaman*, 02.09. 2012

İleri, Selim; "Edebiyat 'Salon'larında" *Zaman*, 01.09. 2012

İleri, Selim; "Attila İlhan'lı Yıllar" *Zaman*, 26.08. 2012

İleri, Selim; "Yusuf Atılgan Dosyası" *Zaman*, 19.08. 2012

İleri, Selim; "Herkesin Tanpınar'ı Başka" *Zaman*, 18.08. 2012

İleri, Selim; "Halide Edib ve Shakspeare" *Zaman*, 05.08. 2012

- İleri, Selim; "Kafka'nın Çevresinde" **Zaman**, 29.07. 2012
- İleri, Selim "Bir Kez Daha Kemal Tahir (3)" **Zaman**, 28.07. 2012
- İleri, Selim "Bir Kez Daha Kemal Tahir (2)" **Zaman**, 21.07. 2012
- İleri, Selim "Bir Kez Daha Kemal Tahir (1)" **Zaman**, 14.07. 2012
- İleri, Selim "Tozlu Aşk Romanları 2" **Zaman**, 08.07. 2012
- İleri, Selim "Tozlu Aşk Romanları 1" **Zaman**, 07.07. 2012
- İleri, Selim "Ustam Peride Celal'le Yıllar 2" **Zaman**, 30.06. 2012
- İleri, Selim "Ustam Peride Celal'le Yıllar 1" **Zaman**, 23.06. 2012
- İleri, Selim "Popüler Edebiyat Hatıraları" **Zaman**, 17.06. 2012
- İleri, Selim "Anılar Yazılabilir mi?" **Zaman**, 06.05. 2012
- İleri, Selim "Gürsel Aytaç'ın Eseri" **Zaman**, 05.05. 2012
- İleri, Selim "Ahmet Ümit Günlüğü" **Zaman**, 28.04. 2012
- İleri, Selim "Huzur'dan Birkaç Sahne" **Zaman**, 22.04. 2012
- İleri, Selim "Unutulmuş Eski Bir Romancı" **Zaman**, 21.04. 2012
- İleri, Selim "Öykülerden Öykülere" **Zaman**, 15.05. 2012
- İleri, Selim "Stefan Zweig Üzerine" **Zaman**, 01.04. 2012
- İleri, Selim "Bir Hüseyin Rahmi Monografisi" **Zaman**, 24.03. 2012
- İleri, Selim "Nasıl Çalışıyorlardı?" **Zaman**, 17.03. 2012
- İleri, Selim "Öykü mü Zor Roman mı*?" **Zaman**, 11.03. 2012
- İleri, Selim "Hangi Peyami Safa?" **Zaman**, 04.03. 2012
- İleri, Selim "Ataç'ta İki Dostoyevski" **Zaman**, 26.02. 2012
- İleri, Selim "Unuttuğumuz Mehmet Seyda" **Zaman**, 19.02. 2012
- İleri, Selim "Niçin Öykü Yazmıyorum?" **Zaman**, 21.01. 2012
- İleri, Selim "Çalığışu ve Melodram" **Zaman**, 15.01. 2012
- İleri, Selim "Kemal Bilbaşar'a Mektup" **Zaman**, 14.01. 2012

- İleri, Selim "Nahit Sırrı'nın Mektupları" **Zaman**, 01.01. 2012
- İleri, Selim "Yeni /Eski" **Zaman**, 13.11.2011
- İleri, Selim "Eskimek" **Zaman**, 16.10.2011
- İleri, Selim "Ön Kapaklar, Arka Kapaklar" **Zaman**, 25.09.2011
- İleri, Selim "Sanatlar Arasında" **Zaman**, 24.09.2011
- İleri, Selim "Gerçeğin Öteki Yüzü" **Zaman**, 18.09.2011
- İleri, Selim "Veren Edebiyatı" **Zaman**, 11.09.2011
- İleri, Selim "Geriye Ne Kalacak?" **Zaman**, 04.09.2011
- İleri, Selim "Edebiyatı Sevmek" **Zaman**, 28.08.2011
- İleri, Selim "Attila İlhan'lı Yıllar 5 'Öyle Büyük ki Hicran'" **Zaman**, 27.08.2011
- İleri, Selim "Batı, Doğu'yu Ne Zaman Anlayacak?" **Radikal Kitap**, 17.11.2006
- İleri, Selim "Şoför Bu Vatanının Çocuğudur." **Radikal Kitap**, 24.11.2006
- İleri, Selim "Troya'da Gerçekten Ölüm Vardı" **Radikal Kitap**, 01.12.2006
- İleri, Selim "Daha 1926'da" **Radikal Kitap**, 08.12.2006
- İleri, Selim "Hayatımın Yazarından İlk Eser" **Radikal Kitap**, 22.12.2006
- İleri, Selim "Günaydın Tante Rosa" **Radikal Kitap**, 29.12.2006
- İleri, Selim "Krizantem İçimde Bir Yaradır" **Radikal Kitap**, 05.01.2007
- İleri, Selim "Taşrada Mutsuz Hayatlar" **Radikal Kitap**, 16.02.2007
- İleri, Selim "O, Kamuran Şipal" **Radikal Kitap**, 23.02.2007
- İleri, Selim "Murat Tek'in Romanı" **Radikal Kitap**, 02.03.2007
- İleri, Selim "Filozof Deli Miydi?" **Radikal Kitap**, 09.03.2007
- İleri, Selim "Birkaç Kuşağa Hayat Veren Güldeste" **Radikal Kitap**, 06.04.2007
- İleri, Selim "Ah O 'Sonsuz Gece'" **Radikal Kitap**, 11.05.2007

- İleri, Selim “Sezai'nin Başarısındaki Sır” *Radikal Kitap*, 22.06.2007
- İleri, Selim “Hala Beklediğim ‘Büyük Yemin’” *Radikal Kitap*, 07.09.2007
- İleri, Selim “Genç Mühendisin Aşkı” *Radikal Kitap*, 05.10.2007
- İleri, Selim “Bir Romanın Yargılanması” *Radikal Kitap*, 07.12.2007
- İleri, Selim “Şahap Sıtkı İçin” *Radikal Kitap*, 21.11.2008
- İleri, Selim “Romancı Oktay Rifat” *Radikal Kitap*, 09.01.2009
- İleri, Selim “Kamelyalı Kadın'dan Mahpeyker'e” *Radikal Kitap*, 07.08.2009
- İleri, Selim “Zavallı Aşk-ı Memnu” *Radikal Kitap*, 30.10.2009
- İleri, Selim “Öykü Kitapları” *Radikal Kitap*, 22.01.2010
- İleri, Selim “Yeniden Bozkır Çiçekleri” *Radikal Kitap*, 23.07.2010
- İleri, Selim “M. Turan Tan” *Radikal Kitap*, 11.03.2011
- İleri, Selim “Avrupa Sahneleri” *Radikal Kitap*, 23.09.2011
- İleri, Selim “Yine Sezai” *Radikal Kitap*, 21.10.2011
- İleri, Selim “okuduğum Kitaplar” *Radikal Kitap*, 18.11.2011
- İleri, Selim “Orhan Kemal Şöleni” *Radikal Kitap*, 14.07.2012

2. Diğer Kaynaklar

2.1. Kitaplar

AKYÜZ, Kenan; **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İst., İnkılâp Yay., 5. bs., 1995.

AKTAŞ, Şerif; **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ank., Akçağ Yay., 7. bs., 2005b.

-----; **Ahmet Rasim**, Ank., Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1. bs., 1987.

-----; **Refik Halit Karay**, Ank., Akçağ Yay., 1. bs., 2004.

ALANGU, Tahir; "Ahmet Hamdi Tanpınar: Eserleri Üzerinde Düşünceler", **Tanpınar Üzerine Yazılar**, Ed. Abdullah Uçman, Handan İnci, İst., Kitabevi Yay., 1. bs., Şubat 2002, s. 167-168.

ARSLAN, Nihayet; **Türk Romanının Oluşumu**, Ank., Phoenix Yay., 1. bs., Kasım 2007.

AYVAZOĞLU, Beşir (2008), "Edebiyat, Resim ve Selim İleri", **Zaman**, 6.11.2008.

CEBECİ, Oğuz; **Psikanalitik Edebiyat Kuramı**, İst., İthaki Yay., 1.bs., 2004.

ÇELİK, Jaklin; "Belgesel Niteliğinde Bir Yazar" **Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Ed. Handan İnci, İst., Doğan Yay., 1. bs., 2007, s. 229-230.

ÇELİK, Yakup; **Hançerli Hanım Hikaye-i Garibesi**, Ank., Akçağ Yay., 1. bs., 1999.

ÇETİN, Nurullah; **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ank., Kendi Yay., 1. bs., 2003.

ÇETİŞLİ, İsmail; **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar**, Ank., Akçağ Yay., 7. bs., 2001.

ÇIKLA, Selçuk; **Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünun Romanı**, Ank., Akçağ Yay., 1. bs., 2004.

EDGÜ, Ferit; **Bir Usta Bir Dünya Sait Faik Abasıyanık**, İst., Yapı Kredi Yay., 1.bs., Ocak 2003.

DİNO, Güzin; **Türk Romanının Doğuşu**, İst., Agora Kitaplığı Yay., 2.bs., Nisan 2008.

EMİL, Birol; **Türk Kültür ve Edebiyatından 2 Şahsiyetler**, Ank., Kültür Bak. Yay., 1. bs., 1989.

ENGİNÜN, İnci; **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İst., Dergâh Yay., 5. bs., 1991.

-----; **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, İst., Dergâh Yay., 7. bs., Ekim 2006.

-----; "Selim İleri: İlk ve Son Kitabı Arasında", **Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Ed. Handan İnci, İst., Doğan Yay., 1. bs., 2007, s. 88-100.

ESEN, Nükhet, KILIÇ, Engin; **Orhan Pamuk'un Edebi Dünyası**, İst., İletişim Yay., 1. bs., 2008.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk; "Halit Ziya Uşaklıgil", **Servet-i Fünun Edebiyatı**, Ed. İsmail Parlatır, Ank., Akçağ Yay., 1. bs., 2006, s.311–391.

KAHRAMAN, Hasan Bülent; "Selim İleri, Bellek ve Gelenek", **Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Ed. Handan İnci, İst., Doğan Yay., 1. bs., 2007, s. 51-80.

KAPLAN, Mehmet; **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II**, İst., Dergâh Yay., 5. bs., Ekim 2002.

KAVCAR, Cahit; **Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı**, Ank., Kültür Bak. Yay., 1. bs., Haziran 1985.

KEMAL, Namık; **İntibah**, Ank., Akçağ, 1997.

KIYMAZ, Ahmet; **Romanda Milli Mücadele**, Ank., Akçağ Yay., 1. bs., 1991.

KOLCU, Ali İhsan; "Yenileşmenin İkinci Kuşağı", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ed. Ramazan KORKMAZ, Ank., Grafiker Yay., 2007, s. 81-105.

KUDRET, Cevdet; **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1**, İst., Dünya Yay., 1. bs., 2004.

KURDAKUL, Şükran; **Çağdaş Türk Edebiyatı1**, İst., Broy Yay., 2. bs., 1986.

-----; **Çağdaş Türk Edebiyatı 4**, Ank., Bilgi Yay., 2.bs., 1992.

LEKESİZ, Ömer; **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 1**, İst., Kaknüs Yay., 1. bs. 1997.

LUKACS, György; **Avrupa Gerçekçiliği**, çev. M. Doğan Hızlan, İst., Payel Yay.,1977.

MORAN, Berna; **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**, İst. İletişim Yay., 24.bs. 2011

MORAN, Berna; **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2**, İst. İletişim Yay., 4.bs.1990

NACİ, Fethi; “Huzur”, **Tanpınar Üzerine Yazılar**, Ed. Abdullah Uçman, Handan İnci, İst., Kitabevi Yay., Şubat 2002, s. 189-195.

NARLI, Mehmet; **Orhan Kemal’in Romanları Üzerine Bir İnceleme**, Ank., Kültür Bak. Yay., 1. bs., 2002.

OKAY, Orhan; **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İst., Dergâh Yay., 1. bs., 2005.

OKTAY, Ahmet; **Şeytan, Melek, Soyтары Selim İleri'nin Romancılığı ve Romanları**, İst., Oğlak Yay., 1.bs., 1998.

ÖĞÜT, Hande; “Selim İleri ve Kahramanları” **Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Ed. Handan İnci, İst., Doğan Yay., 1. bs., 2007, s. 224-226.

ÖNERTOY, Olcay; **Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü**, Ank., Türkiye İş Bankası Yay., 1. bs., 1984.

ÖZÖN, Mustafa Nihat; **Türkçede Roman**, İst., İletişim Yay., 2. bs., 2009.

PARLA, Jale; **Don Kişot'tan Bugüne Roman**, İst., İletişim Yay., 1. bs., 2000.

PARLATIR, İsmail; **Recaizade Mahmut Ekrem**, Ank., Kültür ve Turizm Bak. Yay., 1. bs., 1985.

ÖZBALCI, Mustafa; "Mehmet Rauf", **Servet-i Fünun Edebiyatı**, Ed. İsmail Parlatır, Ank., Akçağ Yay., 1. bs., 2006, s.393–486.

SAFA, Peyami; **Fatih-Harbiye**, İst., Ötüken Yay., 20. bs., 2000.

SAFA, Peyami; **Türk İnkılabına Bakışlar**, İst., Ötüken Yay., 2. bs., 1940.

TANPINAR, Ahmet Hamdi; **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İst., Çağlayan Yay., 10.bs., 2003.

TEKİN, Mehmet; **Roman Sanatı I**, İst., Ötüken Yay., 1. bs., 2001.

TÖRENEK, Mehmet; **Türk Romanında İşgal İstanbul'u**, İst., Kitabevi Yay., 1. bs., 2002.

UÇ, Himmet; **Roman Eleştiri Terimleri**, Ank., Kendi Yay., 2006.

UÇMAN, “Abdullah; Selim İleri İçin”, **Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Ed. Handan İnci, İst., Doğan Yay., 1. bs., 2007, s. 29-33.

ÜMİT, Ahmet; **İnsan Ruhunun Haritası**, İst., 1. bs., 2007.

YALÇIN, Alemdar; **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1946-2000**, İst., Akçağ Yay., 1. bs., 2005.

YILDIRIM, İbrahim; “Bir 'Cumartesi Yalnızı' İçin” **Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Ed. Handan İnci, İst., Doğan Yay., 1. bs., 2007, s. 81-88.

2.2. Dergi ve Gazete yazıları

AKATLI (Altıok), Füsün; “Selim İleri'nin Öykücülüğü”, **Türk Dili Der.**, C. XXXIX, S. 330, Mart 1979, s. 200-204.

BATMANKAYA, Murat; “Bir Selim İleri Sözlüğü Denemesi”, **Eşik Cini**, S.11, s.19-22.

EDGÜ, Ferit; “Varoluşçuluğun Türk Edebiyatına Etkisi”, **Milliyet Sanat Der.**, S.202, 22.10.1976, s.29

GÜNGÖR, Necati; “Ölüm İlişkileri”, **Türk Dili Der.**, C. XL, S. 335, Ağustos 1979, s. 124-125.

KAHRAMAN, Hasan Bülent; “Her Zaman İnsan”, **Türk Dili Der.**, C. XXXV, S.309, Haziran 1977, s. 582-585.

KERMAN, Zeynep; “Halit Ziya’nın Romanlarında Karakter Yaratma Usulü Olarak Mekan Kullanımına Bir Bakış”, **Türk Dili Der.**, C. 1996/I, S. 529, Ocak 1996, s. 116-120.

ÖZCAN, Nezhat; “Bizans’ta İmparatoriçe Olmak ya da Hepsi Alev”, **Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Der.**, S. 297, Mart-Nisan-Mayıs 2009, s. 52-57.

ÖZCAN, Nezhat, "Selim İleri'nin 'Bu Yalan Tango' Romanında Resim", **Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Der.** Ocak- Mart 2013, s. 4-19.

ŞAHİN, Özge; “Selim İleri Bibliyografyası”, **Eşik Cini**, S. 11, s. 46-53.

TURAL, Sadık Kemal; “Şiirin Dünyasına Yaklaşmak III”, **Konevi**, C. I, S. 13, Ekim 1983, s. 5-9.

YILDIRIM, İbrahim; “Bir Cumartesi Yalnız İçin 12 Köşeli Çerçeve Metin” **Eşik Cini**, S. 11, s.15-17.

YILDIZ, Alpay Doğan; “Edebiyatın Kaynağı Olarak Edebiyat: Selim İleri Romancılığı”, **Turkish Studies**, Volume 4, 1-II, 2009, s. 1463–1478.

(Erişim) www.turkishstudies.net

----- ; “Selim İleri'nin Romancılığına Genel Bir Bakış”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S. 52–53, Haziran-Temmuz 2004, s.14–20.

2.3. Röportajlar

GÜNGÖR, Necati; “Selim İleri İle Röportaj”, **Politika**, S.56, Nisan 1976.

HIZLAN, Doğan; “Selim İleri İle Bir Konuşma”, **Türk Dili Der.**, C. XLI, S. 347, Kasım 1980, s. 534-536.

2.4. Yüksek Lisans Tezleri

BİLDİRİCİ, Hatice; **Selim İleri'nin Hikâyelerinde Dostluk Temasının Açılımları**, Kırıkkale, 2006.

GÜÇLÜ, Ayşe; **Selim İleri'nin Romanlarında Kültür Unsurları**, Ank., 2008

HARMANCI, Abdullah; **Selim İleri'nin Edebi Kişiliği ve Öykücülüğü**, Konya, 2006.

KAYIŞLI, Gülsen ; **Selim İleri'nin Eserlerinde İstanbul Teması**, Ank.,2010

ÖKSÜZ, Mert; **Selim İleri'nin Bodrum Dörtlemesinde Başkişiler**, Kocaeli, 2009

SAYIN, Sedat; **Selim İleri'nin Hikâyeleri ve Hikâyeciliği**, Edirne, Ekim 2006.

TOPRAK, Seçil; **Selim İleri'nin Eserlerinde Sinema ve Edebiyat İlişkisi**, İst., 2007.

2.5. Sözlükler

TDK Türkçe Sözlük

EKLER

EK-1

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU ŞAİR VE YAZARLAR

1. A.Kadir (1917-1985)
2. Abdullah Uçman (1950-)
3. Abdullah Ziya Kozanoğlu (1906-1966)
4. Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937)
5. Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963)
6. Adalet Ağaoğlu (1929-)
7. Adalet Cimcoz (1910-1970)
8. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)
9. Ahmet Haşim (1984-1933)
10. Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870-1927)
11. Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967)
12. Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)
13. Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980)
14. Ahmet Oktay (1933-)
15. Ahmet Vefik Paşa (1823-1891)
16. Aka Gündüz (1886-1958)
17. Akif Paşa (1787-1845)
18. Akşit Göktürk (1934-1988)
19. Ali Çolak (1965-)
20. Ali Mümtaz Arolat (1897-1967)

- 21.Asaf Halet Çelebi (1907-1958)
- 22.Attila İlhan (1925-2005)
- 23.Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975)
- 24.Behçet Kemal Çağlar (1908-1969)
- 25.Behçet Necatigil (1916-1979)
- 26.Bekir Sıtkı Kunt (1905-1959)
- 27.Beşir Ayvazoğlu (1953-)
- 28.Bilge Karasu (1930-1995)
- 29.Burhan Arpad (1910-1994)
- 30.Burhan Cahit Morkaya (1892-1949)
- 31.Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956)
- 32.Cahit Uçuk (1911-2004)
- 33.Celal Esat (1876-1971)
- 34.Celal Sahir (1883-1935)
- 35.Cemal Süreya (1931-1990)
- 36.Cenap Şehabettin (1870-1934)
- 37.Cevat Fehmi Başkut (1905-1971)
- 38.Cevdet Kudret Solok (1907-1992)
- 39.Çelik Gülersoy (1930-2003)
- 40.Edip Cansever (1928-1986)
- 41.Elif Şafak (1971-)
- 42.Emin Nihat (1838-1875)
- 43.Ercüment Ekrem Talu (1886-1956)
- 44.Erendiz Atasü (1947-)
- 45.Esat Mahmut Karakurt (1902-1977)

- 46.Ethem İzzet Benice (1903-1967)
- 47.Fakir Baykurt (1929-1999)
48. Falih Rifkî Atay (1894-1971)
- 49.Ferit Edgü (1936-)
- 50.Feyyaz Kayacan (1919-1993)
- 51.Fikret Adil (1901-1973)
- 52.Funda Özsoy Erdoğan (1972-)
- 53.Fürüzan (1932-)
- 54.Fusun Akatlı (1944-2010)
- 55.Gül İrepoğlu (1956-)
- 56.Gülten Akın (1933-)
- 57.Güzide Sabri (1886-1946)
- 58.Haldun Taner (1915-1986)
- 59.Halide Edip Adivar (1884-1964)
- 60.Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984)
- 61.Halikarnas Balıkçısı (1890-1973)
- 62.Halit Fahri Ozansoy (1891-1932)
- 63.Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945)
- 64.Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)
- 65.İlhan Berk (1918-2008)
- 66.İzzet Melih (1887-1966)
- 67.Kamuran Şipal (1926-)
- 68.Kemal Bilbaşar (1910-1983)
- 69.Kemal Sülker (1919-1995)
70. Kemal Tahir (1910-1973)

- 71.Kemalettin Tuğcu (1902-1996)
- 72.Kenan Hulusi Koray (1906-1943)
- 73.Kerim Korcan (1918-1990)
- 74.Kerime Nadir (1917- 1984)
- 75.Mahmut Kemal İnal (1870-1957)
- 76.Mahmut Yesari (1895-1945)
- 77.Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)
- 78.Mehmet H. Doğan (1931-2008)
- 79.Mehmet Rauf (1875-1931)
- 80.Melih Cevdet Anday (1915-2002)
- 81.Memduh Şevket Esendal (1884-1952)
- 82.Memet Fuat (1926-2002)
- 83.Metin and (1927-2008)
- 84.Metin Eloğlu (1927-1985)
- 85.Mina Urgan (1915-2000)
- 86.Muazzez Tahsin Berkant (1900-1984)
- 87.Mustafa Kutlu (1945-)
- 88.Muzaffer Buyrukçu (1928-2006)
- 89.Mücap Ofluoğlu (1923-2012)
- 90.Münevver Ayaşlı (1906-1999)
- 91.Nabizade Nazım (1864-1893)
- 92.Nahit Sırrı Örik (1895-1960)
- 93.Naim Hikmet Ran (1902-1963)
- 94.Nazan Bekiroğlu (1957-)
- 95.Nazlı Eray (1945-)

96. Necati Cumalı (1921-2001)
97. Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)
98. Nezihe Araz (1920-2009)
99. Nezihe Meriç (1925-2009)
100. Nigar Hanım (1856-1918)
101. Nihat Sami Banarlı (1907-1974)
102. Nurullah Ataç (1898-1957)
103. Oğuz Atay (1934-1977)
104. Oktay Akbal (1914-1988)
105. Oktay Arayıcı (1936-1985)
106. Oktay Rifat Horozcu (1914-1988)
107. Orhan Kemal (1914-1970)
108. Orhan Veli Kanık (1914-1950)
109. Ömer Erdem
110. Ömer Seyfettin (1884-1920)
111. Peride Celal (1916-)
112. Peyami Safa (1899-1961)
113. Rauf Mutluay (1925-1995)
114. Rezaizade Mahmut Ekrem (1847-1914)
115. Refii Cevat Ulunay (1890-1968)
116. Refik Ahmet Sevengil (1903-1970)
117. Refik Halit Karay (1888-1965)
118. Reşat Enis (1909-1984)
119. Reşat Nuri Güntekin (1889-1956)
120. Rifat N. Bali (1948-)

121. Ruşen Eşref Ünaydın (1892-1959)
122. Rüştü Onur (1920-1942)
123. Sabahattin Ali (1907-1948)
124. Sabri Altınel (192-1985)
125. Sabri F. Ülgener (1911-1983)
126. Safiye Ayla (1917-1998)
127. Safiye Erol (1902-1964)
128. Safveti Ziya (1875-1929)
129. Sait Faik Abasıyanık (1906-1954)
130. Salah Bırsel (1919-1999)
131. Samet Ağaoğlu (1909-1982)
132. Samih Rifat Horozcu (1874-1941)
133. Samiha Ayverdi (1905-1993)
134. Samipaşazade Sezai (1859- 1936)
135. Selami İzzet Sedes (1896-1964)
136. Selçuk Baran (1933-1999)
137. Sevgi Soysal (1936-1976)
138. Sevim Burak (1931-1983)
139. Sevin Okyay (1942-)
140. Sevinç Çokum (1943-)
141. Suat Derviş (1903-1972)
142. Suat Engüllü (1950-)
143. Süheyl Ünver (1898-1986)
144. Şinasi (1926-1871)
145. Tahsin Yücel (1933-)

146. Tarık Buğra (1918-1994)
147. Tayfun Pirselimoglu (1959-)
148. Tefvik Fikret (1867-1915)
149. Turan Tan (1886-1939)
150. Turgut Uyar (1927-1985)
151. Ümran Nazif Yiğiter (1915-1964)
152. Vasfi Rıza Zobu (1902-1992)
153. Vedat Günyol (1912-2004)
154. Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958)
155. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974)
156. Yaşar Kemal (1923-)
157. Yaşar Nabi Nayır (1908-1981)
158. Yusuf Atılgan (1921-1989)
159. Zeyyat Selimoğlu (1922-)
160. Ziya Gökalp (1876-1924)
161. Ziya Osman Saba (1910-1957)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU YABANCI ŞAİR VE YAZARLAR

1. Anton Çehov (1860-1904)
2. August Sitrindberg (1849-1912)
3. Charles Dickens (1812-1870)
4. Daniel Defoe (1659-1731)
5. Edmando De Amicis (1846-1908)
6. Elias Cannetti (1905-1994)
7. Emile François Zola (1840-1902)

8. Emily Bronte (1818-1848)
9. Franz Kafka (1883-1924)
10. Fyodor Dostoyevski (1821-1881)
11. Giovanni Domenico Campanella (1568-1639)
12. Heinrich Von Kleist (1777-1811)
13. Honore De Balzac (1799-1850)
14. Johann Wolfgang Von Goethe (1749-1832)
15. Joseph Conrad (1857-1924)
16. Katherine Mansfield (1888-1923)
17. Kathleen Winsor (1919-2003)
18. Leslie Peirce ()
19. Lev Nikolayeviç Tolstoy (1829-1910)
20. Malcolm Lowry (1909-1957)
21. Marcel Proust (1871-1922)
22. Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852)
23. Pierre Loti (1850-1923)
24. Rainer Maria Rilke (1875-1926)
25. Stefan Zweig (1881-1942)
26. Susan Sontag (1933-2004)
27. Thomas More (1478-1535)
28. Virginia Woolf (1882-1941)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU YERLİ VE YABANCI RESSAMLAR

1. Avni Lüfij (1886-1927)
2. Ayetullah Sümer (1905-1979)
3. Balkan Naci İslimyeli (1947-)
4. Burhan Uygur (1950-1992)
5. Fausto Zonaro (1854-1929)
6. Hamit Görele (1903-1980)
7. İbrahim Safi (1898-1983)
8. Malik Aksel (1901-1987)
9. Mehmet Ali Laga (1878-1947)
10. Mustafa Plevneli (1940-)
11. Münif Fehim Özerman (1899-1983)
12. Nazmi Ziya Güran (1881-1937)
13. Neriman Oyman (1965-),
14. Şefik Bursalı (1903-1990)
15. Tülay Tura Börtecene (1936-)
16. Zeki Faik İzer (1905-1988)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU MÜZİSYENLER

1. Ayhan Aydan (1924-2009)
2. Leyla Gencer (1928-2008)
3. Münir Nurettin Selçuk (1900-1981)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU YÖNETMENLER VE OYUNCULAR

1. Ayfer Feray (1928- 1994)
2. Bedia Muhavvit (1897-1994)
3. Belgin Doruk (1936)
4. Gazanfer Özcan (1931-2009)
5. Göksel Arsoy (1936-)
6. Halit Refiğ (1934-2009)
7. Müşfik Kenter (1932-2012)
8. Neriman Köksal (1928-1999)
9. Nisa Serezli (1928-1992)
10. Ömer Kavur (1944-2005)
11. Özdemir Nutku (1931-)
12. Sadri Alışık (1925-1995)
13. Türkan Şoray (1945-)
14. Yıldız Kenter (1928-)
15. Zeki Ökten (1941-2009)

EK-2**SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU YERLİ ROMANLAR**

1. Acı (1957)
2. Acımak (1928)
3. Afrodit Buhurdanında Bir Kadın (1939)
4. Ağlama Duvarı (1949)
5. Akile Hanım Sokağı (1958)
6. Akşam Güneşi (1926)
7. Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı Ve Şeyhliği (1952)
8. Anahtar (1947)
9. Ana-Kız (1941)
10. Anayurt Oteli (1973)
11. Anılara Yolculuk (1983)
12. Ankara (1934)
13. Araba Sevdası (1896)
14. Araf (2004)
15. Arkadaş Islıklar (1968)
16. Ateşten Gömlek (1923)
17. Ay Hala Güzel
18. Ay Tutulduğu Gece (1961)
19. Ayaşlı Ve Kiracıları (1934)
20. Aydaki Kadın (1986)
21. Ayten (2006)
22. Baharla Gelen (1969)

23. Batmayan Güneş (1963)
24. Bay Lear (1982)
25. Ben Deli Miyim? (1924)
26. Beş Hasta Var (1932)
27. Beş Parasızdım Ve Kadın Çok Güzeldi (2011)
28. Bıçağın Ucu (1973)
29. Bir Akşamdı (1928)
30. Bir Filiz Vardı (1965)
31. Bir Kadın Düşmanı (1927)
32. Bir Kadının Penceresinden (1976)
33. Bir Kasabanın Ruhu (1957)
34. Bir Kızın Masalı (1954)
35. Bir Şoförün Gizli Defteri (1928)
36. Bir Tereddüdün Romanı (1933)
37. Bit Palas (2002)
38. Bitmemiş Senfoni (1989)
39. Biz İnsanlar (1939)
40. Bizim Köy (1950)
41. Bozkırdaki Çekirdek (1965)
42. Bu Bizim Hayatımız (1950)
43. Bu Toprağın Kızları (1927)
44. Bugünün Saraylısı (1954)
45. Bulut Gelir Pare Pare (1958)
46. Canan (1925)
47. Canistan (2000)

- 48.Cemo (1966)
- 49.Cezmi (1880)
- 50.Ciğerdelen (1946)
- 51.Cumbadan Rumbaya (1936)
- 52.Çalığışu (1923)
- 53.Çamlıca'daki Eniştemiz (1944)
- 54.Çapraz Delikanlı (1938)
- 55.Çılgın Gibi (1945)
- 56.Çırılçıplak (1957)
- 57.Çoban Yıldızı (1925)
- 58.Çölde Bir İstanbul Kızı (1926)
- 59.Çulluk (1927)
- 60.Dağ Rüzgarları (1939)
- 61.Danaburnu (1980)
- 62.Dar Yol (1949)
- 63.Deli Filozof (1969)
- 64.Deli Zamanlar (2000)
- 65.Deniz Küstü (1978)
- 66.Denizin Çağırışı (1943)
- 67.Devlet Ana (1967)
- 68.Devlet Kuşu (1958)
- 69.Dineyri Papazı (1955)
- 70.Dişi Örümcek (1953)
- 71.Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930)
- 72.Dudaktan Kalbe (1945)

- 73.Esir Şehrin İnsanları (1956)
- 74.Esir Şehrin Mahpusu (1961)
- 75.Eski İstanbul Yosmaları (1959)
- 76.Evlerden Biri (1966)
- 77.Eylül (1901)
- 78.Fatih-Harbiye (1931)
- 79.Fehim Bey Ve Biz (1941)
- 80.Felatun Bey İle Rakım Efendi (1875)
- 81.Garip (1941)
- 82.Gavurun Kızı (1959)
- 83.Gece Konuştu (1935)
- 84.Gece Rüzgârları(2004)
- 85.Gecenin Ucundaki Işık (1963)
- 86.Gelinlik Kız (1943)
- 87.Gonk Vurdu (1933)
- 88.Gökyüzü (1935)
- 89.Güller Ve Dikenler
- 90.Güz Şarkısı (1963)
- 91.Handan (1912)
- 92.Havada Bulut Yok (1958)
- 93.Hayat Parçaları (1963)
- 94.Her Güzelliğe Aşık (1938)
- 95.Hey Kahpe Dünya (1944)
- 96.Hıçkırık (1938)
- 97.Hicran Gecesi (1930)

- 98.Huzur (1949)
- 99.Hüküm Gecesi (1927)
100. İstirap Çocuğu (1927)
101. İbiş'in Rüyası (1970)
102. İbrahim Efendi Konağı (1964)
103. İki Bin Yılın Sevgilisi (1954)
104. İlk Romanım
105. İnce Memet (1955)
106. İntibah (1876)
107. İstanbul Geceleri (1971)
108. İstanbul Hatırası (2010)
109. İstanbul'un Bir Yüzü (1920)
110. Kaderin Cilvesi/ Başımıza Gelenler (1964)
111. Kadıköyü'nün Romanı (1938)
112. Kadın Severse (1939)
113. Kadınlar Tekkesi (1956)
114. Kalp Ağrısı (1924)
115. Kanun Namına (1932)
116. Kara Kitap (1921)
117. Karınca'yı Tanırsınız (1976)
118. Katran (1956)
119. Kavak Yelleri (1961)
120. Kayıp İstanbul
121. Kedi ve Ölüm (1961)
122. Kezban

123. Kiskanmak (1946)
124. Kızıl Vazo (1941)
125. Kiralık Konak (1922)
126. Kokain (1933)
127. Korkunun Parmakları (1959)
128. Köle (1945)
129. Kör Baykuş (1937)
130. Köyün Kamburu (1959)
131. Kurt Kanunu (1969)
132. Kurtlar (1990)
133. Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç (1912)
134. Kuyucaklı Yusuf (1937)
135. Küçücük (1960)
136. Kürk Mantolu Madonna (1943)
137. Lale (1945)
138. Loş Ayna (1961)
139. Mahrem (2000)
140. Mai Ve Siyah (1897)
141. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949)
142. Mavi Sürgün (1961)
143. Mektup Aşkları (1988)
144. Melahat Hanım'ın Düzenli Yaşamı
145. Memo (1970)
146. Mesihpaşa İmamı (1948)
147. Miskinler Tekkesi (1946)

148. Murteza (1952)
149. Münevver
150. Necla (1941)
151. Nemide (1887)
152. Nesl-İ Ahir (1908)
153. Nilgün (1950)
154. Nur Baba (1922)
155. O Karanlıkta Biz (1988)
156. Ölmeye Yatmak (1973)
157. Ölmüş Bir Kadının Evrak-I Metrukesi (1905)
158. Ölü Bir Deniz (1983)
159. Panorama I (1953)
160. Panorama II (1954)
161. Pay Kavgası (1985)
162. Pertev Bey'in Üç Kızı (1968)
163. Pervane (1955)
164. Pervin Abla (1927)
165. Pinhan (1997)
166. Posta Güvercini (1950)
167. Ruh Adam (1972)
168. Ruh Gurbetinde (1953)
169. Rüyalar Evi ()
170. Sabri Efendinin Gelini (1922)
171. Safiye Sultan (1939)
172. Sağanak Altında (1943)

173. Sağırdere (1955)
174. Sahnenin Dışındakiler (1973)
175. Samanyolu
176. Sayılı Fırtınalar
177. Selma Ve Gölgesi (1937)
178. Sen Ve Ben
179. Sergüzeşt (1888)
180. Sermed (1918)
181. Serseri Milyoner (1976)
182. Sevda İhtikarı (1934)
183. Sınıf Arkadaşları (1943)
184. Sırtlan Payı (1974)
185. Sinekli Bakkal (1936)
186. Sis Ve Gece (1996)
187. Siyah Gözler (1910)
188. Siyah Süt (2007)
189. Siyah Zambak (1962)
190. Sodom Ve Gomore (1928)
191. Sokaktan Gelen Kadın (1945)
192. Son Perde
193. Sonsuz Gece (1938)
194. Sonuncu Kadeh (1965)
195. Sönen Alev (1938)
196. Sözde Kızlar (1923)
197. Su Sinekleri (1932)

198. Sultan Hamit DüŖerken (1947)
199. Sürgün (1941)
200. Ŗafak (1975)
201. Ŗarkılar Seni Söyler (1982)
202. Ŗıpsevdi (1911)
203. ŖimŖek (1928)
204. Tang Tango (1928)
205. Tebessüm-İ Elem (1921)
206. Tevekkülün Cezası (1928)
207. Toprak Kokusu (1944)
208. Tren Buradan Geçmiyor (2007)
209. Turnede Bir Artist Öldürüldü
210. Tütün Zamanı (1959)
211. Uluç Reis (1962)
212. Utanmaz Adam (1934)
213. Üç İstanbul (1938)
214. Üç Kadın (1954)
215. Üç Nesil Üç Hayat (1943)
216. Üç Yirmi Dört Saat (1977)
217. Yabangülü (1926)
218. Yakacık Mektupları (1938)
219. Yakılacak Kitap (1927)
220. Yalnızlar (1956)
221. Yalnızız (1951)
222. Yaprak Dökümü (1930)

- 223. Yaraya Tuz Basmak (1978)
- 224. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti (1974i)
- 225. Yer Altında Dünya Var (1950)
- 226. Yılanların Öcü (1954)
- 227. Yıldıztepe
- 228. Yol Ayrımı (1971)
- 229. Yolgeçen Hanı (1952)
- 230. Yol Palas Cinayeti (1937)
- 231. Yorgun Savaşçı (1965)
- 232. Yorgun Savaşçı (1965)
- 233. Yosma (1936)
- 234. Yüzün Yarıısı Gece (1994)
- 235. Zekeriya Sofrası (1939)
- 236. Zifaktan Önce (1957)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU YERLİ ÖYKÜLER

- 1. Agatha'nın Anahtarı (1999)
- 2. Asmalımescit 74 (1933)
- 3. Aşksız İnsanlar (1949)
- 4. Bahar Hikayeleri (1939)
- 5. Bir Solgun Adam (1975)
- 6. Bir Yazın Tarihi (1900)
- 7. Bozbulanık (1953)

8. Bozkır Çiçekleri (1987)
9. Buhurumeryem (1971)
10. Büyük Aile (1957)
11. Büyük Yolculuk (1969)
12. Çocuktaki Bahçe (1982)
13. Gurbet Hikayeleri (1940)
14. Gülen Ada (1957)
15. Gündüzünü Kaybeden Kuş
16. Hallaç (1961)
17. Hanende Melek (1937)
18. Hayatın En Mutlu Anı
19. İntermezzo (1955)
20. Kirazlar
21. Korkuyu Beklerken (1975)
22. Kumpanya (1951)
23. Küçük Şeyler (1897)
24. Mabede Bir Gece (1940)
25. Mahalle Kahvesi (1950)
26. Merhaba Akdeniz (1947)
27. Müsameretname
28. Okumak (1952)
29. Öğretmen Gafur (1953)
30. Sığınak Hikâyeleri
31. Tante Rosa (1968)
32. Tiksinti

- 33.Troya'da Ölüm Vardı (1963)
- 34.Tünelden İlk Çıkış (1934)
- 35.Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı (1970)
- 36.Yanık Saraylar (1965)
- 37.Yataklı Vagon Yolcusu (1948)
- 38.Yaz Yağmuru (1955)
- 39.Yeni Dünya (1943)
- 40.Zürriyet (1950)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU ŞİİRLER/ŞİİR KİTAPLARI

1. Arada (1958)
2. Ben Ruhi Bey Nasılım? (1976)
3. Beş Şehir (1943)
4. Beyler (1978)
5. Bezik Oynayan Kadınlar (1982)
6. Birinci Perde (1929)
7. Dar Çağ (1960)
8. Divançe (1965)
9. En/Cam (1970)
- 10.Eski Toprak (1956)
- 11.Evler (1953)
- 12.Hacivat'ın Karısı (1955)
- 13.İki Yürümek (1968)

- 14.Kapalı Çarşı (1945)
- 15.Kareler Haklar (1975)
- 16.Kendi Gök Kubbemiz
- 17.Kirli Ağustos (1970)
- 18.Nefes Almak (1962)
- 19.On Mani Padme Hum (1953)
- 20.Rübab-I Şikeste (1900)
- 21.Safahat (1911-1933)
- 22.Serin Mavi (1999)
- 23.Sevgilerde (1976)
- 24.Sisler Bulvarı (1954)
- 25.Söyleriz (1979)
- 26.Şairin Seyir Defteri (1980)
- 27.Şiirler (1969)
- 28.Yaz Dönemi (1963)
- 29.Yeni Şiirler (1973)
- 30.Zebra (1973)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU TİYATRO OYUNLARI

1. Akif Bey (1873)
2. Balıkesir Muhasebecisi (1953)
3. Bir Adam Yaratmak (1937)
4. Bir Macera

5. Bir Pazar Günü (1959)
6. Bir Takım İnsanlar (1961)
7. Çil Horoz (1988)
8. Ertuğrul Faciası
9. Finten (1918)
10. Kadınlar Arasında (1948)
11. Kafatası (1932)
12. Kahvede Şenlik Var (1966)
13. Kara Bela (1876)
14. Mikadonun Çöpleri (1967)
15. Mine (1959)
16. Paydos (1948)
17. Şair Evlenmesi (1859)
18. Tanrıdağı Ziyafeti (1954)
19. Timsah (1960)
20. Yağmur Sıkıntısı (1988)
21. Zabit Fatma'nın Kuzusu (1961)
22. Zavallı Çocuk (1873)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU YABANCI ÖYKÜ VE ROMANLAR

1. Açık Deniz Kıyısında
2. Amber (1944)

3. Amerika (1912)
4. Anna Karenina (1878)
5. Asie Mineure (1853)
6. Bataklık Kumu (2007)
7. Beyaz Geceler (1848)
8. Bezgin Kadınlar (1906)
9. Cherie
10. Delikanlı (1875)
11. Deniz Feneri (1927)
12. Ecinniler (1872)
13. Genç Törless'in Acıları (1906)
14. Genç Werther'in Acıları
15. Güneş Ülkesi
16. Hindistan'da Bir Geçit (1924)
17. İnsancıklar (1846)
18. Kamelyalı Kadın (1848)
19. Karamazov Kardeşler (1881)
20. Karanfilli Kadın
21. Katherina Blumm'un Çiğnenmiş Onuru (1973)
22. Kendine Ait Bir Oda (1929)
23. Körleşme (1935)
24. Madam Bovary (1857)
25. Malte Laorids Brigge'nin Notları (1910)
26. Maurice (1971)
27. Meleklerin Uğramadığı Yer (1905)

- 28.Pater Pan (1911)
- 29.Postacı (1931)
- 30.Robinson Crusoe (1719)
- 31.Rüzgârlı Bayır (1847)
- 32.Sandık
- 33.Suç Ve Ceza (1866)
- 34.Swann'ların Tarafı (1913)
- 35.Tehlikeli İlişkiler (1782)
- 36.Ütopya (1516)
- 37.Üç Öykü (1877)
- 38.Venedik'te Ölüm (1912)
- 39.Yabancı (1942)
- 40.Yalnız Adınlar Arasında (1950)
- 41.Yanardağın Altında (1947)

SELİM İLERİ'NİN ATIFTA BULUNDUĞU ANI KİTAPLARI

1. Açık Pencere (2008)
2. Anadolu Notları (1936)
3. Arkadaşım Menderes (1968)
4. Bir Dinozorun Anıları (1998)
5. Bir Dünyadan Bir Dünyaya (1974)
6. Bir Romancının Profili
7. Bizim Yokuş (1966)

8. Boğaziçi Yalıları
9. Darülbedayi Devrinin Eski Günleri (1964)
10. Edebiyatçılar Geçiyor (1939)
11. Gençlik Ve Edebiyat Hatıraları (1970)
12. Günler (1996)
13. Hatıralarla Baş başa (1977)
14. İstanbul (1874)
15. Kırk Yıl (1936)
16. Mor Salkımlı Ev (1963)
17. Politikada Kırk Beş Yıl (1968)
18. Romancının Dünyası
19. Şair Dostlarım
20. Türkün Ateşle İmtihanı (1962)

SELİM İLERİ’NİN ATIFTA BULUNDUĞU İNCELEME KİTAPLARI

1. 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (1956)
2. Anlatı Yerlemleri (1980)
3. Bir Metafor Olarak Hastalık (1988)
4. Bir Cihan Kaynanası (2007)
5. Dilleri Var Bizim Dile Benzemez (1966)
6. Edebiyat Üzerine Makaleler (1969)
7. Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü (1979)
8. Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü

9. Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş başa (2007)
10. Jön Türklerin Siyasi Fikirleri
11. Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1969)
12. Roman Sanatı
13. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 (1983)
14. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 (1990)
15. Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi (1989)
16. Yahya Kemal Ansiklopedik Biyografi (1998)